

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: Επίδραση του ευριπίδειου δράματος
(*Ἑλένη*, *Ἴων*) στην πλαυτιανή κωμωδία
(*Bacchides*, *Captivi*)

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Κάλπη Ελένη

Επόπτης: Αναπληρωτής Καθηγητής
Καρακάσης Ευάγγελος

Ιωάννινα 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	4
Κοινά μοτίβα στην <i>Ελένη</i> και τις <i>Bacchides</i>	8
Κοινά μοτίβα στον <i>Ίωνα</i> και τις <i>Bacchides</i>	23
Κοινά μοτίβα στην <i>Ελένη</i> και τους <i>Captivi</i>	27
Κοινά μοτίβα στον <i>Ίωνα</i> και τους <i>Captivi</i>	31
Συμπεράσματα.....	62
Βιβλιογραφία.....	63

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε ως διπλωματική εργασία στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έπαιξε σημαντικό ρόλο η ενασχόλησή μου με το θέατρο καθώς και η άποψη για τα κοινά μοτίβα μεταξύ ορισμένων έργων του Ευριπίδη και του Πλάτου που εξέφρασε ο επόπτης μου Αναπληρωτής Καθηγητής Λατινικής Φιλολογίας κύριος Ευάγγελος Καρακάσης κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού σεμιναρίου με τίτλο «Ερμηνευτικά ζητήματα της πλαυτιανής κωμωδίας». Στο σεμινάριο αυτό είχαμε την ευκαιρία να ασχοληθούμε κυρίως με τους *Μεναίχμους*. Ωστόσο ο καθένας μας ανέλαβε να παρουσιάσει συνοπτικά στους υπόλοιπους συναδέλφους του και την πλοκή άλλων έργων του Πλάτου. Προσωπικά, επέλεξα τα έργα *Bacchides* και *Captivi*, τα οποία έχουν ως βασικό στοιχείο τη σύγχυση ταυτοτήτων (όπως άλλωστε και οι *Menaechmi*) και αποτελούν και τη βάση της διπλωματικής μου εργασίας. Στη συνέχεια συζητήσαμε με τον επόπτη καθηγητή σχετικά με τα έργα του Ευριπίδη στα οποία εντοπίζεται το μοτίβο της σύγχυσης ταυτοτήτων και καταλήξαμε στην επιλογή του *Ίωνα* και της *Ελένης*.

Στο σημείο αυτό λοιπόν θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τόσο τον επόπτη μου και τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον κύριο Δημήτριο Ράιο, Ομότιμο Καθηγητή Πατυρολογίας και Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας και την κυρία Ελένη Γκαστή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας, η οποία ανέλαβε τη θέση της επόπτριας μετά την εκλογή του κυρίου Καρακάση ως Καθηγητή Λατινικής Φιλολογίας στο τμήμα Φιλολογίας Α.Π.Θ., όσο και τους διδάσκοντες των σεμιναρίων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Κλασικής Φιλολογίας για την πολύτιμη αρωγή και καθοδήγησή τους προς όλους τους μεταπτυχιακούς φοιτητές κατά τη διαδικασία εκπόνησης των εργασιών μας. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους για τη στήριξη και την κατανόηση που επέδειξαν καθ'όλη τη διάρκεια των σπουδών μου (τόσο των προπτυχιακών, όσο και των μεταπτυχιακών), καθώς και τους συναδέλφους μου στο Π.Μ.Σ. για την εποικοδομητική μας συνεργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα μελέτη αντικείμενο της έρευνάς μας θα αποτελέσει η ανίχνευση ευριπίδειων επιρροών στην πλαυτιανή κωμωδία. Συγκεκριμένα, θα μας απασχολήσουν τα έργα *Bacchides* και *Captivi*, στα οποία θα εξετάσουμε κατά πόσο επέδρασαν οι ιλαροτραγωδίες ή τραγικωμωδίες¹ *Ἑλένη* και *Ἰων*. Σκοπός μας στο πλαίσιο αυτής της ερμηνευτικής προσέγγισης είναι να εξετάσουμε τις μοτιβιστικές-θεματικές και ενίοτε δομικές ομοιότητες ανάμεσα στην *Ἑλένη* και τον *Ἰωνα* και τις *Bacchides* και τους *Captivi* και να αντιληφθούμε πως αυτό συμβάλλει στην παραγωγή διακειμενικού νοήματος.

Αρκετοί μελετητές έχουν παρατηρήσει τις επιδράσεις του Ευριπίδη στη Νέα Κωμωδία, η οποία με τη σειρά της έδωσε υλικό στη λατινική κωμωδία. Είναι κατά κοινή παραδοχή ένας ποιητής, ο οποίος εισήγαγε στο δράμα σημαντικά νεωτερικά στοιχεία που διαμόρφωσαν εκ νέου τη δραματουργική τέχνη.² Ο ρόλος των θεών αλλάζει ριζικά και σε μεγάλο βαθμό δίνει τη σκυτάλη στο στοιχείο της τύχης,³ ενώ παράλληλα εισάγονται τραγικωμικά και ρομαντικά στοιχεία. Τα χαρακτηριστικά αυτά παγιώνονται στη Νέα Κωμωδία, είδος το οποίο αντλεί τα θέματά του από την καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων και χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της περιπέτειας, της πλεκτάνης και των παρεξηγήσεων.⁴

---

¹ Τον ορισμό αυτό υιοθετεί και ο Kitto (1985: 419). Βλ. επίσης: Easterling-Knox (2005: 423), ο *Ἰων* και η *Ἑλένη* κατατάσσονται στα έργα που χαρακτηρίζονται ως αποκλίνοντα από την τραγωδία και ως ρομαντικά έργα πλεκτάνης. Παρόμοια αναφορά στο ρομαντικό και τραγικωμικό στοιχείο στην *Ἑλένη* βλέπουμε και στους Dunn (1996: 134), Burnett (1968: 399) και Pattichis (1961: 3, 16-7). Ο Rivier (1975: 129) επίσης υποστηρίζει πως το θεμελιώδες σχέδιο των εν λόγω έργων δεν είναι τραγικό. Στην έλλειψη τραγικών στοιχείων στον *Ἰωνα* αναφέρεται και ο Grube (1961: 278), ενώ ο Conacher (1967: 267) θεωρεί ως κυρίαρχο στοιχείο του έργου την ειρωνεία. Ο Ράιος (2019: 83-4) επίσης υποστηρίζει πως το εν λόγω έργο θα μπορούσε με λίγες αλλαγές να είναι μια μενάνδρεια κωμωδία λόγω της οικογενειακής του υπόθεσης και της ανθρώπινης και αστικής συμπεριφοράς των ηρώων του.

² Ο Knox (2001: 4) χαρακτηρίζει τον Ευριπίδη ως ποιητή του μέλλοντος, καθώς θέτει τις βάσεις για τα έργα του Μενάνδρου και του Φιλίμονα, αλλά και για τη σύγχρονη Ευρωπαϊκή δραματουργία από τον Shakespeare έως τον Wilde. Στην ανανέωση της δραματικής ποίησης ως λογοτεχνικού είδους καθώς και την επιρροή του Ευριπίδη στο σύγχρονο θέατρο αναφέρονται επίσης οι De Romilly (1997: 49) και Croiset (1938: 487-8). Για τη συμβολή του στην κωμωδία του Μενάνδρου, βλ. και Lesky (1981: 542). Στον Πλάτο ειδικότερα και στα ελληνικά πρότυπά του (Μένανδρος και Νέα Κωμωδία) αναφέρονται και οι Kenney-Clausen (1999: 148) και Von Albrecht (1997: 194). Βλ. επίσης: Ράιος (2019: 75-6, 79, 82-4), όπου σχολιάζεται η τάση των ποιητών της Μέσης και της Νέας Κωμωδίας να μιμούνται συνειδητά την τραγωδία καθώς επίσης και την ήρεμη και στοχαστική ατμόσφαιρα των κωμωδιών αυτών που θυμίζει καθαρά Ευριπίδη.

³ Βλ.: De Romilly (1997: 37, 49), Croiset (1938: 470), σύμφωνα με τους οποίους δεν υπάρχει θρησκευτική διάσταση στα έργα, ακόμη και όταν παρουσιάζονται θεοί για να διευκολύνουν τη λύση του δράματος. Στον από μηχανής θεό ως μέσο που δίνει με απροσδόκητο και θαυμαστό τρόπο τη λύση όταν οι εξελίξεις της πλοκής ξεπερνούν τις ανθρώπινες δυνατότητες αναφέρεται ο Montanari (2008: 419, 427, 439-40), ο οποίος επισημαίνει και το ρόλο της τύχης καθώς και την αστάθεια του πεπρωμένου στις υπό εξέταση τραγωδίες.

⁴ Βλ: Murray (1964: 381-2), Montanari (2008: 712, 717).

Συνεπώς εγείρεται το ερώτημα κατά πόσο η επίδραση του Ευριπίδη στον Πλάυτο είναι έμμεση μέσω της Νέας Κωμωδίας ή άμεση μέσω της ποιότητας των γνώσεων του δραματικού ποιητή.⁵ Ίσως και η δεύτερη εικασία να μην είναι απίθανη, εάν λάβουμε υπόψη και την παρατήρηση του Von Albrecht σχετικά με τη συγγένεια που παρουσιάζει η ρωμαϊκή κωμωδία με το «αστικό θεατρικό έργο» που προσεγγίζει ο όψιμος Ευριπίδης.⁶ Ωστόσο είναι γενικά δύσκολο να αναγνωρίσουμε με σιγουριά τα πρότυπά του.⁷ Για τις *Bacchides* γνωρίζουμε πως έχουν βασιστεί στον *Δις έξαπατώντα* του Μενάνδρου,⁸ από τον οποίο δυστυχώς σώζονται ελάχιστοι στίχοι. Οι *Captivi* όμως είναι ένα έργο υβριδικού χαρακτήρα⁹ για το οποίο δεν γνωρίζουμε σε ποιο πρότυπο έχει βασιστεί.¹⁰

Προτού όμως ξεκινήσουμε, κρίνουμε απαραίτητο να παρουσιαστούν συνοπτικά κάποια βασικά στοιχεία της πλοκής των τεσσάρων έργων που θα μας απασχολήσουν.

Στην *Ελένη*, ένα από τα όψιμα έργα του Ευριπίδη,¹¹ η πλοκή λαμβάνει χώρα στην Αίγυπτο, όπου η ομώνυμη ηρωίδα βρίσκεται σε δεινή θέση μετά τον θάνατο του Πρωτέα, καθώς ο γιος του Θεοκλύμενος είναι αποφασισμένος να την παντρευτεί παρά τη θέλησή της. Παράλληλα, η ύπαρξη του ειδώλου καθιστά τη θέση της ακόμη πιο δύσκολη, καθώς ο Μενέλαος, όταν φτάνει στην Αίγυπτο θεωρεί πως η γυναίκα που έχει φέρει μαζί του από την Τροία είναι η σύζυγός του. Μόνο αφού μάθει για την εξαφάνιση του ειδώλου και την αποκάλυψη της αλήθειας, αναγνωρίζει την πραγματική Ελένη και πιστεύει στην αλήθεια των λεγομένων της. Ωστόσο, η

---

⁵ Στο σημείο αυτό κρίνουμε απαραίτητο να επισημανθεί το γεγονός πως έχει αποδειχθεί πως ο Πλάυτος ήταν πιο μορφωμένος από όσο πίστευαν στο παρελθόν. Ο Fontaine (2010: 249-50, 255) επισημαίνει τη χρήση αρκετών λογοπαιγνίων που προϋποθέτουν γνώση της ελληνικής γλώσσας.

⁶ Von Albrecht (1997: 209-10).

⁷ Βλ.: Von Albrecht (1997: 194).

⁸ Βλ.: Kenney-Clausen (1999: 149), Von Albrecht (1997: 186) και Anderson (1993: 4), ο οποίος αναφέρει πως πρώτος ο Handley αναγνώρισε τον *Δις έξαπατώντα* ως πηγή των *Bacchides*.

⁹ Αρκετοί μελετητές παρατηρούν πως το έργο χαρακτηρίζεται σε γενικές γραμμές από μια σοβαρότητα που συχνά αρμόζει περισσότερο σε τραγωδία. Βλ.: Viljoen (1963: 45), Grimal (1986: 295), καθώς και Abel (1955: 48), ο οποίος χρησιμοποιεί τον όρο *Cap-Tragödie*.

¹⁰ Ο Von Albrecht (1997: 222-3) υποστηρίζει, χωρίς όμως να αναφέρεται σε κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο, πως εκφράζεται η ιδεολογία του ελληνικού διαφωτισμού πίσω από το έργο. Ο δε Hough (1942: 36) θεωρεί πως οι μακροσκελείς μονόλογοι και μεγάλο μέρος του διαλόγου μεταξύ Ηγίωνα και Εργάσιλου προέρχονται από κάποιο ελληνικό πρότυπο με θέμα τους παράσιτους (*greek parasite play*), ενώ ο Grimal (1986: 305) υποστηρίζει πως ο Εργάσιλος παρουσιάζει στοιχεία ενός χαρακτήρα του Ποσειδίππου. Η Leach (1969: 270) από την άλλη πλευρά παραθέτει την άποψη του Abel, ο οποίος εντοπίζει κοινά στοιχεία ανάμεσα στους *Captivi* και στον *Ίωνα*. Αναλυτικότερα, ο Abel (1955: 47-8) επισημαίνει την υποκατάσταση της σχέσης μητέρας-γιου από τη σχέση πατέρα-γιου -η οποία κατά τις ελληνικές αντιλήψεις είναι εντονότερη σε σχέση με την πρώτη- θεωρώντας πως υπήρχε η πρόθεση εκ μέρους του δημιουργού των *Captivi* να υπερβεί την τραγική επίδραση του *Ίωνα*. Η Krysiniel-Jozefowicz (1954: 168) από την άλλη πλευρά προβαίνει σε εικασίες για το ελληνικό πρότυπο του έργου και αναφέρει χαρακτηριστικά πως ο Πλάυτος επέλεξε το πρότυπο λόγω της πρωτότητας θεματικής του και πως το προσαρμοσε στα δεδομένα του κοινού της εποχής του.

¹¹ Dunn (1996: 134)

αναγνώριση μεταξύ των δύο συζύγων δεν αποτελεί αυτομάτως τη λύση του δράματος. Υπάρχει και ένα ακόμη εμπόδιο που πρέπει να προσπελάσουν και αυτό δεν είναι άλλο από το να μηχανευθούν ένα σχέδιο απόδρασης ώστε ο Θεοκλύμενος να μην καταφέρει να τους χωρίσει. Για να επιτύχουν το στόχο τους αξιοποιούν το δόλο και συγκεκριμένα προκαλούν οι ίδιοι εκ νέου σύγχυση ταυτοτήτων, καθώς ο Μενέλαος θα υποδυθεί ένα ναυαγό που θα αναγγείλει τα νέα του υποτιθέμενου θανάτου του στο Θεοκλύμενο.

Σύγχυση ταυτοτήτων εντοπίζουμε και στον *Ίωνα*, καθώς τόσο ο ομώνυμος ήρωας όσο και η μητέρα του Κρέουσα δεν γνωρίζουν τη σχέση που υπάρχει μεταξύ τους, με αποτέλεσμα εκείνη να επιχειρήσει να τον σκοτώσει όταν μαθαίνει για την ψευδοαναγνώριση μεταξύ του Ίωνα και του Ξούθου διότι αισθάνεται πως απειλείται η θέση της στον βασιλικό οίκο της Αθήνας. Όταν η πλεκτάνη της αποκαλύπτεται και ο Ίωνας ζητά εκδίκηση, συντελείται με τη συμβολή της Πυθίας, η οποία φέρει επί σκηνης το καλάθι, μέσα στο οποίο εγκαταλείφθηκε ως βρέφος ο Ίωνας, η αναγνώριση μεταξύ μητέρας και γιου. Παράλληλα ωστόσο ο Ξούθος θα παραμείνει σε κατάσταση άγνοιας μένοντας με την εντύπωση της ψευδοαναγνώρισης ανάμεσα στον ίδιο και τον Ίωνα και κατά συνέπεια θεωρώντας πως ο τελευταίος είναι πραγματικός γιος του.

Στις *Bacchides* από την άλλη πλευρά ο νεαρός Μνησίλοχος ξεγελά με τη βοήθεια του δούλου του Χρύσαλου τον πατέρα του ώστε να του αποσπάσει χρήματα και να εξαγοράσει τις υπηρεσίες της εταιράς με την οποία είναι ερωτευμένος από τον στρατιώτη Κλεόμαχο. Όταν όμως μαθαίνει για τη σχέση της δίδυμης και συνονόματης αδελφής της –της οποίας την ύπαρξη δεν γνωρίζει– με τον επιστήθιο φίλο του Πιστόκληρο, πιστεύει πως η αγαπημένη του τον έχει προδώσει. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επιστρέψει το ποσό στον πατέρα του και, όταν ανακαλύψει την αλήθεια, ο Χρύσαλος να καταστρώσει εκ νέου ένα σχέδιο για να απαλλαγούν από το στρατιώτη. Για να αποσπάσουν ξανά τα χρήματα από τον πατέρα του νέου, τον πείθουν πως η Βακχίς είναι μια παντρεμένη γυναίκα και πως ο στρατιώτης είναι ο σύζυγός της του οποίου την τιμή πρέπει να ξεπληρώσουν.

Το στοιχείο της πλεκτάνης εντοπίζουμε και στους *Captivi*, καθώς δύο αιχμάλωτοι πολέμου, ο Φιλοκράτης και ο υπηρέτης του Τύνδαρος, υποδύονται ο ένας τον άλλο, ώστε ο Φιλοκράτης να σταλεί ως αγγελιαφόρος στον πατέρα του κερδίζοντας ξανά την ελευθερία του. Ο Ηγίων, που αγοράζει αιχμαλώτους –μεταξύ των οποίων και οι δύο προαναφερθέντες νέοι– για να τους ανταλλάξει με τον επίσης αιχμάλωτο γιο του

Φιλοπόλεμο, οργίζεται όταν ανακαλύψει την απάτη τους και επιβάλλει σκληρότατη τιμωρία στον Τύνδαρο χωρίς να γνωρίζει πως είναι ο μικρότερος γιος του. Στο τέλος του έργου η αλήθεια αποκαλύπτεται με την επιστροφή του Φιλοκράτη, ο οποίος φέρνει μαζί με τον Φιλοπόλεμο και τον Στάλαγμο, πρώην δούλο του Ηγίωνα. Ο Στάλαγμος αποκαλύπτει πως πούλησε τον Τύνδαρο στον πατέρα του Φιλοκράτη όταν τον απήγαγε και, με την ανάγνωριση που ακολουθεί, προκύπτει η λύση του δράματος.

Βάσει της πλοκής των έργων που μόλις είδαμε εν συντομία, εντοπίζουμε σχεδόν αμέσως κοινά μοτίβα και θεματικές ανάμεσα στην *Ἑλένη* και τις *Bacchides*, έργα με κεντρικό θέμα τον έρωτα μετ' εμποδίων, καθώς και ανάμεσα στον *Ἴωνα* και τους *Capitini*, των οποίων η θεματική εστιάζει στην επανασύνδεση του γονιού με το χαμένο του παιδί. Εκτός αυτού, όμως, παρατηρούμε πως είναι κοινό και στα τέσσερα έργα το μοτίβο της σύγχυσης των ταυτοτήτων, το οποίο εμφανίζεται σε δύο μορφές. Είτε οι ήρωες βρίσκονται σε πλάνη ακούσια, εξαιτίας κάποιων συνθηκών που προϋπήρξαν και τις οποίες δεν είχαν τη δυνατότητα να ελέγξουν, είτε αποφασίζουν εκουσίως να ξεγελάσουν κάποιον αξιοποιώντας το τέχνασμα της απόκρυψης ή της παραποίησης της ταυτότητας.

ΚΟΙΝΑ ΜΟΤΙΒΑ ΣΤΗΝ *ΕΛΕΝΗ* ΚΑΙ ΤΙΣ *BACCHIDES*

Η σχέση των *Bacchides* με το μενάνδρειο πρότυπο

Για τις *Bacchides* είναι γνωστό, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, πως βασίστηκαν στον *Δις ἔξαπατῶντα* του Μενάνδρου.¹² Ωστόσο μόλις εκατό στίχοι σώζονται από τη συγκεκριμένη κωμωδία,¹³ με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό να συνεξεταστούν τα δύο έργα στο σύνολό τους. Κρίνουμε όμως αναγκαίο να εξεταστούν σύντομα τα τρία σύντομα αποσπάσματα που έχουν σωθεί από τη μενάνδρεια κωμωδία, προτού συνεξετάσουμε τις *Bacchides* και την *Ἑλένη*.

Οι στίχοι 11-30¹⁴ προέρχονται από μια σκηνή μεταξύ του πατέρα του Μόσχου (Πιστόκληρος στο έργο του Πλαύτου), του παιδαγωγού Λυδού¹⁵ και του Σώστρατου (Μνησίλοχος). Ο Σώστρατος μονολογεί καθώς ο πατέρας και ο παιδαγωγός του επιστήθιου φίλου του αποχωρούν. Στον μονόλογό του αυτό εκφράζει την απόφαση να επιστρέψει το χρυσό στον πατέρα του μετά την υποτιθέμενη προδοσία της Βακχίδας. Το επόμενο απόσπασμα¹⁶ είναι ένας διάλογος μεταξύ του Σώστρατου και του πατέρα

---

¹² Βλ.: Montanari (2008: 724), Kenney-Clausen (1999: 149), Barsby (2008: 5). Επίσης οι Gomme-Sandbach (1973: 5-6, 118) αναφέρουν πως οι στίχοι από τον *Δις ἔξαπατῶντα* που σώζονται είναι το ελληνικό πρότυπο των στίχων 494-551 των *Bacchides* και πως «αποτελεί το πρώτο εκτενές απόσπασμα που αντιστοιχεί σε μέρος μιας ρωμαϊκής προσαρμογής του Μενάνδρου και γενικότερα κάποιου ελληνικού έργου». Ακριβώς το ίδιο παρατηρεί και ο Handley (1968: 6), ο οποίος επίσης εντοπίζει στον *Δις ἔξαπατῶντα* «έντονες συμπώσεις στη δράση, στους χαρακτήρες και στην έκφραση με μία ακολουθία σκηνών στις *Bacchides*». Αναφέρει επιπλέον πως πρώτος ο Friedrich Ritschl επισήμανε πως ο *Δις Ἐξαπατῶν* αποτελεί το πρότυπο των *Bacchides* σε μια διάλεξη στο Breslau τον Ιανουάριο του 1836.

¹³ Βλ.: Barsby (2008: 5), Montanari (2008: 724).

¹⁴ *Δις ἔξ.* 11-30: ΜΟΣΧΟΥ ΠΑΤΗΡ: σ]ὴ δ' ἐκεῖνον ἐκκάλει/]ν, νουθέτει δ' ἕναν[τίον/ αὐτόν τε σῶσον, οἰκίαν θ' ὄλην φίλων./ Λυδέ, προάγωμεν. ΛΥΔΟΣ: εἰ δὲ κάμῃ καταλίποις-/ ΜΟΣΧΟΥ ΠΑΤΗΡ: προάγωμεν· ἰκανὸς οὗτος. ΛΥΔΟΣ: αὐτῶι, Σώστρατε,/ χρῆσαι πικρῶς, ἔλαυν' ἐκεῖνον τὸν ἀκρα[τῆ]./ <ᾗ>παντας αἰσχύνει γὰρ ἡμᾶς τοὺς φίλους./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ἤδη 'στιν οὗτος φροῦδος. ἐνπλη[/ τούτου καθέξει. Σώστρατον προήρπασας./ ἀρνήσεται μὲν, οὐκ ἄδηλόν ἐστί μοι-/ ἰταμὴ γάρ-εἰς μέσον τε πάντες οἱ θεοί/ ἤξουσιν. μὴ τοῖνον [.]ον[/ κακῆ κακῶς τοῖνον-ἐ[π]άν[αγε, Σ]ώστρατε-/ ἴσως σε πείσει· δούλο[/ ἐγὼ μάλισθ', ἢ δ' ὡ[ς κενὸν συ[μ]πεισάτω/ ἔχοντα μηδ[ἐν· τ]ῶι πατρὶ/ τὸ χρυσίον· πιθαν[ευομένη] γὰρ παύσεται/ ὅταν] ποτ' αἰσθητα[ι, το τῆς πα]ροιμίας,/ νεκρῶι] λέγουσα [μῦθον. ἀλλ' ἤδη [με] δεῖ/ ἐλθεῖν ἐπ' ἐ]κεῖνον. (Sandbach (1972: 39)

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ: Κάλεσέ τον... συμβούλευσέ τον κατ' ἰδίαν, σώσε αὐτόν, την οἰκία του και τους φίλους του. Πάμε, Λυδέ. ΛΥΔΟΣ: Αν αφήνες κι εμένα... ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ: Πάμε. Είναι ἰκανός. ΛΥΔΟΣ: Αὐτόν, Σώστρατε, να τον αντιμετωπίσεις με αυστηρότητα, πήγαινε σε αὐτόν το ἀκόλαστο που ντροπιάζει όλους εμάς τους φίλους του. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Ἦδη χάθηκε αὐτός. Θα τον βυθίσει. Παλιά ἀρπαξες τον Σώστρατο. Θα το αρνηθεῖ, το ξέρω. Είναι ἀναίσχυντη, ὅλοι οι θεοί να ἐρθουν ως μάρτυρες. Μη... Στα κομμάτια να πάει. Προσοχή, Σώστρατε· ἴσως σε πείσει. Δούλος... Θέλω να δω πως θα με πείσει ὅταν δεν θα ἔχω τίποτα: (θα δώσω) το χρυσάφι στον πατέρα μου· θα σταματήσει να μου ἀσκεί τη γοητεία της ὅταν ἀντιληφθεῖ, ὅπως λέει και η παροιμία, πως μιλά σε νεκρό. Αλλά πρέπει να πάω να τον βρω.

Η μετάφραση του έργου *Δις Ἐξαπατῶν* γράφτηκε με τη βοήθεια λεξικού καθώς και της αγγλικῆς μετάφρασης του Barsby (2008).

¹⁵ Εδώ ο Πλαύτος διατηρεῖ το ἴδιο ὄνομα με το πρότυπό του, κάτι που βλέπουμε σπανίως στα έργα του (Kenney-Clausen (1999: 158-9)).

¹⁶ *Δις ἔξ.* 47-63: ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΗΡ: ἐ]δωκεν δέ σοι/ τ]ὸν τόκον/]. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: εἶδον· μηδέ ἐν/ ἐγκ]άλει χρηστῶι ξένωι./ ἤ]κω κομίζων δεῦρὸ σοι/ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΗΡ:]σα· τ[ὸ χρυ]σίον

του με θέμα την επιστροφή του χρυσού και την διάψευση της ιστορίας που είχε δημιουργήσει για χάρη του νέου ο Σύρος. Στο τρίτο και τελευταίο απόσπασμα¹⁷ εμφανίζονται ο πατέρας του Σώστρατου, ο Σώστρατος και ο Μόσχος. Μόλις ο πατέρας του εξέλθει από τη σκηνή για να κατευθυνθεί προς την αγορά, ο Σώστρατος μονολογεί και πάλι για την προδοσία που πιστεύει πως υπέστη κατηγορώντας περισσότερο την εταιρά παρά τον φίλο του τον Μόσχο. Όταν, όμως έρχεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον τελευταίο, γρήγορα εκφράζει την απογοήτευσή του προς το πρόσωπό του.

[δό]θ' ὑμεῖς, παῖ, ταχύ./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: π[αρ]ῆ[ή]μῶν· μὴ πρόσεχ' ἐκείνῳ λόγῳ./ οὐδεῖς] παρῶρμησ' οὐδ' ἐπεβούλευσ' οὐδὲ εἷς./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΗΡ: οὐ πρὸς Θ]εότιμον κατετέθη τὸ χρυσίον./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: τί «πρὸς Θ]εότιμον»; αὐτὸς ἐφύλαττεν λαβῶν/ τ[ό] τε πρὸ]ς βίον διαφορεῖ, πάτερ. ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΗΡ: χρηστὸς σφόδρα./ ἐφ[ρόντι]σέ τι. τί οὖν ὁ Σύρος ἐβούλετο;/ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ἐ[ατέο]ν. μετ' ἐμοῦ δ' ἀκολουθεῖ και λαβέ/ τὸ χρυσίον. ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΗΡ: παίζεις; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ἀκολουθεῖ και λαβέ./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΗΡ: οὐκοῦν ἀκολουθῶ· δὸς μόνον, καλῶς τέ μοι/ ὡς [δει] κέχρησαι· πρὶν λαβεῖν μάχομαι τι σοι;/ ἐμοὶ δὲ πάντων τοῦτο προὔργιαίτερον. (Sandbach (1972: 39-40)

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: και σου ἔδωσε... τον τόκο. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Το είδα· μην κατηγορεῖς ἕναν σωστό φίλο. Ἦρθα να σου το φέρω. ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: Δώσε το χρυσάφι, παιδί μου, γρήγορα. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: (Θα το πάρεις) από εμένα. Μη δίνεις σημασία σε αυτό το ψέμα. Κανείς δεν ἄραξε κοντά μας ούτε μας ἐπιβουλεύτηκε. ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: Δεν κατετέθη το χρυσάφι στον Θεότιμο; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Όχι, αὐτός το πήρε για να το φυλάξει, πού είναι ευκατάστατος, πατέρα. ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: Πολύ σωστός, το φρόντισε. Αλλά ο Σύρος τι ἤθελε; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Ας' το. Ἐλα μαζί μου και πάρε το χρυσάφι. ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: Με κοροϊδεύεις; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Ακολουθήσε με και πάρ'το. ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: Εντάξει, ακολουθῶ· δώσ' το μου μόνο και θα ἔχεις κάνει σωστά αυτό που πρέπει· γιατί να καυγαδίσω μαζί σου πριν το πάρω; Αυτό είναι το πιο σημαντικό για μένα.

¹⁷ Δίς ἐξ. 89-112: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ:]·μοι. ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΗΡ: ταῦτ' ἄπειμι πρὸς ἀγοράν/ πρ]άττε[ων. ὅ] τι πράττης ἄλλο δέδοται τοῦτό σοι./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: κα]ἰ μ[ὴ]ν δο]κῶ μοι τὴν καλὴν τε κάγαθὴν/ ιδεῖν ἐρωμένην ἂν ἠδ[έ]ως κενὸς/ πιθανευομένην και προσδοκῶσαν—αὐτίκα»/ φησὶν δ' ἐν αὐτῇ—πᾶν ὃ κομίζω χρυσίον./ «πάνυ γὰρ κομίζει τοῦτο καί, νῆ τοὺς θεοὺς,/ ἔλευθερίως—τίς μάλλον;— ἀξίως τ' ἐμοῦ.»/ αὕτη δ' ἱκανῶς, καλῶς ποοῦσά γ' , εὐρέθη/ οἴα<v> ποτ' ὄμιην οὔσα, τὸν δ' ἀβέλτερον/ Μόσχον ἐ.ε.: και τὰ μὲν ἔγωγ' ὀργίζομαι,/ τὰ δ' οὐκ ἐκείνον τοῦ γεγονότος αἴτιον/ ἀδικήματος νενόμικα, τὴν δ' ἰταμωτάτην/ πασῶν ἐκείνην. ΜΟΣΧΟΣ: εἴτ' ἀκούσας ἐνθάδε/ εἶναι με, πού γῆς ἐστι; χαῖρε, Σώστρατε./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: και σύ. ΜΟΣΧΟΣ: τί κατηφῆς και σκυθρωπός, εἶπέ μοι;/ και βλέμμα τοῦθ' ὑπόδακρυ· μὴ νεώτερον/ κακὸν κατεῖληφάς τι τῶν [γ'] ἐνταῦθα; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ναί./ ΜΟΣΧΟΣ: εἴτ' οὐ [λέ]γεις; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ἔνδον γὰρ ἀμέλει, Μόσχε. ΜΟΣΧΟΣ: πῶς;/ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ:]φιλοῦντα τὸν πρὸ τοῦ χρόνον/ α· τοῦτο πρῶτον ὦν ἐμέ/]ἠδίκηκας. ΜΟΣΧΟΣ: ἠδίκηκα δέ/ ἐγώ σε; μὴ γένοιτο τοῦτο, Σώστρατε./ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: οὐκ ἤξιον γοῦν οὐδ' ἐγώ. ΜΟΣΧΟΣ: λέγεις δὲ τί;

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ...σε εμένα. ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: Τώρα πηγαίνω στην αγορά για δουλειές. Ἐχεις και κάτι ἄλλο να κάνεις. ΣΩΣΤΡΑΤΟΥ: Πιστεύω πως θέλω να δω την ωραία και καλή μου ερωμένη τώρα που δεν ἔχω τίποτα να με κολακεύει και να περιμένει «αμέσως», ὅπως λέει στον εαυτό της, ὅλο το χρυσάφι που θα φέρω. «Θα το φέρει ὅλο και, μα τους θεοὺς, γενναιόδωρα —ποιος είναι πιο γενναιόδωρος; — ὅπως το αξίζω». Αὐτή ἔδειξε καθαρά, και καλῶς ἔπραξε, πως είναι αὐτή που κάποτε πιστευα πως είναι. (Λυπάμαι) ὅμως τον ἀφελή Μόσχο· και από τη μία ὀργίζομαι, αλλά από την ἄλλη δεν θεωρῶ αὐτὸν αἰτία της ἀδικίας, αλλά εκείνη, την πιο αἰσχρή από ὅλες. ΜΟΣΧΟΣ: Αν ἄκουσε ὅτι εἶμαι ἐδῶ, πού είναι; Χαῖρε, Σώστρατε! ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Χαῖρε! ΜΟΣΧΟΣ: Πες μου, γιατί εἶσαι κατηφῆς και σκυθρωπός; Και με βουρκωμένο βλέμμα; Σε βρήκε ἄλλο κακό εκτός από αὐτά ἐδῶ; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Να. ΜΟΣΧΟΣ: Γιατί δε μου λες; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Εδῶ μέσα είναι, Μόσχε. ΜΟΣΧΟΣ: Πῶς; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Ενώ παλιά ἤμουν φίλος σου... αὐτό είναι το πρώτο πράγμα στο οποίο με ἀδικεῖς. ΜΟΣΧΟΣ: Εγώ σε ἀδικήσα; Να μη γίνει αὐτό, Σώστρατε! ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Ούτε ἐγώ το περιμένα. ΜΟΣΧΟΣ: Τι λες;

Με μια πρώτη ανάγνωση, είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε, πέρα από τις θεματικές και μοτιβιστικές ομοιότητες, μια βασική διαφορά, την οποία έχουν προηγουμένως επισημάνει και άλλοι μελετητές:¹⁸ την απουσία των διαλόγων μεταξύ πατέρα και γιου στον Πλάυτο· για την ακρίβεια, πουθενά στις *Bacchides* δεν συναντιούνται επί σκηνής ο Μνησίλοχος και ο πατέρας του Νικόβουλος.

Από την άλλη πλευρά το απόσπασμα της σκηνής όπου ο Μνησίλοχος συναντά τον πατέρα και τον παιδαγωγό του επιστήθιου φίλου του παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με το αντίστοιχο απόσπασμα από τον Πλάυτο. Τόσο στον Πλάυτο όσο και στον Μένανδρο ο πατέρας και ο παιδαγωγός του φίλου ζητούν από τον νέο να σώσει τον φίλο του από τις ακολασίες στις οποίες έχει περιπέσει. Εκτός αυτού αναφέρονται χαρακτηριστικά και στην ντροπή την οποία προκαλεί στους οικείους του ο φίλος του νέου προτού αναχωρήσουν με πρωτοβουλία του πατέρα αφήνοντας στον νέο το βάρος της ευθύνης του σωφρονισμού του φίλου του.¹⁹

Μετά την αποχώρηση του πατέρα και του παιδαγωγού του φίλου του ο νέος στον μονόλογό του ανακοινώνει την απόφαση να τιμωρήσει την εταιρά επιστρέφοντας το χρυσό στον πατέρα του.²⁰ Αξιοσημείωτη στο σημείο αυτό είναι και η χρήση της

---

¹⁸ Kenney-Clausen (1999: 151), Von Albrecht (1997: 194), Goldberg (1990: 193), Wright (1971: 440), Anderson (1993: 5), Primer (1984: 54), Gomme-Sandbach (1973: 119), Handley (1968: 14), Ράιος (2019: 119).

¹⁹Πρβλ.: *Δίς ἐξ.* 11-17: ΜΟΣΧΟΥ ΠΑΤΗΡ: σ]ὺ δ' ἐκεῖνον ἐκκάλει/]ν, νουθέτει δ' ἐναν[τίον/ αὐτόν τε σῶσον, οἰκίαν θ' ὄλην φίλων./ Λυδέ, προάγωμεν. ΛΥΔΟΣ: εἰ δὲ κάμῃ καταλίποις-/ ΜΟΣΧΟΥ ΠΑΤΗΡ: προάγωμεν· ἰκανὸς οὗτος. ΛΥΔΟΣ: αὐτῶι, Σώστρατε,/ χρῆσαι πικρῶς, ἔλαν' ἐκεῖνον τὸν ἀκρα[τῆ./ <ᾶ>παντας αἰσχύνει γὰρ ἡμᾶς τοὺς φίλους.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ: Κάλεσέ τον... συμβούλευσέ τον κατ' ἰδίαν, σώσε αὐτόν, την οἰκία του και τους φίλους του. Πάμε, Λυδέ. ΛΥΔΟΣ: Αν ἀφηγες κι ἐμένα... ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ: Πάμε. Εἶναι ἰκανός. ΛΥΔΟΣ: Αὐτόν, Σώστρατε, να τον αντιμετωπίσεις με αυστηρότητα, πήγαινε σε αὐτόν το ἀκόλαστο που ντροπιάζει ὅλους ἐμᾶς τους φίλους του.

Bacch. 494-5: PHILOXENUS: Mnesiloche, hoc tecum oro, ut illius animum atque ingenium regas;/ serva tibi sodalem et mihi filium.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΞΕΝΟΣ: Μνησίλοχε, σε παρακαλώ, καθοδήγησε την ψυχή και το πνεύμα του· βοήθησε τον φίλο σου και τον γιο μου.

Τα αποσπάσματα των κωμωδιών *Bacchides* και *Captivi* προέρχονται από την έκδοση του Lindsay (1904). Επίσης οι μεταφράσεις των δύο προαναφερθέντων έργων γράφτηκαν με την βοήθεια λεξικού και της αγγλικής μετάφρασης του Nixon (1916).

Bacch. 497-9: PHILOXENUS: Mnesiloche, cura, ei concastiga hominem probe,/ qui dedecorat te, me amicosque alios flagitiis suis./ In te ego hoc onus omne impono. Lyde, sequere hac me. LYDUS: Sequor.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΞΕΝΟΣ: Μνησίλοχε, φρόντισε να τιμωρήσεις τον άνθρωπο που ντροπιάζει ἐσένα, ἐμένα και ὅλους τους φίλους του με τις πομπές του. Σε ἐσένα βασίζομαι ολοκληρωτικά. Λυδέ, ακολούθησέ με. ΛΥΔΟΣ: Σ' ακολουθώ.

Σχετικά με τον στίχο 498, ο Handley (1968: 9-10) παραθέτει το σχόλιο του Herrmann πως η φράση αυτή πρέπει να αποδοθεί στον Λυδό όπως στο ελληνικό πρότυπο.

²⁰ Πρβλ.: *Δίς ἐξ.* 25-30: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ἡ δ' ὡς κενὸν συ[μπεισάτω/ ἔχοντα μηδ[έν· τ]ῶι πατρὶ/ τὸ χ]ρυσίον· πιθαν[ευομένη] γὰρ παύσεται/ ὅταν ποτ' αἰσθητα[ι, το τῆς πα]ροιμίας,/ νεκρῶι λέγουσα [μῦθον. ἀλλ'] ἤδη [με] δεῖ/ ἔλθειν ἐπ' ἐ]κεῖνον.

παροιμίας με τον νεκρό όταν ο νέος αναφερέται στη ματαιότητα που θα χαρακτηρίζει τις κολακειές της εταίρας όταν δεν θα έχει πια τίποτε να της προσφέρει.²¹ Με παρόμοιο τρόπο –στην πλαυτιανή κωμωδία συντομότερα και χωρίς κάποια μίμηση των υποτιθέμενων λεγομένων της εταίρας– στον μονόλογο που ακολουθεί την επιστροφή του χρυσού ο νέος αναρωτιέται πως θα αντιδρούσε η ερωμένη του εάν τον έβλεπε με άδεια χέρια.²²

Όμως, παρά τις εκφραστικές ομοιότητες που παρατηρήσαμε στην εξωτερίκευση της απόφασης του νέου να τιμωρήσει την εταίρα επιστρέφοντας το χρυσό στον πατέρα του, αντιλαμβανόμαστε και μια βασική διαφορά. Η διάθεση του νέου απέναντι στον φίλο του είναι εμφανώς πιο εχθρική στις *Bacchides*, όπου ο Μνησίλοχος ξεκινά τον μονόλογό του εκφράζοντας ένα είδος διλήμματος ως προς το ποιον από τους δύο πρέπει να θεωρήσει χειρότερο εχθρό του.²³

Με παρόμοιο τρόπο, στη σκηνή της συνάντησης των δύο φίλων, αντιλαμβανόμαστε αυτή τη διαφοροποίηση των σκέψεων του νέου για τον επιστήθιο φίλο του. Ο Σώστρατος εκφράζει μαζί με το θυμό του για την υποτιθέμενη προδοσία

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: πως θα με πείσει όταν δεν θα έχω τίποτα· (θα δώσω) το χρυσάφι στον πατέρα μου· θα σταματήσει να μου ασκεί τη γοητεία της όταν αντιληφθεί, όπως λέει και η παροιμία, πως μιλά σε νεκρό. Αλλά πρέπει να πάω να τον βρω.

Bacch. 515-20: MNESILOCHUS: nam mihi/ decretumst renumerare iam omne aurum patri./ igitur mi inani atque inopi subblandibitur/ tum quom blandiri nihilo pluris [blandiri] referet/ quam si ad sepulcrum mortuo narres logos./ sed autem quam illa umquam meis opulentiis/ ramenta fiat gravior aut propensior./ mori me malim | excruciatum | inopia/ profecto stabilest me patri aurum reddere.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Το αποφάσισα, θα επιστρέψω όλο το χρυσάφι στον πατέρα μου. Ας δοκιμάσει της κολακειές της όταν θα είμαι πάμφτωχος, όταν αυτό δεν θα ωφελεί περισσότερο από όσο αν μιλούσε σ' έναν νεκρό στον τάφο του. Αλλά προτιμώ από το να την κάνουν τα χρήματά μου ελαφρύτερη ή βαρύτερη, να πεθάνω, να χαθώ από την ανέχεια. Τέλος, το αποφάσισα, το χρυσάφι θα επιστραφεί στον πατέρα μου.

²¹ Για τη φράση αυτή οι Gomme-Sandbach (1973: 121) υποστηρίζουν την άποψη πως αποτελεί προϊόν αποκατάστασης βάσει του στίχου 518 των *Bacchides* (quam si ad sepulchrum mortuo narret logos). Αναφέρουν επίσης πως η φράση είναι γνωστή από τους παροιμιογράφους Διογενιανό και Μακάριο, καθώς και από την κωμωδία του Τερεντίου *Phormio* (1015: verba fiunt mortuo). Ο Handley (1968: 13) σχολιάζει επίσης την εν λόγω φράση, αναφέροντας μεταξύ άλλων και τη χρήση της από τον Αισχύλο στις *Χοηφόρους* (926).

²² *Bacch.* 530-1: MNESILOCHUS: nunc ego illam me velim/ convenire, postquam inanis sum, contemptricem meam.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Τώρα θα ήθελα να με συναντήσει, που δεν έχω πια τίποτα, αυτή που με περιφρονεί.

Δις έξ. 91-6: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: καὶ μ[ὴν] δοκῶ μοι τὴν καλὴν τε κάγαθὴν/ ἰδεῖν ἐρωμένην ἂν ἠδ[έ]ως κενός/ πιθανευομένην καὶ προσδοκῶσαν—«αὐτίκα»/ φησὶν δ' ἐν αὐτῇ—πᾶν ὃ κομίζω χρυσίον./ «πάνυ γὰρ κομίζει τοῦτο καί, νῆ τοὺς θεοὺς,/ ἐλευθερίως—τίς μᾶλλον;—ἀξίως τ' ἐμοῦ.»

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Πιστεύω πως θέλω να δω την ωραία και καλή μου ερωμένη τώρα που δεν έχω τίποτα να με κολακεύει και να περιμένει «αμέσως», όπως λέει στον εαυτό της, όλο το χρυσάφι που θα φέρω. «Θα το φέρει όλο και, μα τους θεούς, γενναιόδωρα –ποιος είναι πιο γενναιόδωρος; – όπως το αξίζω».

²³ *Bacch.* 500-1: MNESILOCHUS: Inimiciorem nunc utrum credam magis/ sodalemne esse an Bacchidem, incertum admodumst.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Δεν ξέρω καθόλου ποιον να θεωρήσω περισσότερο εχθρό μου, τον φίλο μου ή την Βακχίδα;

και τη λύπη του για τον Μόσχο, τον οποίο θεωρεί λιγότερο υπεύθυνο σε σχέση με την εταιρά. ²⁴ Ο δε Μνησίλοχος τον χαρακτηρίζει εκ νέου ως εχθρό του ²⁵ στον σύντομο μονόλογό του λίγο πριν τον συναντήσει στην πέμπτη σκηνή της τρίτης πράξης. Εκτός αυτού, στον διάλογο που ακολουθεί περιπαίζει τον Πιστόκληρο για αρκετή ώρα ώσπου να του αποκαλύψει πως εκείνον θεωρεί προδότη ²⁶ στην αντίστοιχη σκηνή της μενάνδρειας κωμωδίας ο Σώστρατος κατηγορεί ευθέως τον Μόσχο πολύ νωρίτερα. ²⁷

Σε γενικές γραμμές, είναι προφανής η κοινή θεματική των δύο έργων η οποία καταδεικνύει την επιρροή της μενάνδρειας κωμωδίας στην πλαυτιανή. Ωστόσο εξετάζοντας τα αποσπάσματα του ελληνικού προτύπου, διαπιστώσαμε, όπως και οι προηγούμενοι μελετητές, την ελευθερία με την οποία ο Πλάυτος χειρίζεται τα πρότυπά του τόσο ως προς τα ονόματα των χαρακτήρων, όσο και ως προς την δομή των πράξεων και των σκηνών. Εάν είχαν σωθεί περισσότεροι στίχοι ή ακόμη ολόκληρη η κωμωδία *Δις ἔξαπατῶν*, θα είχαμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με τον χειρισμό του ελληνικού προτύπου των *Bacchides* από τον Πλάυτο.

---

²⁴ *Δις ἔξ.* 98-102: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: τὸν δ' ἀβέλτερον/ Μόσχον ἐ.ε..· καὶ τὰ μὲν ἔγωγ' ὀργίζομαι./ τὰ δ' οὐκ ἐκείνον τοῦ γεγονότος αἰτίον/ ἀδικήματος νενόμικα, τὴν δ' ἰταμωτάτην/ πασῶν ἐκείνην.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: (Λυπάμαι) ὁμως τον αφελή Μόσχο· και από τη μία οργίζομαι, αλλά από την άλλη δεν θεωρώ αυτόν αιτία της αδικίας, αλλά εκείνη, την πιο αισχρή από όλες.

Την ίδια άποψη υποστηρίζουν και οι Kenney-Clausen (1999: 193-4).

²⁵ *Bacch.* 534: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Estne hic hostis, quem aspicio, meus?

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Είναι ο εχθρός μου αυτός που βλέπω;

²⁶ *Bacch.* 538: ΠΙΣΤΟΚΛΗΡΟΣ: Numquae advenienti aegritudo obiecta est? ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Atquae acerruma.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΙΣΤΟΚΛΗΡΟΣ: Μήπως είχες καμιά δυσκολία στην επιστροφή σου; ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Τη χειρότερη.

Bacch. 559-60: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Video non potesse quin tibi eius nomen eloquar./ Pistoclere, perdidisti me sodalem funditus.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Βλέπω πως δεν μπορώ παρά να σου πω το όνομά του. Πιστόκληρε, κατέστρεψες τον φίλο σου.

Παρατηρούμε, δηλαδή, πως μεσολαβούν 22 στίχοι έως τη στιγμή που ο Μνησίλοχος κατηγορεί ευθέως τον Πιστόκληρο. Στην ουσία, όπως ορθώς υποστηρίζει και ο Von Albrecht (1997: 208), ο Πλάυτος έχει δώσει στο σημείο αυτό και μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα διάσταση, τη διάσταση της ειρωνείας, η οποία έγκειται στο γεγονός πως η ενοχοποίηση εκτίθεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο ύποπτος να περιέλθει σε σύγχυση σε σχέση με την ίδια του την ταυτότητα. Εκτενή σχολιασμό έχουμε και από τον Anderson (1993: 11-3, 20), ο οποίος συν τοις άλλοις επισημαίνει και τη φυσικότητα που χαρακτηρίζει τον Μένανδρο, τόσο στον μονόλογο του Σώστρατος, όσο και στον διάλογο του με τον Μόσχο, τη στιγμή που ο Πλάυτος γελοιοποιεί τον ήρωά του.

²⁷ *Δις ἔξ.* 104-9: ΜΟΣΧΟΣ: τί κατηφής και σκυθρωπός, εἶπέ μοι;/ καὶ βλέμμα τοῦθ' ὑπόδακρυ· μὴ νεώτερον/ κακὸν κατεῖληφάς τι τῶν [γ'] ἐνταῦθα; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ναί./ ΜΟΣΧΟΣ: εἶτ' οὐ [λέ]γεις; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: ἔνδον γάρ ἀμέλει, Μόσχε. ΜΟΣΧΟΣ: πῶς;/ ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ:]φιλοῦντα τὸν πρὸ τοῦ χρόνον/ α· τοῦτο πρῶτον ὦν ἐμὲ/]ῆδίκηκας.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΟΣΧΟΣ: Πες μου, γιατί είσαι κατηφής και σκυθρωπός; Και με βουρκωμένο βλέμμα; Σε βρήκε άλλο κακό εκτός από αυτά εδώ; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Ναι. ΜΟΣΧΟΣ: Γιατί δε μου λες; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Εδώ μέσα είναι, Μόσχε. ΜΟΣΧΟΣ: Πώς; ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ: Ενώ παλιά ήμουν φίλος σου... αυτό είναι το πρώτο πράγμα στο οποίο με αδικείς.

Επιρροές της Έλένης στις *Bacchides*

Μετά τη σύντομη συνεξέταση των αποσπασμάτων του *Δις ἐξαπατῶντος* και των *Bacchides*, θα μας απασχολήσει στο παρόν κεφάλαιο η ανίχνευση επιρροών της ευριπίδειας Έλένης στις *Bacchides*.

Η πρώτη εμφανής και αξιοσημείωτη ομοιότητα μεταξύ των δύο προαναφερθέντων έργων είναι η ύπαρξη δύο όμοιων εξωτερικά και συνονόματων γυναικών, γεγονός που αναπόφευκτα προκαλεί σύγχυση σε ορισμένα πρόσωπα του έργου. Στην Έλένη ο αναγνώστης ή θεατής πληροφορείται για την ύπαρξη ενός ειδώλου όμοιου με την ομώνυμη ηρωίδα το οποίο έχει δημιουργηθεί από τους θεούς,²⁸ δεν εμφανίζεται ποτέ επί σκηνής και χάνεται μόλις ολοκληρωθεί η «αποστολή» του. Στις *Bacchides* δεν είναι εμφανής κάποια θεϊκή παρέμβαση, συνεπώς θα ήταν δύσκολο να δικαιολογηθεί μια τέτοιου είδους εξαφάνιση· βλέπουμε απλώς δύο δίδυμες αδελφές που συνυπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια του έργου, έστω και αν εμφανίζονται μόνο²⁹ στην πρώτη και την τελευταία σκηνή του στη μορφή που σώζεται. Η σύγχυση αυτή προκαλεί, όπως είναι φυσικό, παρεξηγήσεις μεταξύ των προσώπων τόσο στην Έλένη, όσο και στις *Bacchides* και φαίνεται εκ πρώτης όψεως να θέτει εμπόδια στην εξέλιξη της πλοκής, καθώς ο Μενέλαος και ο Μνησίλοχος αντίστοιχα δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν ποια είναι η πραγματική σύντροφός τους.

Από τον πρόλογο της Έλένης αντιλαμβανόμαστε πως η ηρωίδα αναγνωρίζει τα δεινά που της έχει προξενήσει η ύπαρξη του ειδώλου, καθώς της καταλογίζονται από όλους τους Έλληνες πράξεις που έχουν συμβεί στο αφηγηματικό παρελθόν του

---

²⁸ Έλ. 31-36: ΕΛΕΝΗ: Ἦρα δὲ μεμφθεῖς ὄννεκ' οὐ νικᾷ θεάς, / ἐξηνέμωσε τᾶμ' Ἀλεξάνδρῳ λέχη / δίδωσι δ' οὐκ ἔμ', ἀλλ' ὁμοίωσας ἔμοι' εἶδωλον ἔμπνον οὐρανοῦ ξυνθεῖς' ἄπο, / Πριάμου τυράννου παιδί: καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν — / κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Ὅμως ἡ Ἦρα θύμωσε που ἔχασε τὴ νίκη κι ὁ ἄνεμος τὸν ἄρπαξε τὸν γάμο με τὸν Πάρι... Ἐφτιαξε ἓνα εἶδωλο ὁμοίωμα δικό μου, ἀπὸ οὐσία οὐράνια στὴ θέση τῆ δική μου, καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Πριάμου τὸ γιο· κι αὐτὸς πιστεύει πως μ' ἔχει· κούφια ἡ πίστη του ἀφοῦ ποτέ δε μ' εἶχε.

Τα ἀσπασμάτα τῆς Έλένης προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Murray (1913). Οἱ μεταφράσεις ἀνήκουν στὴν Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη (2002).

Ὁ Kitto (1985: 424) χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει πως τὸ ἔργο ἀρχίζει με μιὰ θαυματουργικὴ ὑποκατάσταση. Ὁ δε Allan (2008: 151) σχολιάζει τὴ χρήση τῆς λέξης *εἶδωλον*, ἡ ὁποία δὲν εμφανίζεται τυχαία, καθὼς χρησιμοποιοῦται γιὰ εἰκόνες μὴ ἀληθεῖς καὶ ἀπατηλές. Ἡ ἔννοια τῆς ἀπάτης ὑπογραμμίζεται ἐπίσης καὶ στους στίχους 35-6, ὅπου καθίσταται εμφανὴς ἡ ἀπατηλὴ ἐντύπωση τῆς «κατοχῆς» τῆς Ελένης ἀπὸ τὸν Πάρι. Τὴν ἀπατηλὴ αὐτὴ ἐντύπωση σχολιάζει καὶ ὁ Kannicht (1969: 27) δίνοντας ἔμφαση στὴν εἰρωνικὴ διάσταση τῶν ἐν λόγῳ στίχων, ἐνὼ ὁ Παττίχης (1978: 190) ὑπογραμμίζει τὸ γεγονός πως, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πάρι, ἐξαπατήθηκαν καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες.

²⁹ Αὐτὸ ἀκριβῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Barsby (2008: 97) λάμβάνοντάς το ὡς ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἐπισημάνει πως ὁ Πλάυτος δὲν ἐσιτάζει στὴν ἐρωτικὴ ἱστορία καθαρτὴ, ἀλλὰ στὶς παρεξηγήσεις που προκύπτουν ἀπὸ αὐτὴ.

έργου για τις οποίες στην πραγματικότητα δεν φέρει ευθύνη.³⁰ Με παρόμοιο τρόπο θα κατηγορηθεί άδικα από τον εραστή της και η Βακχίς της Σάμου για πράξεις που εκτυλίσσονται εντός του έργου. Κοινός παρονομαστής είναι και στις δύο περιπτώσεις η άδικη κατηγορία για απιστία. Ο μεν Μενέλαος, εξαιτίας του ειδώλου, θεωρεί πως η σύζυγός του τον απατούσε με τον Πάρι, ο δε Μνησίλοχος, εξαιτίας της συνωνυμίας με την δίδυμη αδελφή της και της άγνοιάς του για την ύπαρξή της, θεωρεί πως η Βακχίς της Σάμου τον έχει προδώσει με τον επιστήθιο φίλο του Πιστόκληρο.³¹ Στην περίπτωση μάλιστα του Μνησίλοχου η ζήλεια είναι περισσότερο έκδηλη και δημιουργεί ουσιαστικά εμπόδια στην εξέλιξη της πλοκής του έργου. Στην *Ελένη*, η σύγκυση μεταξύ της ομώνυμης ηρωΐδας και του ειδώλου της προϋπάρχει και δεν λαμβάνει χώρα μέσα στο ίδιο το έργο, με αποτέλεσμα να μην είμαστε σε θέση να δούμε την περιγραφή κάποιου ξεσπάσματος ζήλειας εκ μέρους του Μενέλαου. Μαθαίνουμε μόνο από τα λόγια του ίδιου πως πολέμησε στην Τροία για την πάρει πίσω και πως κατά συνέπεια τη θεωρεί αιτία των δεινών του.³² Ακόμα και όταν εκφράζει ξανά δυσπιστία ως προς την πίστη της συζύγου του,³³ δεν διαρκεί για πολύ

---

³⁰ *Ελ.* 52-5: ΕΛΕΝΗ: ψυχαὶ δὲ πολλαὶ δι' ἔμ' ἐπὶ Σκαμανδρίοις/ ροαῖσιν ἔθανον· ἡ δὲ πάντα τλαῖσ' ἐγὼ/ κατάρατος εἰμι καὶ δοκῶ προδοῦσ' ἑμὸν/ πόσιν συνάψαι πόλεμον Ἑλλησιν μέγαν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Χάθηκαν άφθονες ψυχές στου Σκάμανδρου τις όχθες, κι εγώ που όλα τα δεινά σήκωσα, να με τώρα θεοκατάρατη... Θαρρούν πως πρόδωσα τον άνδρα και έμπλεξα τους Έλληνες σε πόλεμο, στο αίμα...

Στην ουσία, όπως υποστηρίζει και ο Lesky (2000: 243), έχει δημιουργηθεί μια κατάσταση όπου το μίσος και η ντροπή των Ελλήνων στρέφεται προς το όνομα και όχι το σώμα της Ελένης.

³¹ Βλ. τη διήγηση του Λυδού, παιδαγωγού του Πιστόκληρου: *Bacch.* 478-83: LYDUS: ut ipsus osculantem in gremio mulierem teneat sedens?/ nullon pacto res mandata potest agi, nisi identidem/ manus ferat ei †ad papillas†, labra ab labris nusquam auferat?/ nam alia memorare quae illum facere vidi disputet:/ quom manum sub vestimenta ad corpus tetulit Bacchidi/ me praesente, neque pudere quicquam.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΛΥΔΟΣ: να κρατά στην αγκαλιά του τη γυναίκα ενώ τον φιλά; Υπάρχει τρόπος να διευθετήσει την αποστολή με το να χαϊδεύει συνεχώς τα στήθη της και να μην απομακρύνει τα χείλη του από τα δικά της; Και ντρέπομαι να μνημονεύω και τα άλλα που είδα να κάνει: όταν χαϊδευε κάτω από τα ρούχα το σώμα της Βακχίδας ενώπιόν μου χωρίς καμιά ντροπή.

³² *Ελ.* 408-13: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: καὶ νῦν τάλας ναυαγὸς ἀπολέσας φίλους/ ἐξέπεσον ἐς γῆν τήνδε: ναῦς δὲ πρὸς πέτρας/ πολλοὺς ἀριθμοὺς ἄγνυται ναυαγίων./ τρόπις δ' ἐλείφθη ποικίλων ἀρμοσμάτων./ ἐφ' ἧς ἐσώθην μόλις ἀνεπίστω τύχη/ Ἐλένη τε, Τροίας ἦν ἀποσπάσας ἔχω.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Και τώρα ο δόλιος ναυαγός, μόνος, χωρίς συντρόφους, ξέπεσα στην ακτή αυτή· ναύαγησε το πλοίο στα βράχια και τσακίστηκε σε χίλια δυο κομμάτια... Ξέμεινε η καρίνα του απ' τους πολλούς αρμούς της και μόλις σώθηκα εγώ με την Ελένη επάνω –τύχη ανέπιστη κι αυτό– που έφερα απ' την Τροία.

Ελ. 424-7: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: ἐν δ' ἄντρου μυχοῖς/ κρύψας γυναῖκα τὴν κακῶν πάντων ἐμοὶ / ἄρξασαν ἦκω τούς τε περιλελειμμένους/ φίλων φυλάσσειν τᾶμ' ἀναγκάσας λέχη.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: σε μιας σπηλιάς το βάθος έκρυψα τη γυναίκα μου, που στάθηκε η αιτία για όλες μου τις συμφορές, κι έβαλα τους συντρόφους, τους λίγους που μ' απόμειναν, εκεί να τη φυλάνε.

Στο δεύτερο χωρίο της παρούσας υποσημείωσης, ο Allan (2008: 198) επισημαίνει πως η αρνητική στάση του Μενέλαου προς την «Ελένη» θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη μετέπειτα άρνησή του να αναγνωρίσει την πραγματική Ελένη.

³³ *Ελ.* 794: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: οἶδ'· εἰ δὲ λέκτρα διέφυγες τὰδ' οὐκ ἔχω.

καθώς πείθεται αμέσως από την εξήγηση που του δίνει.³⁴ Στις *Bacchides* όμως η οργή του Μνησίλοχου είναι εμφανής όταν μαθαίνει για τη δήθεν προδοσία της Βακχίδας και του φίλου του με αποτέλεσμα να αποφασίσει να επιστρέψει το χρυσάφι στον πατέρα του.³⁵ Με τον τρόπο αυτό, εν αντιθέσει προς τον Μενέλαο, γίνεται ο ίδιος υπαίτιος των δεινών που θα τον βρουν στη συνέχεια. Επιστρέφοντας, δηλαδή, το χρυσάφι στον πατέρα του, καθυστερεί στην ουσία τη λύση του δράματος, καθώς, όταν αποδεικνύεται η αθωότητα της Βακχίδας, θα κληθεί να αξιολογήσει ένα πολυπλοκότερο σχέδιο για να αποσπάσει ξανά τα χρήματα. Από την άλλη πλευρά στην περίπτωση της *Ελένης* το σχέδιο εξαπάτησης του Θεοκλύμενου είναι ούτως ή άλλως αναπόφευκτο, δεν ευθύνεται κάποια λάνθασμένη εκτίμηση ή κάποιο σφάλμα του Μενέλαου για την τροπή που έχουν πάρει τα πράγματα. Η θεϊκή βούληση και στη συνέχεια η τύχη είναι οι βασικοί παράγοντες που έχουν διαμορφώσει την κατάσταση που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι ήρωες.

Προτού, όμως, αντιμετωπίσουν τους πραγματικούς αντιζήλους και αντιπάλους, οι δύο άνδρες θα περάσουν από το στάδιο της αναγνώρισης, κατά τη διάρκεια της οποίας θα αντιληφθούν συν τοις άλλοις πως οι γυναίκες με τις οποίες σχετίζονται δεν διέπραξαν τις απιστίες για τις οποίες έχουν κατηγορηθεί. Το βασικότερο είναι πως θα μάθουν για την ύπαρξη δύο όμοιων γυναικών, γεγονός που πρωτίτερα οδήγησε σε μια σειρά παρεξηγήσεων.

Η πρώτη τους αντίδραση χαρακτηρίζεται από δυσπιστία. Ο Μενέλαος ξαφνιάζεται όταν η Ελένη τον αναγνωρίζει³⁶ και λόγω της ύπαρξης του ειδώλου δεν πιστεύει στην αλήθεια των λεγομένων της.³⁷ Δεν μπορεί να συλλάβει το γεγονός πως η γυναίκα για την οποία οδήγησε το στρατό του σε δεκαετή πόλεμο είναι απλώς ένα είδωλο³⁸ και

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Μα δε γνωρίζω αν γλίτωσες απ' την κακιά την ώρα.

³⁴ Έλ. 796-801: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: τίς τοῦδε πειθῶ; φίλα γάρ, εἰ σαφῆ λέγεις./ ΕΛΕΝΗ: ὄρᾳς τάφου τοῦδ' ἀθλίους ἔδρας ἐμάς./ ΜΕΝΕΛΕΩΣ: ὄρῳ, τάλαινα, στιβάδας, ὧν τί σοί μέτα;/ ΕΛΕΝΗ: ἐνταῦθα λέκτρων ἰκετεύομεν φυγᾶς./ ΜΕΝΕΛΕΩΣ: βομοῦ σπανίζουσ' ἢ νόμοισι βαρβάρους;/ ΕΛΕΝΗ: ἐρρῦθε' ἡμᾶς τοῦτ' ἴσον ναοῖς θεῶν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Πώς να πεισθῶ; Παίρνω χαρά μεγάλη, αν λες αλήθεια... ΕΛΕΝΗ: Βλέπεις την ικεσία μου την άθλια στον τάφο; ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Βλέπω το στρώμα, δύστηνη σε τι σου χρησιμεύει; ΕΛΕΝΗ: Κάθομαι εδώ κέτισσα, για να σωθῶ απ' το γάμο. ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Δεν έχουνε βωμούς εδώ; Ντόπιο συνήθειο είναι; Ελένη: Όπως οι θεϊκοί ναοί σε προστατεύει ο τάφος.

³⁵ *Bacch.* 520: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: profecto stabilest me patri aurum reddere.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Τέλος, το αποφάσισα, το χρυσάφι θα επιστραφεί στον πατέρα μου.

³⁶ Έλ. 566-7: ΕΛΕΝΗ: ὦ χρόνιος ἐλθὼν σῆς δάμαρτος ἐς χέρας./ ΜΕΝΕΛΕΩΣ: ποίας δάμαρτος; μὴ θίγῃς ἐμῶν πέπλων.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Ω, που ῥθες στη γυναίκα σου μετά από τόσα χρόνια! ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Σε ποια γυναίκα; Πρόσεχε, μη μ' ακουμπᾶς στα ρούχα!

³⁷ Έλ. 581: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: ἐκεῖ νοσοῦμεν, ὅτι δάμαρτ' ἄλλην ἔχω.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Μπερδεύονται τα πράγματα μ' αυτήν την άλλη που ἔχω...

³⁸ Έλ. 593: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: τοῦκεῖ με μέγεθος τῶν πόνων πείθει, σὺ δ' οὔ.

απομακρύνεται από την Ελένη, όντας ουσιαστικά προσκολλημένος στην περιοχή των φαινομένων, όπως υποστηρίζει και ο Lesky.³⁹ Η αλήθεια θα αποκατασταθεί χάρη σε ένα μεσάζοντα ο οποίος δεν συνειδητοποιεί την πραγματική διάσταση της είδησης που φέρει καθώς έχει πλανηθεί όπως όλοι ως προς την ταυτότητα του ειδώλου της Ελένης. Ο μεσάζων αυτός δεν είναι άλλος από τον αγγελιαφόρο που έρχεται να του αναγγείλει την εξαφάνιση του ειδώλου⁴⁰ και εν συνεχεία εκπλήσσεται βλέποντας την πραγματική Ελένη, καθώς πιστεύει πως το είδωλο είναι η Ελένη.⁴¹ Ο Μενέλαος αντιθέτως αντιλαμβάνεται αμέσως την αλήθεια αναλογιζόμενος όσα άκουσε προ ολίγου⁴² από την πραγματική Ελένη και αναγνωρίζει εν τέλει τη σύζυγό του.⁴³ Αντιλαμβανόμαστε πως η εξαφάνιση του ειδώλου και η αποκάλυψη της αλήθειας στην οποία προβαίνει προτού αναληφθεί στον ουρανό είναι αυτό που εν τέλει πείθει τον Μενέλαο πως η Ελένη που συνάντησε προ ολίγου είναι η πραγματική. Το είδωλο, όσο βρισκόταν μαζί του, στην ουσία περιέπλεκε τα πράγματα εντεινώντας την πλάνη τόσο του ίδιου όσο και των συντρόφων του, όπως καθίσταται φανερό και από την αγγελική ρήση. Συνεπώς για να διαλυθεί αυτή η πλάνη δεν αρκούσε απλώς η αποκάλυψη της ύπαρξης δύο όμοιων γυναικών, αλλά ήταν αναγκαία και η

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Όχι εσύ, τα βάσανα που τράβηξα με πείθουν.

³⁹ Lesky (2000: 245)

⁴⁰ Έλ. 605-15: ΑΓΓΕΛΟΣ: βέβηκεν ἄλογος σὴ πρὸς αἰθέρος πτυχᾶς/ ἄρθεῖς ἄφαντος: οὐρανῶ δὲ κρύπτεται/ λιποῦσα σεμνὸν ἄντρον οὗ σφ' ἐσφῶζομεν,/ τοσονδε λέξασ': ὃ ταλαίπωροι Φρύγες/ πάντες τ' Ἀχαιοί, δι' ἔμ' ἐπὶ Σκαμανδρίοις/ ἀκταῖσιν Ἴθρας μηχαναῖς ἐθνήσκετε,/ δοκοῦντες Ἐλένην οὐκ ἔχοντ' ἔχειν Πάριν./ ἐγὼ δ', ἐπειδὴ χρόνον ἔμειν' ὅσον με χρῆν,/ τὸ μόρσιμον σφάσσα, πατέρ' ἐς οὐρανὸν/ ἄπειμι: φήμας δ' ἡ τάλαινα Τυνδαρίς/ ἄλλως κακὰς ἤκουσεν οὐδὲν αἰτία.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ: Υψώθηκε και πέταξε η κυρά σου στον αιθέρα, εξαφανίστηκε εντελώς! Χάθηκε στα ουράνια αφήνοντας το σπήλαιο που τη φυλάγαμε όλοι, κι είπε μονάχα τούτα εδώ: «Αχ, Αχαιοί και Φρύγες ταλαίπωροι, πεθαίνατε στου Σκάμανδρου τις όχθες με πονηρά τεχνάσμα της Ήρας να θαρρείτε πως την Ελένη κράταγε ο Πάρης! Ήταν ψέμα. Εγώ, αφού παρέμεινα τον αναγκαίο χρόνο και τήρησα τη μοίρα μου, γυρίζω στον πατέρα τον Ουρανό· η δύστυχη όμως η Τυνδαρίδα άδικα κατακρίθηκε, δεν έφταιγε εκείνη...»

Όσον αφορά τον λόγο του ειδώλου, αξίζει να σημειώσουμε πως σύμφωνα με τον Allan (2008: 214-5) η συμβολή του είναι απαραίτητη στην πραγμάτωση της αμοιβαίας αναγνώρισης., καθώς δίδει τη δυνατότητα πρόσβασης σε ένα υψηλότερο επίπεδο γνώσης.

⁴¹ Έλ. 616: ΑΓΓΕΛΟΣ: ὃ χαῖρε, Λήδας θύγατερ, ἐνθάδ' ἦσθ' ἄρα;

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΓΓΕΛΙΟΦΟΡΟΣ: Εδώ λοιπόν είσαι εσύ; Χαίρε, της Λήδας κόρη!

Τη σύγχυσή στην οποία βρίσκεται ο αγγελιαφόρος σχολιάζει εκτενώς και ο Kannicht (1969: 169, 171), χαρακτηρίζοντάς την τόσο ως ποιητικό μοτίβο, όσο και ως δραματουργικό μέσο. Ο δε Παττίχης (1978: 250) τον χαρακτηρίζει ως αφελή, καθώς χαιρετά την Ελένη με απόλυτη φυσικότητα ενώ μόλις έχει αναγγείλει την εξαφάνισή της.

⁴² Ο Παττίχης (1978: 251) ορθώς παρατηρεί πως ο Μενέλαος εκφράζει ακριβώς αυτό του οποίου τη σημασία δεν αντιλήφθηκε πρωτύτερα, ότι δηλαδή η Ελένη για την οποία άκουσε και την οποία είδε στην Αίγυπτο είναι η σύζυγός του.

⁴³ Έλ. 622-4: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: τοῦτ' ἔστ' ἐκεῖνο: ζυμβεβᾶσιν οἱ λόγοι/ οἱ τῆσδ' ἀληθεῖς. ὃ ποθεινὸς ἡμέρα,/ ἦ σ' εἰς ἐμὰς ἔδωκεν ὠλένας λαβεῖν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Νά το λοιπόν! Τα λόγια της βγήκανε πια αλήθεια και όλα συμφωνήσανε... Ω η γλυκιά μου μέρα, που μου 'φερε στην αγκαλιά εσένα, αγαπημένη!

απομάκρυνση του ειδώλου της Ελένης σε συνδυασμό με την παραδοχή του πραγματικού του ρόλου.

Στην περίπτωση των *Bacchides*, από την άλλη πλευρά, η άρση της παρεξήγησης είναι αρκετά απλούστερη. Εδώ το ρόλο του αγγελιαφόρου καλείται να παίζει ο Πιστόκληρος, ο οποίος εν αντιθέσει προς τον αγγελιαφόρο στην *Έλένη*, έχει πλήρη επίγνωση της κατάστασης –ότι, δηλαδή οι Βακχίδες είναι δύο– και αυτό ακριβώς επιθυμεί να γνωστοποιήσει και στον επιστήθιο φίλο του.⁴⁴ Όπως και ο Μενέλαος, ο Μνησίλοχος αρχικά δεν πιστεύει αυτό που μόλις άκουσε και θεωρεί πως ο Πιστόκληρος τον κοροϊδεύει.⁴⁵ Τελικά, όμως, πείθεται από την επιμονή του φίλου του και τον ακολουθεί στο σπίτι των δύο αδελφών,⁴⁶ όπου διαπιστώνει πως ο Πιστόκληρος τού είπε την αλήθεια και πως τον είχε κατηγορήσει άδικα.⁴⁷ Συνοπτικά, παρατηρούμε πως η λύση της παρεξήγησης στο έργο του Πλάουτου παρουσιάζεται τρόπον τινά αντίστροφη της αντίστοιχης αναγνώρισης στην *Έλένη*. Στις *Bacchides*, ο Μνησίλοχος αντιλαμβάνεται πως αδικώς υποψιάστηκε τον επιστήθιο φίλο και την αγαπημένη του, όταν μαθαίνει για την ύπαρξη της δίδυμης αδελφής της και διαπιστώνει ιδίως όμμασι την αλήθεια των λεγομένων του Πιστόκληρου. Δεν είναι αναγκαία η εξαφάνιση της άλλης αδελφής προκειμένου να αποκατασταθεί η αλήθεια.

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, και στις δύο περιπτώσεις ο πραγματικός αντίζηλος δεν είναι αυτός που κατηγορούν οι σύντροφοι των δύο γυναικών, αλλά ένα πρόσωπο ανεπιθύμητο για τους ίδιους αλλά και για τις γυναίκες με τις οποίες συνδέονται. Συγκεκριμένα ο Μενέλαος έκπληκτος μαθαίνει πως διεκδικεί τη σύζυγό του ο βασιλιάς της Αιγύπτου Θεοκλύμενος και μάλιστα την υποπτεύεται ξανά⁴⁸ έως ότου του εξηγήσει πως για να γλιτώσει κατέφυγε ως *ΐκέτις*⁴⁹ στον τάφο του Πρωτέα.

---

⁴⁴ *Bacch.* 568: PISTOCLERUS: *Duas ergo hic intus eccas Bacchides.*

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΙΣΤΟΚΛΗΡΟΣ: Στην πραγματικότητα εκεί μέσα υπάρχουν δύο Βακχίδες.

⁴⁵ *Bacch.* 569: MNESILOCHUS: *Loqueris nunc nugas sciens.*

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Λες ανοησίες και το ξέρεις.

⁴⁶ *Bacch.* 570-72: PISTOCLERUS: *Postremo, si pergis parvam mihi fidem arbitrarier./ tollam ego ted in collum atque intro hinc auferam.* MNESILOCHUS: *Immo ibo, mane./* PISTOCLERUS: *Non maneo, neque tu me habebis falso suspectum.* MNESILOCHUS: *Sequor.*

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΙΣΤΟΚΛΗΡΟΣ: Επιτέλους, αν συνεχίζεις να μου έχεις τόσο λίγη εμπιστοσύνη, θα σε πάρω σηκωτό και θα σε κουβαλήσω εκεί μέσα. ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Εντάξει, περίμενε, θα μπω. ΠΙΣΤΟΚΛΗΡΟΣ: Δεν περιμένω κι εσύ δε θα με υποπτεύεσαι χωρίς λόγο. ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Σ' ακολουθώ.

⁴⁷ *Bacch.* 627a-9: MNESILOCHUS: *Périi./ multa mala mi in pectori nunc acria atque acerba, eveniunt./ criminin me habuisse fidem?/ inmérito tibi irátu' fui.*

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Καταστράφηκα. Πολλές συμφορές με ταλανίζουν, άγριες και πικρές. Να σε κατηγορήσω για την πίστη σου; Ανάττια θύμωσα μαζί σου.

⁴⁸ *Έλ.* 794: ΜΕΝΕΛΕΩΣ: οἶδ'· εἰ δὲ λέκτρα διέφυγες τάδ' οὐκ ἔχω.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΕΝΕΛΑΟΣ: Μα δε γνωρίζω αν γλίτωσες απ' την κακιά την ώρα.

⁴⁹ *Έλ.* 799: ΕΛΕΝΗ: ἐνταῦθα λέκτρων ἰκετεύομεν φυγᾶς.

Παράλληλα ο Μνησίλοχος πρέπει να εξαγοράσει τις υπηρεσίες της αγαπημένης του από τον στρατιώτη Κλεόμαχο.⁵⁰ Όμως, όταν νομίζει πως προδόθηκε επιστρέφει το χρυσάφι που απέσπασε χάρη στο σχέδιο του Χρύσαλου στον πατέρα του.⁵¹ Με την πράξη του αυτή θέτει ο ίδιος εμπόδια στον εαυτό του, καθώς, όταν αντιληφθεί πως κανείς δεν τον πρόδωσε, θα πρέπει να ανακτήσει τα χρήματα που μόλις επέστρεψε στον πατέρα του με τη βοήθεια του Χρύσαλου.⁵² Με τον τρόπο αυτό οδηγούμαστε σε μια κατάσταση παρόμοια με αυτή της *Ελένης*, όπου πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος να απομακρυνθεί ο αντίζηλος που βρίσκεται σε θέση ισχύος.

Στον Πλαύτο ο δόλος που θα μεταχειριστεί ο Χρύσαλος δεν θα έχει ως αποδέκτη μόνο τον αντίζηλο, αλλά και τον πατέρα του νέου. Όπως και στην *Ελένη*, θα αξιοποιηθεί εκ νέου ένα τέχνασμα που βασίζεται στην παραποίηση της ταυτότητας ενός προσώπου, μόνο που αυτή τη φορά δεν πρόκειται για κάποιο παιχνίδι της τύχης⁵³ ή θεϊκή παρέμβαση, μα για το σχέδιο ενός προσώπου του έργου. Η Ελένη συλλαμβάνει την ιδέα μιας δήθεν απόδοσης νεκρικών τιμών στον Μενέλαο, ώστε να αποδράσει μαζί του με το καράβι που θα τους παραχωρήσει για το σκοπό αυτό ο Θεοκλύμενος.⁵⁴ Συνεπώς θα πρέπει να παραμείνει κρυφή η πραγματική ταυτότητα του συζύγου της, ο οποίος θα προσποιηθεί το μοναδικό επιζήσαντα του ναυαγίου⁵⁵ από τον οποίο η Ελένη πληροφορήθηκε για το υποτιθέμενο τέλος του Μενελάου. Από την άλλη πλευρά, ο Πλαύτος εισάγει στη θέση του Θεοκλύμενου δύο αντιπάλους: τον ερωτικό αντίζηλο και τον αυστηρό πατέρα. Ο Χρύσαλος λοιπόν πρέπει να ξεγελάσει

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Κάθομαι εδώ κέτισσα, για να σωθώ απ' το γάμο.

⁵⁰ *Bacch.* 46: BACCHIS: nam si haec habeat aurum quod illi renumeret, faciat lubens.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΒΑΚΧΙΣ: Γιατί αν είχε τα χρήματα να τον ξεπληρώσει, θα το έκανε ευχαρίστως.

⁵¹ *Bacch.* 622-4: MNESILOCHUS: qui patri reddidi omne aurum amans,/ quod fuit prae manu. sumne ego homo miser?/ perdidi me atque operam Chrysalii.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Ενώ ήμουν ερωτευμένος έδωσα όλο το χρυσάφι στον πατέρα μου, ενώ το είχα στα χέρια μου! Δεν είμαι λοιπόν δυστυχής; Κατέστρεψα εμένα και όσα είχε κάνει ο Χρύσαλος.

⁵² *Bacch.* 692-4: MNESILOCHUS: Ut ad senem etiam alteram facias viam./ compara, fabricare, finge quod lubet, conglutina,/ ut senem hodie doctum docte fallas aurumque auferas.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Να πας για μια ακόμα φορά στον γέρο. Σχεδιάσε, επινόησε, φτιάξε ό,τι θέλεις, κόλλησέ τα όλα μαζί, ώστε με έξυπνο τρόπο ξεγελώντας τον έξυπνο γέρο να πάρεις σήμερα το χρυσάφι.

⁵³ Αξίζει εδώ να παραθέσουμε το σχόλιο του Lesky (1981: 542), όπου παρουσιάζει τη σύμπτωση ή τύχη ως έναν νέο ρυθμιστή που κυριαρχεί στα έργα της Νέας Κωμωδίας.

⁵⁴ *Ελ.* 1061-2: ΕΛΕΝΗ: δούναι κελεύσω πορθμίδ', ἧ καθήσομαι/ κόσμον τάφω σῶ πελαγίους ἐς ἀγκάλας.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Να του ζητήσω σκέπτομαι να μας δοθεί και πλοίο, να ρίξουμε στο πέλαγος τις προσφορές που πρέπει.

⁵⁵ *Ελ.* 1077-8: ΕΛΕΝΗ: σοῦ: καὶ μόνος γε φάσκε διαφυγεῖν μόρον / Ἄτρώως πλέον σὺν παιδί καὶ θανόνθ' ὄραν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Μα από σένα: και θα λες πως σώθηκες μονάχος και είδες το Μενέλαο να τον ρουφάει το κύμα.

δύο ανθρώπους προκειμένου ο νεαρός αφέντης του να συνεχίσει ανενόχλητος τη σχέση του με τη Βακχίδα της Σάμου. Συνεπώς, προστάζει τον Μνησίλοχο να τον κατηγορήσει στον πατέρα του,⁵⁶ ώστε στη συνέχεια να φανεί πως ο νέος είπε ψέματα και μάλιστα έχει συνάψει σχέσεις με μια παντρεμένη γυναίκα. Παρατηρούμε πως η σχεδίαση και η υλοποίηση της πλεκτάνης αποτελεί αποκλειστική ευθύνη του *servus callidus* και πως η Βακχίς, εν αντιθέσει προς την Ελένη, δεν έχει καμία ανάμειξη· μόνο οι δύο νέοι καλούνται να ακολουθήσουν αδιαμαρτύρητα τις οδηγίες του Χρύσαλου.⁵⁷ Τα δύο ζεύγη δεν συμμετέχουν ενεργά στην πλεκτάνη· ο ρόλος τους παρουσιάζει κοινά σημεία με αυτόν της Θεονόης, η οποία προσφέρει τη βοήθειά της στο ζεύγος υπό τη μορφή της απόκρυψης της αλήθειας από τον αδελφό της.⁵⁸ Στην ουσία εδώ αντιστρέφονται οι ρόλοι των πρωταγωνιστών και των αρωγών τους: στην *Ελένη* αναλαμβάνουν δράση οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές με τη σιωπηρή αποδοχή της Θεονόης, ενώ στις *Bacchides* ο *servus callidus* αναλαμβάνει να φέρει εις πέρας το σχέδιο εξαπάτησης των αντιπάλων.

Περνώντας στην υλοποίηση της πλεκτάνης, ο Χρύσαλος, αφού τους δώσει την εντολή να ξαπλώσουν στα ανάκλιτρα και να πίνουν με τις αγαπημένες τους,⁵⁹ παρουσιάζει τον Κλεόμαχο ως σύζυγο της Βακχίδας στον Νικόβουλο.⁶⁰ Ουσιαστικά ο

⁵⁶ *Bacch.* 741-3: CHRYSALUS: “Atque id pollicetur se daturum aurum mihi,/ quod dem scortis quodque in lustris comedim, congraecem, pater./ sed, pater, vide né tibi hodie verba det: quaeso cave.”

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΧΡΥΣΑΛΟΣ: «Και μάλιστα προτείνει να δώσει σε εμένα το χρυσάφι, για να το σπαταλήσω σε πόρνες και να ασωτεύω σε χαμαιτυπεία. Μα, πατέρα, πρόσεχε τι θα σου πει σήμερα· σε παρακαλώ, πρόσεχε.»

⁵⁷ *Bacch.* 751-2: CHRYSALUS: Quia mi ita lubet. potin ut cures té atque ut ne parcas mihi?/ mea fiducia opu' conduxi et meo periclo rem gero.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Έτσι μου αρέσει. Μπορείς να το φροντίσεις και να μη λυπάσαι εμένα; Με δική μου ευθύνη κατέστρωσα το σχέδιο και εγώ θα πάρω το ρίσκο πράττοντάς το.

⁵⁸ *Έλ.* 1023: ΘΕΟΝΟΗ: ἐγὼ δ' ἀποστᾶσ' ἐκποδὼν σιγήσομαι.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΘΕΟΝΟΗ: κι εγώ θα απομακρυνθώ σωπαίνοντας για όλα.

⁵⁹ *Bacch.* 755-6: CHRYSALUS: cūm amica sua uterque accubatum eat, ita negotiumst,/ atque ibidem ubi nunc sunt lecti strati potetis cito.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΧΡΥΣΑΛΟΣ: πηγαίνετε στο ανάκλιτρο ο καθένας δίπλα στη φιλενάδα του, αυτό πρέπει να κάνετε, και ακριβώς εκεί που είναι τώρα τα ανάκλιτρα αρχίστε αμέσως να πίνετε.

⁶⁰ *Bacch.* 842-871: CLEOMACHUS: Meamne hic Mnesilochus, Nicobuli filius,/ per vím ut retineat mulierem? quae haec factiost?/ NICOBULUS: quis illést? CHRYSALUS: per tempus hic venit miles mihi./ CLEOMACHUS: non me arbitratur militem, sed mulierem,/ qui me meosque non queam defendere./ nam neque Bellona mi umquam neque Mars creduat,/ ni illum exanimalem faxo, si convenero,/ nive exheredem fecero vitae suae./ NICOBULUS: Chrysale, quis ille est qui minitatur filio?/ CHRYSALUS: vir hic est illius mulieris quacum accubat./ NICOBULUS: quid, vir? CHRYSALUS: vir, inquam. NICOBULUS: Nuptanest illa, obsecro?/ CHRYSALUS: Scies haú multo post. NICOBULUS: oppido interii miser./ CHRYSALUS: quid nunc? scelestus tibi videtur Chrysalus?/ age nunc vincito me, auscultato filio./ dixin tibi ego illum inventurum te quali' sit?/ NICOBULUS: quid nunc ego faciam? CHRYSALUS: iube sis me exsolvi cito;/ nam ni ego exsolvor, iam manifesto hominem opprimet./ CLEOMACHUS: nihil est lucri quod me hodie facere mavelim,/ quam illum cubantem cum illa opprimere, ambo ut necem./ CHRYSALUS: audin quae loquitur? quin tu me exsolvi iubes?/ NICOBULUS: exsolvite istum. perii, pertimui miser./ CLEOMACHUS: tum illam, quae corpus

Κλεόμαχος αποκτά, όπως και η Βακχίς της Σάμου, πλαστή ταυτότητα εν αγνοία του, γεγονός που αποτελεί μια ακόμη πρωτοτυπία του Πλαύτου σε σχέση με τον Ευριπίδη, καθώς αποδίδεται πλαστή ταυτότητα στη γυναίκα και στον αντίζηλο και όχι στον σύντροφο της ηρωίδας. Παρατηρούμε επιπλέον πως ο Χρύσαλος υιοθετεί και μια τακτική *διαίρει και βασιλεύει* καθώς το σχέδιό του βασίζεται στην πρόκληση φόβου του ενός από τους δύο αντιπάλους προς τον άλλο.

Παράλληλα, όμως, προς την κυρίως δράση των έργων, εμφανίζονται και κάποιοι χαρακτήρες οι οποίοι, αν και δεν φαίνεται να έχουν τη δυνατότητα να τις βλάψουν, διάκεινται εχθρικός προς τις δύο ηρωίδες. Στο έργο του Ευριπίδη, ο Τεύκρος, εκφράζει τη βαθύτατη απέχθειά του προς το πρόσωπο της Ελένης από την πρώτη στιγμή που την βλέπει όταν εισέρχεται στη σκηνή, μη γνωρίζοντας ωστόσο πως μπροστά του βρίσκεται η πραγματική Ελένη και όχι απλώς κάποια που της μοιάζει φυσιογνωμικά.⁶¹ Δηλώνει μάλιστα πως θα τη σκότωνε μόνο και μόνο για την

---

publicat volgo suom./ faxo se haud dicat nactam quem derideat./ CHRYSALUS: pacisci cum illo paulula pecunia/ potes. NICOBULUS: pacisce ergo, obsecro, quid tibi lubet./ dum ne manifesto hominem opprimat nive enicet./ CLEOMACHUS: nunc nisi ducenti Philippi redduntur mihi./ iam illorum ego animam amborum exsorbebo oppido./ NICOBULUS: em illuc pacisce, si potes; perge obsecro./ pacisce quidvis. CHRYSALUS: ibo et faciam sedulo.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΛΕΟΜΑΧΟΣ: Μνησίλοχε, γιε του Νικόβουλου, κρατάς εδώ με τη βία τη γυναίκα μου; Πώς το έκανες αυτό; ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Ποιος είναι; ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Πάνω στην ώρα ήρθε ο στρατιώτης. ΚΛΕΟΜΑΧΟΣ: Δεν με θεωρεί στρατιώτη, αλλά γυναίκα, ανίκανο να υπερασπιστώ εμένα και τον εαυτό μου. Μα να μη με πιστεύουν ούτε ο Άρης, αν δεν τον εξοντώσω όταν τον συναντήσω και δεν του πάρω τη ζωή του! ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Χρύσαλε, ποιος είναι αυτός που απειλεί το γιο μου; ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Ο άντρας της γυναίκας με την οποία ξαπλώνει. ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Τι; Ο άντρας της; ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Ο άντρας της, σου λέω. ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Μα τους θεούς, είναι παντρεμένη; ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Θα το μάθεις σε λίγο. ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Χάθηκα ολότελα ο δυστυχής! ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Τώρα; Σου φαίνεται ο Χρύσαλος σκανδαλώδης; Έλα, δέσε με και άκου τον γιο σου. Δεν σου το είπα πως θα μάθεις τι είδους άνθρωπος είναι; ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Τώρα τι να κάνω; ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Διάταξε να με λύσουν γρήγορα: γιατί αν δε λυθώ, σύντομα θα πιάσει τον νεαρό επ' αυτοφώρω. ΚΛΕΟΜΑΧΟΣ: Κανένα κέρδος δε θα ήθελα περισσότερο σήμερα από το να τον πιάσω να πλαγιάζει μαζί της και να τους σκοτώσω και τους δύο! ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Ακούς τι λέει; Γιατί δεν διατάξεις να με λύσουν; ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Λύστε τον. Χάθηκα και φοβάμαι ο δυστυχής. ΚΛΕΟΜΑΧΟΣ: Και για αυτή τη γυναίκα που δίνει δημόσια το κορμί της, θα φροντίσω να μη λέει πως μπορεί να με περιγελάσει! ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Μπορείς να κάνεις ένα συμβιβασμό με μερικά χρήματα. ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Κάνε ένα συμβιβασμό, σε παρακαλώ, με όσα θέλεις, αρκεί να μην πιάσει τον δικό μας επ' αυτοφώρω και τον ξεκάνει! ΚΛΕΟΜΑΧΟΣ: Αν δεν μου δοθούν τώρα διακόσοι Φίλιπποι, θα τους κάνω και τους δύο να ξεψυχήσουν! ΝΙΚΟΒΟΥΛΟΣ: Διαπραγματεύσου μαζί του, αν μπορείς, πήγαινε, σε παρακαλώ, διαπραγματεύσου με όσα θέλεις. ΧΡΥΣΑΛΟΣ: Θα πάω και θα φροντίσω για το καλύτερο.

Ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση του Barsby (2008: 164) σχετικά με τη λέξη *vir*, η οποία δε σημαίνει αποκλειστικά το σύζυγο. Ωστόσο, ο Χρύσαλος δεν μπνάνει στον κόπο να δώσει περαιτέρω εξηγήσεις στον πατέρα του νέου και εκμεταλλεύεται την πλάνη του.

⁶¹ Έλ. 72-7: ΤΕΥΚΡΟΣ: ὦ θεοί, τίν' εἶδον ὄψιν; ἐχθίστην ὄρῳ/ γυναικὸς εἰκὼ φόνιον, ἧ μ' ἀπόλεσεν/ πάντας τ' Ἀχαιοῦς. θεοί σ', ὅσον μίμημ' ἔχεις/ Ἐλένης, ἀποπτύσειαν. εἰ δὲ μὴ 'ν ξένη/ γαῖα πόδ' εἶχον, τῶδ' ἂν εὐστόχῳ περῶ/ ἀπόλαυσιν εἰκοῦς ἔθανες ἂν Διὸς κόρης.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΕΥΚΡΟΣ: Μα τί 'ναι αυτό, θεοί μου; Τι θέαμα αντίκρισα; Μα βλέπω την εικόνα της μισητής, της φονικής, που έχει καταστρέψει εμέ κι όλους τους Αχαιούς... Είδωλο της Ελένης, να σ' αποπτύσουν οι θεοί! Κι αν δεν πατούσα τώρα σε ξένη χώρα, με αυτό το αλάθευτό μου βέλος θα πέθαινες, να πλήρωνες την ομοιότητά σου.

«ομοιότητά» της με τη γυναίκα που προκάλεσε τόσα δεινά στους Έλληνες. Ωστόσο δεν μπορεί να κάνει την παρόρμησή του πράξη, διότι βρίσκεται σε ξένη χώρα.

Στις δε *Bacchides*, είναι εξίσου έντονη η αρνητική άποψη του Λυδού για τις εταιρές Βακχίδες, τις οποίες βλέπει ως αρπακτικά που απομυζούν τους άνδρες.⁶² Στη συνέχεια ειδοποιεί τον Φιλόξενο, τον πατέρα του Πιστόκληρου, για τον κίνδυνο που πιστεύει πως διατρέχει ο νέος.⁶³ Ο Μνησίλοχος τους ακούει και πιστεύει πως ο φίλος του υφίσταται κατηγορίες εξαιτίας του.⁶⁴ Εμφανίζεται, λοιπόν, μπροστά στους άλλους δύο και προσπαθεί να τον δικαιολογήσει λέγοντας πως ο Πιστόκληρος δρα βάσει εντολών του.⁶⁵ Στην πορεία της συζήτησης μαθαίνει για τις περιπτώξεις του φίλου του με την Αθηναία Βακχίδα, με αποτέλεσμα να προκύψει η παρεξήγηση την οποία σχολιάσαμε σε αυτό το κεφάλαιο. Ο Λυδός, αν και καθίσταται αιτία της παρεξήγησης με την πληροφορία που δίνει στο Μνησίλοχο, δεν έχει πλανηθεί ο ίδιος. Εν αντιθέσει προς τον Τεύκρο στην *Έλένη*, η κρίση του δεν επηρεάζεται από κάποια σύγχυση μεταξύ των δύο όμοιων γυναικών. Μεταφέρει απλώς αυτό που είδε με τα μάτια του και εκφράζει την αρνητική του άποψη για τις εταιρές.

Στην ουσία στο έργο του Πλάτου, θύμα της πλάνης εξαιτίας της ομοιότητας μεταξύ των δύο αδελφών είναι αποκλειστικά ο Μνησίλοχος. Η σύγχυση των ταυτοτήτων επηρεάζει απλώς τη σχέση ενός ζεύγους και δεν υφίσταται κάποιο υπόβαθρο που να αποδεικνύει πως επηρέασε πολυάριθμες πόλεις, ώστε να προκύψει πόλεμος όπως στην *Έλένη*.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο, αξίζει να παρατηρήσουμε πως, παρά τις διαφοροποιήσεις που εντοπίσαμε και σχολιάσαμε, η βασική δομή που ο Κνοχ⁶⁶

---

⁶² *Bacch.* 371-2: LYDUS: Bacchides non Bacchides, sed bacchae sunt acerrumae./ apage istas a me sorores, quae hominum sorbent sanguine.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΛΥΔΟΣ: Οι Βακχίδες δεν είναι Βακχίδες, μα τρομερές Βάκχες! Φύγετε μακριά μου, αδελφές που ρουφάτε το αίμα από τους άνδρες!

⁶³ *Bacch.* 406-7: PHILOXENUS: Quo sequar? quo ducis nunc me? LYDUS: Ad illam quae tuom/ perdidit, pessum dedit tibi filium unice unicum.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΞΕΝΟΣ: Πού να σε ακολουθήσω; Πού με πηγαίνεις; ΛΥΔΟΣ: Σε αυτή που ευτέλισε και οδήγησε το μοναχογιό σου στον πάτο.

⁶⁴ *Bacch.* 435-6: MNESILOCHUS: Propter me haec nunc meo sodali dici discrucior miser;/ innocens suspicionem hanc sustinet causa mea.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Εξαιτίας μου ο φίλος μου βασανίζεται ο δύστυχος: ενώ είναι αθώος δέχεται τόσες υποψίες για χάρη μου.

⁶⁵ *Bacch.* 473-6: MNESILOCHUS: Erras, Lyde: ego omnem rem scio/ quem ad modumst. tu Pistoclerum falso atque insontem arguis./ nam ille amico et benevolenti suo sodali sedulo/ rem mandatam exsequitur. ipsus neque amat nec tu creduas.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Κάνεις λάθος, Λυδέ: εγώ ξέρω τα πάντα ακριβώς όπως είναι. Κατηγορείς άδικα τον Πιστόκληρο που είναι αθώος. Γιατί εκτελεί με ζήλο μια αποστολή για ένα φίλο και ευεργέτη. Ο ίδιος δεν την αγαπά και μην το πιστεύεις αυτό.

⁶⁶ Κνοχ (2001: 9)

διέκρινε μεταξύ άλλων και στην Έλένη και που χαρακτήρισε ως πρόγονο του δυτικού μελοδράματος δεν αλλάζει. Πρώτον, έχουμε το στοιχείο της αναγνώρισης, η οποία οδηγεί στην αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των δύο ζευγαριών (στην περίπτωση του Πλαύτου με την άρση της παρεξήγησης αποκαθίστανται και οι σχέσεις μεταξύ των δύο φίλων). Δεύτερον, ακολουθεί η απόδραση (είτε απλώς από μια δύσκολη κατάσταση, είτε και από έναν συγκεκριμένο τόπο), η οποία επιτυγχάνεται και στις δύο περιπτώσεις με δόλο. Το στοιχείο του ρομαντικού δράματος είναι λοιπόν εμφανές στο χωρισμό και την επανένωση ενός ζεύγους μετά από περιπέτειες καθώς και στην ερωτική απειλή από ένα τρίτο πρόσωπο.⁶⁷

---

⁶⁷ Για το λόγο αυτό ο Lesky (1981: 255-6) χρησιμοποιεί τον όρο «πρόπλασμα του ελληνικού ερωτικού μυθιστορήματος» όταν αναφέρεται στην Έλένη.

ΚΟΙΝΑ ΜΟΤΙΒΑ ΣΤΟΝ *ΙΩΝΑ* ΚΑΙ ΤΙΣ *BACCHIDES*

Αν και τα συγκεκριμένα έργα μοιάζουν να μη μοιράζονται κανένα κοινό μοτίβο, μπορούμε να διακρίνουμε και στα δύο τη δυσμενή επίδραση της σύγχυσης ταυτοτήτων στη σχέση ενός ζεύγους σε μια δύσκολη κατάσταση. Στον *Ίωνα*, ο Απόλλωνας κινεί τα νήματα ώστε ο γιος που απέκτησε με την Κρέουσα να παρουσιαστεί ως γιος του Ξούθου.⁶⁸ Ωστόσο το σχέδιο του θεού ανατρέπεται,⁶⁹ η Κρέουσα ανακαλύπτει την αλήθεια στους Δελφούς και θεωρεί πως αντί να αποκτήσει δικά της παιδιά θα υποστεί την παρουσία ενός νόθου, ο οποίος αποτελεί απειλή για το status της ως βασίλισσας και συζύγου, όπως υποστηρίζει και ο παιδαγωγός της.⁷⁰ Στις *Bacchides* αντίστοιχα θα δημιουργηθεί ισχυρός κλονισμός ανάμεσα στη Βακχίδα της Σάμου και τον Μνησίλοχο, καθώς, εξαιτίας της εξωτερικής ομοιότητας και κυρίως

---

⁶⁸ *Ίων* 69-73: ΕΡΜΗΣ: δώσει γάρ εισελθόντι μαντεῖον τόδε/ Ξούθω τὸν αὐτοῦ παῖδα, καὶ πεφυκέναι/ κείνου σφε φήσει, μητρὸς ὡς ἔλθων δόμους/ γνωσθῆ Κρεούση, καὶ γάμοι τε Λοξίου/ κρυπτοὶ γένωνται παῖς τ' ἔχη τὰ πρόσφορα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: Όταν θα μπει μες στο ναό ο Ξούθος, θα του δώσει το γιο του ο Απόλλωνας και θα του πει πως είναι δικό του το αγόρι αυτό. Κι όταν θα φτάσει σπίτι, θα το γνωρίσει η Κρέουσα, οι γάμοι του Λοξία θα παραμείνουν κρυφοί κι ο γιος θα 'χει τα πάντα.

Τα αποσπάσματα του *Ίωνα* προέρχονται από την έκδοση του Murray (1913). Η μετάφραση που αξιοποιήθηκε ανήκει στην Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη (2002).

Οι Easterling και Knox (2005: 446) μάλιστα αναφέρουν πως η όλη πλοκή βασίζεται στην υποκατάσταση ενός παιδιού από άλλο.

⁶⁹ Ακριβώς αυτό επισημαίνει και ο Owen (1957: 74).

⁷⁰ *Ίων* 808-31: ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ: δέσποινα, προδεδόμεσθα — σὺν γάρ σοι νοσῶ —/ τοῦ σοῦ πρὸς ἄνδρός, καὶ μεμηχανημένως/ ὑβριζόμεσθα δωμάτων τ' Ἐρεχθέως/ ἐκβαλλόμεσθα. καὶ σὺν οὐ στυγῶν πόσιν/ λέγω, σὲ μέντοι μᾶλλον ἢ κείνον φιλῶν-/ ὅστις σε γήμας ξένος ἐπεισελθὼν πόλιν/ καὶ δῶμα καὶ σὴν παραλαβὼν παγκληρίαν,/ ἄλλης γυναικὸς παῖδας ἐκκαρπούμενος/ λάθρα πέφηεν· ὡς λάθρα δ', ἐγὼ φράσω./ ἐπεὶ σ' ἄτεκνον ἦσθετ', οὐκ ἔστεργέ σοι/ ὅμοιος εἶναι τῆς τύχης τ' ἴσον φέρειν,/ λαβῶν δὲ δοῦλα λέκτρα νυμφεύσας λάθρα/ τὸν παῖδ' ἔφυσεν, ἐξενωμένον δὲ τῷ/ Δελφῶν δίδωσιν ἐκτρέφειν. ὃ δ' ἐν θεοῦ/ δόμοισιν ἄφετος, ὡς λάθοι, παιδεύεται./ νεανίαν δ' ὡς ἦσθετ' ἐκτεθραμμένον,/ ἐλθεῖν σ' ἔπεισε δεῦρ' ἄπαιδίας χάριν./ κἄθ' ὁ θεὸς οὐκ ἐψεύσαθ', ὅδε δ' ἐψεύσατο/ πάλαι τρέφων τὸν παῖδα, κἄπλεκεν πλοκάς/ τοιάσδ'· ἀλοῦς μὲν ἀνέφερ' ἐς τὸν δαίμονα,/ ἦ ἔλθων δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀμύνεσθαι θέλων ἦ/ τυραννίδ' αὐτῷ περιβαλεῖν ἔμελλε γῆς./ καινὸν δὲ τοῦνομ' ἀνὰ χρόνον πεπλασμένον/ Ἴων, ἴοντι δῆθεν ὅτι συνήντετο.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ: Κυρά μου, προδοθήκαμε –κι εγώ πονάω μαζί σου– από τον άνδρα σου φριχτά, άνανδρα μας προσβάλλουν και ύπουλα απ' τ' άνάκτορα μας διώχνουν του Ερεχθέα... Μιλώ χωρίς να τον μισώ τον άνδρα σου, κυρά μου, όμως εσένα αγαπώ ασύγκριτα από εκείνον. Εκείνος σε παντρεύτηκε και, μ' όλο που ήταν ξένος, παρέλαβε την πόλη μας, το σπίτι και το βιος σου, κι ωστόσο αποδείχτηκε ότι γεννοβολούσε κρυφά με άλλη τα παιδιά· κρυφά, θα σ' το εξηγήσω: Μόλις το πήρε ειδηση πως άτεκνη θα ήσουν, αρνήθηκε να μοιραστεί την τύχη σου μαζί σου και σε κρεβάτι έσμιξε κρυφά με κάποια δούλα και έσπειρε το τέκνο του· και τό 'στειλε στα ξένα να τ' αναθέσουν στους Δελφούς και στου θεού του οίκου τ' αφήσανε να ανατραφεί κρυφά παρατημένο. Σαν έμαθε πως τράνεψε κι έγινε παλικάρι, σ' έπεισε να 'ρθετε εδώ, τάχα μου για τα τέκνα... Δεν ειπε ψέματα ο θεός, αυτός ειπε το ψέμα, χρόνια το γιο του κρύβοντας σου έπλεκε το δόλο· κι όταν πια ξεσκεπάστηκε, τό 'ριξε στο θεό μας. Κι όταν ο χρόνος θα διαβεί και ξεχαστεί το πράγμα, έχει σκοπό και βασιλιά της χώρας να τον κάνει. Όνομα νέο του 'δωσε, φτιαχτό κατά την ώρα, Ίωνα τον ονόμασε για τη συνάντησή του.

της συνωνυμίας με την αδελφή της, ο νέος θα πιστέψει πως τον πρόδωσε με τον επιστήθιο φίλο του όταν ακούσει τη διήγηση του παιδαγωγού του.⁷¹

Εν αντιθέσει προς την Έλενη, οι συνέπειες των παρεξηγήσεων που προκύπτουν μεταξύ των δύο συζύγων στον Ίωνα και των δύο εραστών στις *Bacchides* επηρεάζουν και θέτουν σε κίνδυνο δύο ακόμη σχέσεις: τη σχέση μεταξύ μητέρας και παιδιού και τη σχέση μεταξύ των δύο επιστήθιων φίλων.⁷² Δημιουργείται ουσιαστικά μια κατάσταση όπου δύο πρόσωπα τα οποία έχουν πέσει θύματα πλάνης θεωρούν εχθρό ένα πρόσωπο με το οποίο τους συνδέει εξαιρετικά στενή σχέση.

Ο Μνησίλοχος έχει αρκετή εμπιστοσύνη στον φίλο του Πιστόκληρο ώστε να του αναθέσει να βρει την αγαπημένη του στην Αθήνα. Η στάση του αυτή απέναντι στον Πιστόκληρο είναι εμφανής στην άποψη που εκφράζει για την αξία των καλών φίλων.⁷³ Σύντομα, ωστόσο, η στάση του κάθε άλλο παρά φιλική και εγκάρδια θα είναι, όταν, ακούγοντας την εξιστόρηση του παιδαγωγού για όσα συνέβησαν στο σπίτι της Βακχίδας, θεωρεί πως ο Πιστόκληρος τον πρόδωσε. Στο μονόλογό του στην τέταρτη σκηνή της τρίτης πράξης εκφράζει την οργή του για τους δύο «προδότες» και αναρωτιέται ποιον από τους δύο να θεωρήσει χειρότερο εχθρό του.⁷⁴ Στην πορεία του λόγου του επιρρίπτει τις ευθύνες κυρίως στη Βακχίδα, όπως παρατηρούν και οι

---

⁷¹ *Bacch.* 478-83: LYDUS: ut ipsus in gremio osculantem mulierem teneat sedens?/ nullon pacto res mandata potest agi, nisi identidem/ manus ferat ei †ad papillas†, labra ab labris nusquam auferat?/ nám alia memorare quae illum facere vidi disputet:/ cum manum sub vestimenta ad corpus tetulit Bacchidi/ me praesente, neque pudere quicquam.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΛΥΔΟΣ: να κρατά στην αγκαλιά του τη γυναίκα ενώ τον φιλά; Υπάρχει τρόπος να διευθετήσει την αποστολή με το να χαϊδεύει συνεχώς τα στήθη της και να μην απομακρύνει τα χείλη του από τα δικά της; Και ντρέπομαι να μνημονεύω και τα άλλα που είδα να κάνει: όταν χαϊδευε κάτω από τα ρούχα το σώμα της Βακχίδας ενώπιόν μου χωρίς καμιά ντροπή.

⁷² Αξίζει να αναφέρουμε την εύστοχη παρατήρηση του Barsby (2008: 97), ότι δηλαδή ο Πλάυτος δεν εστιάζει στην ερωτική σχέση καθ' αυτή, αλλά στις παρεξηγήσεις που πηγάζουν από αυτή· άποψη την οποία στηρίζει και στο γεγονός πως δεν βλέπουμε ξανά τις δύο αδελφές επί σκηνής, παρά μόνο στο τέλος του έργου. Η εν λόγω θεωρία ισχύει και στην περίπτωση του Ίωνα, όπου δίδεται περισσότερη βαρύτητα στα γεγονότα που εκτυλίσσονται ανάμεσα στην Κρέουσα και τον Ίωνα.

⁷³ *Bacch.* 385-391: MNESILOCHUS: Multimodis meditatus egomet mecum sum, et ita esse arbitror:/ homini amico, qui est amicus ita uti nomen possidet,/ nisi deos ei nil praestare; id opera expertus sum esse ita./ nám ut in Ephesum hinc abii (hoc factumst ferme abhinc biennium)/ ex Epheso huc ad Pistoclerum meum sodalem litteras/ misi, amicam ut mi inveniret Bacchidem. illum intellego/ invenisse, ut servos meus mi nuntiavit Chrysalus.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Το έχω στοχαστεί ποικιλοτρόπως και έτσι νομίζω πως είναι: για τον άνθρωπο τίποτα εκτός από τους θεούς δεν ξεπερνά το φίλο, όταν αυτός είναι φίλος με όλη τη σημασία του όρου: το έχω μάθει από την εμπειρία μου. Όταν έφυγα για την Έφεσο –πάνε δύο χρόνια από τότε– από εκεί έστειλα γράμμα στο φίλο μου τον Πιστόκληρο, για να βρει τη φιλενάδα μου τη Βακχίδα. Και έμαθα πως τη βρήκε, όταν μου το ανακοίνωσε ο υπηρέτης μου ο Χρύσαλος.

⁷⁴ *Bacch.* 500-1: MNESILOCHUS: Inimiciorem nunc utrum credam magis/ sodalemne esse an Bacchidem, incertum admodumst.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Δεν ξέρω καθόλου ποιον να θεωρήσω περισσότερο εχθρό μου, τον φίλο μου ή την Βακχίδα;

Kenney-Clausen.⁷⁵ Στο θέμα της προδοσίας που θεωρεί πως δέχτηκε από τον φίλο του επανέρχεται στη μεθεπόμενη σκηνή. Όταν τον βλέπει από κάποια απόσταση, τον αποκαλεί εκ νέου «εχθρό»⁷⁶ και αρχίζει να τον κατηγορεί με πλάγιο τρόπο αρχικά⁷⁷ και στη συνέχεια ευθέως.⁷⁸

Η Κρέουσα από την άλλη πλευρά δε γνωρίζει εξ αρχής την πραγματική ταυτότητα του Ίωνα, ώστε να είναι σε θέση να έχει μαζί του μια τόσο στενή σχέση εμπιστοσύνης και οικειότητας. Τον βλέπει για πρώτη φορά όταν επισκέπτεται το μαντείο των Δελφών και αρχικά δείχνει κάποιου είδους συμπάθεια⁷⁹ καθώς διαπιστώνει πως αντιμετωπίζουν παρόμοια δεινά.⁸⁰ Όλα δείχνουν πως τα δύο αυτά πρόσωπα δεν έχουν τίποτε να χωρίσουν έως τη στιγμή που η Κρέουσα μαθαίνει πως δόθηκε στον Ξούθο ένας γιος⁸¹ και πως δεν είναι άλλος από τον νέο με τον οποίο συνομίλησε προ

⁷⁵ Kenney-Clausen (1999: 163-4).

⁷⁶ *Bacch.* 534: MNESILOCHUS: Estne hic hostis, quem aspicio, meus?

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Είναι ο εχθρός μου αυτός που βλέπω;

⁷⁷ *Bacch.* 545-51: MNESILOCHUS: edepol ne tu illorum mores perquam meditate tenes./ sed etiam unum hoc: ex ingenio malo malum inveniunt suo:/ nulli amici sunt, inimicos ipsi in sese omnis habent./ atque i se quom frustrant, frustrari alios stolidi existumant./ sicut est hic, quem esse amicum ratu' sum atque ipsus sum mihi:/ ille, quod in se fuit, accuratum habuit quod posset mali/ faceret in me, inconciliaret copias omnis meas.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Μα τον Πολυδεύκη, ξέρεις καλά τις συνήθειές τους. Μα υπάρχει κάτι ακόμα: λόγω της φαύλης φύσης τους βρίσκουν το κακό· δεν είναι φίλοι κανενός, οι ίδιοι είναι εχθροί με όλους. Ενώ εξαπατούν τον εαυτό τους, νομίζουν οι ανόητοι πως εξαπατούν τους άλλους. Έτσι κι εκείνος για τον οποίο νόμιζα πως είναι τόσο καλός φίλος για μένα όσο κι εγώ για τον εαυτό μου· εκείνος έβαλε τα δυνατά του να μου κάνει όσο μεγαλύτερο κακό μπορούσε, να σφετεριστεί όλα όσα είχα.

Ο Von Albrecht (1997: 208) υποστηρίζει πως η εν λόγω σκηνή χαρακτηρίζεται από μια διπλή «ειρωνεία», καθώς ο ύποπτος με την αναφορά του ψεύτικου φίλου περιέρχεται σε σύγχυση σχετικά με την ίδια του την ταυτότητα.

⁷⁸ *Bacch.* 560: MNESILOCHUS: Pistoclere, perdidisti me sodalem funditus.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Πιστόκληρε, κατέστρεψες εντελώς το φίλο σου.

Bacch. 563-5: MNESILOCHUS: Quid? tibi non erat meretricum aliarum Athenis copia/ quibu'cum haberes rem, nisi cum illa quám ego mandassem tibi./ occiperes tute <eam> amare et mi ires consultum male?

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Και; Τόσες εταίρες δεν υπήρχαν στην Αθήνα με τις οποίες θα μπορούσες να μπλέξεις, παρά άρχισες να κολλάς σε αυτή που σου εμπιστεύτηκα και μου συμπεριφέρθηκες τόσο άτιμα;

Bacch. 566-7: MNESILOCHUS: Rem repperi omnem ex tuo magistro. ne nega./ perdidisti me.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΜΝΗΣΙΛΟΧΟΣ: Τα αποκάλυψε όλα ο δάσκαλός σου. Μην το αρνείσαι. Με διέλυσες.

⁷⁹ *Ίων* 308: ΚΡΕΟΥΣΑ: σὺ δ' εἶ τίς; ὧς σου τὴν τεκοῦσαν ὄλβισα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Κι εσύ ποιος είσαι; Τυχερή η μάνα που σ' εγέννα.

Την αυθόρμητη αυτή συμπάθεια επισημαίνει και ο Lesky (2000: 264), υποστηρίζοντας πως «ανοίγει το δρόμο για την αναγνώριση στο βαθμό που είναι δυνατό πριν από την απότομη ανακοπή της».

⁸⁰ *Ίων* 320: ΚΡΕΟΥΣΑ: τίς, ὃ ταλαίπωρ'; ὧς νοσοῦσ' ἠῦρον νόσους.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Ποια, άμοιρε; Στους πόνους μου πόνους καινούριους βρήκα...

⁸¹ *Ίων* 780-1: ΧΟΡΟΣ: ἤδη πεφυκότ' ἔκτελεθ νεανίαν/ δίδωσιν αὐτῷ Λοξίας· παρῆ δ' ἐγώ.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΧΟΡΟΣ: Μα έχει ήδη γεννηθεί· τέλειο παλικάρι του χάρισε ο Απόλλωνας· ήμουν κι εγώ μπροστά τους.

ολίγου.⁸² Η πανουργία του θεού, όπως εύστοχα σχολιάζει ο Lesky,⁸³ γίνεται η αιτία να μεγαλώσει το χάσμα ανάμεσα ανάμεσα στη μητέρα και στον γιο. Την ήδη υπάρχουσα ένταση κλιμακώνει ακόμη περισσότερο ο ηλικιωμένος παιδαγωγός του πατέρα της Κρέουσας αναπτύσσοντας μια θεωρία σύμφωνα με την οποία ο Ξούθος έδρασε βάσει σχεδίου για να καρπωθεί το θρόνο της Αθήνας αξιοποιώντας τον νόθο γιο του.⁸⁴ Στη συνέχεια η Κρέουσα και ο παιδαγωγός καταστρώνουν σχέδιο εξόντωσης του Ίωνα με δηλητήριο,⁸⁵ το οποίο αποτυγχάνει και με τον τρόπο αυτό οδηγούμαστε στην τελική σύγκρουση μεταξύ μητέρας και γιου, όπου η Κρέουσα κατηγορεί ευθέως τον Ίωνα.⁸⁶

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως και στις δύο περιπτώσεις επιρρίπτονται ευθύνες κυρίως στον φαινομενικά άπιστο σύντροφο. Ωστόσο η άμεση σύγκρουση που παρουσιάζεται επί σκηνης και στις δύο περιπτώσεις λαμβάνει χώρα μεταξύ του «προδομένου» συντρόφου και του «τρίτου προσώπου». Πριν απαγγελθούν ευθέως οι κατηγορίες, εκφράζονται έμμεσα και ερήμην του κατηγορουμένου (μονόλογος του Μνησίλοχου, υποψίες του παιδαγωγού και σχέδιο εξόντωσης του Ίωνα). Ακολουθεί

---

⁸² Ίων 794-5: ΧΟΡΟΣ: οἴσθ', ὦ φίλη δέσποινα, τὸν νεανίαν/ ὃς τόνδ' ἔσαιρε ναόν; οὗτος ἔσθ' ὁ παῖς.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΧΟΡΟΣ: Ξέρεις, καλή μου δέσποινα, αυτό το παλικάρι που σάρωνε το χώρο εδώ; Αυτός είναι ο γιος του.

⁸³ Lesky (2000: 266-7)

⁸⁴ Ίων 813-31: ΠΡΕΣΒΥΤΗΣ: ὅστις σε γήμας ξένος ἐπεισελθὼν πόλιν/ καὶ δῶμα καὶ σὴν παραλαβὼν παγκληρίαν,/ ἄλλης γυναικὸς παῖδας ἐκκαρπούμενος/ λάθρα πέφηνεν: ὡς λάθρα δ', ἐγὼ φράσω./ ἐπεὶ σ' ἄτεκνον ἦσθετ', οὐκ ἔστεργέ σοι/ ὅμοιος εἶναι τῆς τύχης τ' ἴσον φέρειν./ λαβὼν δὲ δοῦλα λέκτρα νυμφεύσας λάθρα/ τὸν παῖδ' ἔφυσεν, ἐξενωμένον δὲ τῷ/ Δελφῶν δίδωσιν ἐκτρέφειν. ὃ δ' ἐν θεοῦ/ δόμοισιν ἄφετος, ὡς λάθοι, παιδεύεται./ νεανίαν δ' ὡς ἦσθετ' ἐκτεθραμμένον,/ ἐλθεῖν σ' ἔπεισε δεῦρ' ἀπαιδίας χάριν./ κᾶθ' ὁ θεὸς οὐκ ἐψεύσαθ', ὅδε δ' ἐψεύσατο/ πάλαι τρέφων τὸν παῖδα, κάπλεκεν πλοκάς/ τοιάσδ': ἀλοῦς μὲν ἀνέφερ' ἐς τὸν δαίμονα,/ † ἐλθὼν δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀμύνησθαι θέλων †/ τυραννίδ' αὐτῷ περιβαλεῖν ἔμελλε γῆς./ καινὸν δὲ τοῦνομ' ἀνὰ χρόνον πεπλασμένον/ Ίων, ἰόντι δῆθεν ὅτι συνήντητο.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ: Εκείνος σε παντρέυτηκε και, μ' όλο που ήταν ξένος, παρέλαβε την πόλη μας, το σπίτι και το βιος σου, κι ωστόσο αποδείχτηκε ότι γεννοβολούσε κρυφά με άλλη τα παιδιά: κρυφά, θα σ' το εξηγήσω: Μόλις το πήρε είδηση πως άτεκνη θα ήσουν, αρνήθηκε να μοιραστεί την τύχη σου μαζί σου και σε κρεβάτι έσμιξε κρυφά με κάποια δούλα και έσπειρε το τέκνο του· και τό 'στειλε στα ξένα να τ' αναθέσουν στους Δελφούς και στου θεού τον οίκο τ' αφήσανε να ανατραφεί κρυφά παρατημένο. Σαν έμαθε πως τράνεψε κι έγινε παλικάρι, σ' έπεισε να 'ρθετε εδώ, τάχα μου για τα τέκνα... Δεν είπε ψέματα ο θεός, αυτός είπε το ψέμα, χρόνια το γιο του κρύβοντας σου έπλεκε το δόλο· κι όταν πια ξεσκεπάστηκε, τό 'ριξε στο θεό μας. Κι όταν ο χρόνος θα διαβεί και ξεχαστεί το πράγμα, έχει σκοπό και βασιλιά της χώρας να τον κάνει. Όνομα νέο του 'δωσε, φτιαχτό κατά την ώρα, Ίωνα τον ονόμασε για τη συνάντησή του.

⁸⁵ Ίων 1029-34: ΚΡΕΟΥΣΑ: οἴσθ' οὖν ὁ δρᾶσον; χειρὸς ἐξ ἐμῆς λαβὼν/ χρῦσωμ' Ἀθάνας τόδε, παλαιὸν ὄργανον./ ἐλθὼν ἴν' ἡμῖν βουθυτεὶ λάθρα πόσις,/ δειπνῶν ὅταν λήγῃσι καὶ σπονδὰς θεοῖς/ μέλλωσι λείβειν, ἐν πέπλοις ἔχων τόδε/ κάθες βαλὼν ἐς πῶμα τῷ νεανίᾳ...

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Κάνε αυτό που θα σου πω: Απ' το δικό μου χέρι πάρε αυτό το κόσμημα της Αθηνάς το αρχαίο και πήγαινε όπου κρυφά ο Ξούθος θυσιάσει· κι όταν τα δειπνα λήξουνε και πάνε να προσφέρουν θείες σπονδές για τους θεούς, βγάλ' το από τη γλαμύδα και ρίξ' το μέσα στο ποτό του νεαρού εκείνου...

⁸⁶ Ίων 1295: ΚΡΕΟΥΣΑ: ἔμελλες οἰκεῖν τᾶμ', ἐμοῦ βία λαβὼν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Θα έμπαινες στο σπίτι μου, θα τ' άρπαζες με βία...

ένας σύντομος και έντονος διάλογος ο οποίος καταλήγει στη λύση της παρεξήγησης και κατ' επέκταση στην αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των δύο φίλων και της μητέρας και του γιου αντίστοιχα. Από την άλλη πλευρά η λύση της παρεξήγησης μεταξύ των δύο συντρόφων δεν παρουσιάζεται επί σκηνής.

Τέλος παρατηρούμε πως η παρουσία των παιδαγωγών παίζει καταλυτικό ρόλο στην πρόκληση λανθασμένων υποψιών και στη δημιουργία της παρεξήγησης. Όπως και οι ήρωες, απατώνται από τα φαινόμενα και βάσει αυτών επηρεάζουν αρνητικά τις σχέσεις των ζευγαριών. Η διαφοροποίησή τους έγκειται στο γεγονός πως ο Λυδός απλώς μεταφέροντας αυτό που είδε δημιουργεί χωρίς να το αντιληφθεί την παρεξήγηση, ενώ ο παιδαγωγός της Κρέουσας έχοντας ακούσει τα νέα για το χρησμό, χειροτερεύει την ήδη υπάρχουσα κατάσταση πλάθοντας μια ολόκληρη ιστορία απάτης εκ μέρους του Ξούθου βασιζόμενος σε εικασίες.

ΚΟΙΝΑ ΜΟΤΙΒΑ ΣΤΗΝ *ΕΛΕΝΗ* ΚΑΙ ΤΟΥΣ *CAPTIVI*

Η κωμωδία *Captivi*, έργο για το οποίο δεν γνωρίζουμε με σιγουριά εάν και κατά πόσο βασίστηκε σε κάποιο ελληνικό πρότυπο,⁸⁷ έχει ένα βασικό κοινό μοτίβο με την ευριπίδεια *Έλένη*: την αιχμαλωσία που συνδέεται άμεσα με κάποιον πόλεμο. Ο Θεοκλύμενος παρόλο που ο Τρωικός Πόλεμος έχει τελειώσει (συνεπώς πραγματοποιήθηκε η θέληση των θεών⁸⁸) κρατά αιχμάλωτη την Ελένη με σκοπό να την κάνει σύζυγό του.⁸⁹ Ο Ηγίων, από την άλλη πλευρά αγοράζει αιχμαλώτους πολέμου για να τους ανταλλάξει με τον επίσης αιχμάλωτο γιο του Φιλοπόλεμο.⁹⁰ Ο νεαρός Φιλοκράτης είναι μια ιδανική περίπτωση, καθώς κατάγεται από πλούσια οικογένεια των Ηλείων. Εν ολίγοις έχουμε και στα δύο έργα περιπτώσεις κράτησης αιχμαλώτων πολέμου για προσωπικό όφελος.

Στη συνέχεια, τόσο ο Θεοκλύμενος, όσο και ο Ηγίων θα ανακαλύψουν οργισμένοι πως εξαπατήθηκαν από τους αιχμαλώτους τους, οι οποίοι δραπετεύσαν αποποιούμενοι την πραγματική τους ταυτότητα και υιοθετώντας την ταυτότητα ενός φαινομενικά λιγότερο σημαντικού προσώπου. Ο μεν Μενέλαος υπό την καθοδήγηση της Ελένης θα αποποιηθεί την ταυτότητα του βασιλιά και συζύγου της για να επιβεβαιώσει στον Θεοκλύμενο τον υποτιθέμενο θάνατό του.⁹¹ Οι δε Φιλοκράτης και Τύνδαρος θα οικειοποιηθούν ο ένας την ταυτότητα του άλλου, ώστε ο πρώτος να

---

⁸⁷ Ο Von Albrecht (1997: 222-3) υποστηρίζει πως το πρότυπο του έργου προέρχεται από την περίοδο κατά την οποία οι Έλληνες συνειδητοποίησαν την εθνική τους ενότητα και πως διαφαίνεται πίσω από το έργο μια ιδεολογία ελληνικού διαφωτισμού, χωρίς ωστόσο να αναφέρεται σε κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο.

⁸⁸ *Έλ.* 31-41: ΕΛΕΝΗ: Ἦρα δὲ μεμφθεῖς ὄννεκ' οὐ νικᾷ θεάς,/ ἐξηγέμωσε τᾶμ' Ἀλεξάνδρω λέχη./ δίδωσι δ' οὐκ ἔμ', ἀλλ' ὁμοίωσας ἔμοι/ εἶδωλον ἔμπνου οὐρανοῦ ξυνηεῖς ἄπο,/ Πριάμου τυράννου παιδί: καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν —/ κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων. τὰ δ' αὖ Διὸς/ βουλευματ' ἄλλα τοῖσδε συμβαίνει κακοῖς:/ πόλεμον γὰρ εἰσήνεγκεν Ἑλλήνων χθονί/ καὶ Φρυξὶ δυστήνοισιν, ὡς ὄχλου βροτῶν/ πλήθους τε κουφίσειε μητέρα χθόνα/ γνωτὸν τε θεῖη τὸν κράτιστον Ἑλλάδος.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Ὁμως ἡ Ἦρα θύμωσε που ἔχασε τὴ νίκη κι ὁ ἄνεμος τὸν ἄρπαξε τὸν γάμο με τὸν Πάρη... Ἐφτιαξε ἕνα εἶδωλο ὁμοίωμα δικό μου, ἀπὸ οὐσία οὐράνια στὴ θέση τὴ δική μου, καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Πριάμου τὸ γιο· κι αὐτὸς πιστεύει πως μ' ἔχει· κούφια ἡ πίστη του ἀφοῦ ποτέ δε μ' εἶχε. Του Δία ὁμως ἡ βουλή ξεσήκωσε καὶ ἄλλα: Τους Ἑλλήνες σὲ πόλεμο ἔριξε με τοὺς Φρύγες τοὺς δύστυχοις, τὴ μάνα γῆ, λέει, νὰ ἀνακουφίσει ἀπὸ τὸ βᾶρος τῶν θνητῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ δοξάσει τοῦ πιο γενναίου Ἑλλήνα τ' ὄνομα καὶ τὴ φήμη.

⁸⁹ *Έλ.* 62-3: ΕΛΕΝΗ: παῖς ὁ τοῦ τεθηκότος/ θηρᾷ γαμεῖν με.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: ὁ γιος τοῦ ὁ πανούργου γυρεῖ νὰ με παντρευτεῖ...

⁹⁰ *Capt.* 167-71: HEGIO: Habe modo bonum animum, nam illum confido domum/ in his diebus me reconciliassere./ nam eccum hic captivum adulescentem intus Aleum,/ prognatum genere summo et summis ditibus/ hoc illum me mutare— <ERGASILUS> confido fore.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Λοιπόν, ἔχε πίστη, γιατί πιστεύω πως αυτές τις μέρες θα τον πάρουμε πίσω στο σπίτι. Γιατί, δες, έχω μέσα αιχμάλωτο ἕνα νεαρό Ηλείο ἀπὸ ἀρίστη γενιά καὶ με πολλὰ πλούτη: θα τὸν ανταλλάξω με τὸν γιο μου. ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Πιστεύω πως θα γίνει.

⁹¹ *Έλ.* 1077-8: ΕΛΕΝΗ: σοῦ: καὶ μόνος γε φάσκε διαφυγεῖν μόρον/ Ἀτρέως πλέων σὺν παιδί καὶ θανόνθ' ὄρᾶν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: Μα ἀπὸ ἐσένα· καὶ θα λες πως σῶθηκες μόναχος καὶ εἶδες τὸν Μενέλαο νὰ τὸν ρουφᾷ τὸ κύμα...

επιστρέψει στην πατρίδα του.⁹² Εν συντομία, στην *Ἑλένη* και τους *Captivi*, είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον το γεγονός πως τα ίδια τα πρόσωπα αξιοποιούν εκουσίως το μοτίβο της σύγχυσης ταυτοτήτων. Στον Πλάτο μάλιστα δεν υπάρχει κάποια σύγχυση μεταξύ δύο προσώπων, η οποία έχει προκληθεί εξαιτίας κάποιας θεικής παρέμβασης· απλώς δεν είναι γνωστή η πραγματική ταυτότητα του Τύνδαρου εξαιτίας της απομάκρυνσης από την οικογένειά του σε πολύ νεαρή ηλικία.

Εστιάζοντας ξανά στα δύο πρόσωπα που πέφτουν θύματα απάτης, παρατηρούμε σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τα κίνητρα και τις προθέσεις τους. Ο Ηγίων, εν αντιθέσει προς το Θεοκλύμενο που σκοπεύει να παντρευτεί την Ελένη,⁹³ επιθυμεί απλώς την ανταλλαγή των αιχμαλώτων με το γιο του Φιλοπόλεμο και όχι την μόνιμη κράτησή τους.⁹⁴ Τα σχέδια των δύο αυτών προσώπων εν τέλει δεν πραγματοποιούνται όπως θα περίμεναν, με αποτέλεσμα να πυροδοτηθεί η οργή τους και να απειλήσουν ακόμα και με θάνατο τους υπαίτιους των δεινών τους.⁹⁵ Ο μεν Θεοκλύμενος απειλεί να σκοτώσει την αδελφή του και αλλάζει γνώμη μόνο με την έλευση των από μηχανής θεών Διόσκουρων.⁹⁶ Ο δε Ηγίων απειλεί τον Τύνδαρο με

---

⁹² *Capt.* 219-28: PHILOCRATES: secede huc nunciam, sí videtur, procul./ ne arbitri dicta nostra arbitrari queant/ neu permanet palam haec nostra fallacia./ nam doli non doli sunt, ni<si> astu colas./ sed malum maxumum, si id palam provenit./ nam sí erus míhi es tú atque ego me tuom esse servom adsimulo./ tamen víso opust, cauto est opus, ut hoc sóbrie sineque arbitris/ accurate agatur, docte et diligenter./ tanta incepta res est: haud somniculose hoc/ agendum est.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πλησίασε προς τα δω, αν θέλεις, ώστε να μην μπορεί κανείς να ακούσει τα λόγια μας και να μη διαρρεύσει η απάτη μας. Ο δόλος δεν είναι δόλος, αν δεν αναπτυχθεί με πανουργία, αλλά μέγιστο κακό αν αποκαλυφθεί. Ακόμα κι αν περνάς για αφέντης μου κι εγώ προσποιούμαι τον δούλο σου, ωστόσο πρέπει να προσέχουμε και να επαγρυπνούμε, ώστε το σχέδιό μας να πραγματοποιηθεί με καθαρό μυαλό, χωρίς να μας καταλάβουν, με φροντίδα, σοφία και προσοχή. Τόσο σημαντική είναι αυτή η επιχείρηση· δεν μπορεί να γίνει σε κατάσταση ύπνου.

⁹³ *Ἑλ.* 62-3: ΕΛΕΝΗ: παῖς ὁ τοῦ τεθνηκότος/ θηρᾶ γαμεῖν με.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΛΕΝΗ: ο γιος του ο πανούργος γυρεύει να με παντρευτεί...

⁹⁴ *Capt.* 167-71: HEGIO: Habe módo bonum animum, nam illum confido domum/ in his diebus me reconciliassere./ nam eccum hic captivom adulescentem intus Aleum,/ prognatum genere summo et summis dítiis:/ hoc illum me mutare— <ERGASILUS> confido fore.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Λοιπόν, έχε πίστη, γιατί πιστεύω πως αυτές τις μέρες θα τον πάρουμε πίσω στο σπίτι. Γιατί, δες, έχω μέσα αιχμάλωτο ένα νεαρό Ηλείο από άριστη γενιά και με πολλά πλούτη: θα τον ανταλλάξω με τον γιο μου. ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Πιστεύω πως θα γίνει.

Βλ.: Konstan (1976: 76), όπου υπογραμμίζεται το γεγονός πως ο Ηγίων αγοράζοντας αιχμαλώτους δεν αποσκοπεί σε κάποιο άλλο κέρδος πέρα από την ανταλλαγή με τον γιο του.

⁹⁵ *Capt.* 681: HEGIO: At cum cruciatu maxumo id factumst tuo.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Θα το πληρώσεις με πολλά βασανιστήρια!

Capt. 689: HEGIO: Facito ergo ut Acherunti clueas gloria.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Φρόντισε να γίνει γνωστή στον Αχέροντα η δόξα σου.

⁹⁶ *Ἑλ.* 1647-9: ΔΙΟΣΚΟΡΟΙ: οὐδ' ἡ θεᾶς Νηρηῆδος ἔκγονος κόρη/ ἄδικεῖ σ' ἀδελφῆ Θεονόη, τὰ τῶν θεῶν/ τιμῶσα πατρός τ' ἐνδίκους ἐπιστολάς.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΑΣΤΟΡΑΣ: ούτε η αδελφή σου σ' αδικεί, η Θεονόη, η κόρη της Νηρηίδας, που τιμάει των θεών τα όσια και σέβεται τις εντολές τις δίκιες του γονιού σας.

Ἑλ. 1680-3: ΘΕΟΚΛΥΜΕΝΟΣ: ὦ παῖδε Λήδας καὶ Διός, τὰ μὲν πάρος/ νείκη μεθήσω σφῶν κασιγνήτης πέρι:/ ἐγὼ δ' ἀδελφὴν οὐκέτ' ἄν κτάνοιμ' ἐμήν./ κείνη δ' ἴτω πρὸς οἶκον, εἰ θεοῖς δοκεῖ.

βασανισμό. Ο Αριστοφόντης, ο οποίος άθελά του έχει προδώσει το σχέδιο του Τύνδαρου και του Φιλοκράτη, τον εκλιπαρεί να μην τον καταστρέψει.⁹⁷ Ωστόσο είναι απλώς ένας θνητός αιχμάλωτος πολέμου και δεν λειτουργεί ακριβώς ως από μηχανής θεός. Εν τέλει ο Ηγίων στέλνει τον Τύνδαρο στα λατομεία.⁹⁸ Με άλλα λόγια, η τιμωρία-εκδίκηση στους *Captivi* δεν παρεμποδίζεται όπως στην Ελένη, αλλά λαμβάνει απλώς μια αναστρέψιμη μορφή ώστε να αποκατασταθούν στο τέλος οι ισορροπίες μεταξύ των ηρώων.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΘΕΟΚΛΥΜΕΝΟΣ: Της Λήδας και του Δία γιοι, ακούω τη φωνή σας! Εγκαταλείπω την οργή που 'χα στην αδελφή σας· εκείνη, αν θέλουν οι θεοί, ας πάει στο σπιτικό της.

⁹⁷ *Capt.* 727-8: ARISTOPHONTES: Per deos atque homines ego te obtestor, Hegio,/ ne tu istunc hominem perduis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Μα τους θεούς και τους ανθρώπους, Ηγίων, σε παρακαλώ, μην αφανίσεις αυτόν τον άνθρωπο!

⁹⁸ *Capt.* 728-31: HEGIO: Curabitur;/ nam noctu nervo vinctus custodibitur,/ interdus sub terra lapides eximet;/ diu ego hunc cruciabo, non uno absolvam die.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Θα το φροντίσω. Διότι τη νύχτα δεμένος θα φρουρείται και κατά τη διάρκεια της ημέρας θα βγάζει πέτρες από τη γη. Για καιρό θα τον βασανίζω, δεν θα τελειώσω σε μία μέρα.

ΚΟΙΝΑ ΜΟΤΙΒΑ ΣΤΟΝ *ΙΩΝΑ* ΚΑΙ ΤΟΥΣ *CAPTIVI*

Για την κωμωδία *Captivi*, όπως έχει λεχθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια, δεν έχει σωθεί κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα όσοι μελετητές έχουν ασχοληθεί με το συγκεκριμένο έργο να προβαίνουν συχνά σε εικασίες σχετικά με την ταυτότητα του ελληνικού του προτύπου.⁹⁹ Σε παρατηρήσεις σε σχέση με συγκεκριμένο έργο προβαίνει ο Abel,¹⁰⁰ ο οποίος εντοπίζει θεματικές ομοιότητες με τον ευριπίδειο *Ίωνα*.

Κοινή θεματική ανάμεσα στα συγκεκριμένα έργα είναι η ύπαρξη ενός χαμένου παιδιού, το οποίο είτε εγκαταλείφθηκε από τον γονιό του (*Ιων*) είτε απήχθη (*Τύνδαρος*) από κάποιο άλλο πρόσωπο. Αναλυτικότερα, όπως πληροφορούμαστε από τους ομιλητές των προλόγων¹⁰¹ —οι οποίοι δεν πρόκειται να αναμειχθούν περαιτέρω¹⁰² στα γεγονότα— η Κρέουσα εγκαλείπει τον νεογέννητο γιο που απέκτησε από τον Απόλλωνα σε μία σπηλιά,¹⁰³ ενώ ένας δούλος του Ηγίωνα αποδρά από το σπίτι του αφεντικού του έχοντας απαγάγει τον τετράχρονο γιο του, τον οποίο πουλά ως δούλο στον πατέρα του Φιλοκράτη.¹⁰⁴

---

⁹⁹ Ο Konstan (1976: 81-2) τοποθετεί το πρότυπο των *Captivi* στην ελληνιστική εποχή. Στην ίδια εποχή το τοποθετεί και ο Nixon (1966: ix) βάσει του πολέμου στον οποίο αναφέρεται το έργο· παραθέτει αρχικά την άποψη του Hueffner (1894: 41-2), ο οποίος τοποθετεί το αττικό πρωτότυπο κατά το 314 π.Χ. υποστηρίζοντας πως αναφέρεται στον πόλεμο ανάμεσα στον Αριστόδημο και τον Αλέξανδρο, και αναφέρει επίσης πως άλλοι μελετητές πιστεύουν πως αναφέρεται σε πόλεμο του 3^{ου} π.Χ. αιώνα. Ο Thalmann (1996: 137-8) εντοπίζει κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ του *Τύνδαρου* και του *Εύμαιου* και μεταξύ του *Στάλαγμου* και του *Μελάνθιου* και της *Μελανθούς* από την *Οδύσσεια*. Ο Viljoen (1963: 39) υποστηρίζει πως δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε ένα σίγουρο συμπέρασμα χωρίς περαιτέρω στοιχεία εκτός του ίδιου του έργου. Ο Grimal (1986: 301) απορρίπτει το ενδεχόμενο να έχει γραφεί το πρωτότυπο από τον Μένανδρο ή τον Δίφιλο και θεωρεί πιθανότερο να προέρχεται από τον Φιλήμονα, τον Απολλόδαμο ή τον Ποσειδίππο. Η Krysiniel-Jozefowicz (1954: 168-9) αναπτύσσει ορισμένες ενδιαφέρουσες εικασίες σχετικά με το περιεχόμενο ενός υποθετικού προτύπου χωρίς ωστόσο να αναφέρεται σε κάποιο συγκεκριμένο έργο ή ποιητή.

¹⁰⁰ Βλ.: Abel (1955: 47), όπου υποστηρίζεται η άποψη πως ο δημιουργός των *Captivi* προσπαθεί να υπερβεί το τραγικό αποτέλεσμα του *Ίωνα*. Επισημαίνει επίσης το μοτίβο του ανταγωνισμού μεταξύ γονέα και παιδιού, καθώς και την πρόθεση εκ μέρους του γονέα να εκδικηθεί το παιδί του, η οποία στο τέλος αναιρείται.

¹⁰¹ Αξίζει να αναφερθεί πως η Krysiniel-Jozefowicz (1954: 168) υποστηρίζει πως το ελληνικό πρότυπο των *Captivi* πιθανότατα διέθετε έναν πρόλογο που εκφωνούνταν από κάποιο θεό και ο οποίος περιείχε πληροφορίες χρήσιμες για την αναγνώριση μεταξύ πατέρα και γιου, χωρίς να αποκαλύπτει κάτι αναφορικά με την πλεκτάνη των αιχμαλώτων.

¹⁰² Ο Ερμής στον *Ίωνα* απλώς αναφέρεται στο ρόλο που έχει ήδη επιτελέσει.

¹⁰³ *Ίων* 15-9: ΕΡΜΗΣ: ὡς δ' ἦλθεν χρόνος/ τεκοῦσ' ἐν οἴκοις παῖδ' ἀπήνεγκεν βρέφος/ ἐς ταῦτ' ἄντρον οὐπερ ἠνᾶσθη θεῶ/ Κρέουσα, κάκτιθῆσιν ὡς θανούμενον/ κοίλης ἐν ἀντίπηγος εὐτρόχῳ κύκλῳ,

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: κι ἦρθε η στιγμή που γέννησε εκείνη το παιδί της στο σπίτι της· μα τό 'φερε κρυφά στο ίδιο σπήλιο που πλάγιασε με το θεό, και μες σ' ένα καλάθι καλύτερο και βαθουλό τό 'βαλε να πεθάνει,

¹⁰⁴ *Capt.* 7-10: PROLOGUS: seni huic fuerunt filii nati duo;/ alterum quadrimum puerum servos surpuit/ eumque hinc profugiens vendidit in Alide/ patri | huiusce.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Αυτός ο γέρος έχει δύο γιους· τον έναν όταν ήταν τεσσάρων ετών παιδί τον άρπαξε ένας δούλος που το έσκασε και τον πούλησε στην Ήλιδα στον πατέρα αυτού εδώ.

Τόσο στον *Ίωνα*, όσο και στους *Captivi*, η σύγχυση ταυτοτήτων είναι περισσότερο σύνθετη σε σχέση με τα άλλα δύο υπό εξέταση έργα και, επίσης, δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός όπως συμβαίνει στις *Bacchides*. Δεν υπάρχουν, δηλαδή, δύο πρόσωπα όμοια στην όψη και με κοινό όνομα. Ιδίως στον *Ίωνα* δεν τίθεται ζήτημα σύγχυσης μεταξύ δύο διαφορετικών προσώπων, καθώς το ίδιο πρόσωπο αποκτά ακούσια μια ψευδή ταυτότητα ως προς την καταγωγή του. Για να το θέσουμε περισσότερο αναλυτικά, ο ομώνυμος ήρωας, για να εξυπηρετηθεί το σχέδιο του θεού, μέσω του χρησμού παρουσιάζεται ως γιος του Ξούθου ενώ είναι στην πραγματικότητα ο χαμένος γιος της Κρέουσας.¹⁰⁵ Στους δε *Captivi* οι Τύνδαρος και Φιλοκράτης υποδύονται ο ένας τον άλλο εκουσίως και με δική τους πρωτοβουλία, ώστε ο δεύτερος να αποδράσει και να επιστρέψει στην πατρίδα του.¹⁰⁶ Από την άλλη

---

¹⁰⁵ *Ίων* 69-75: ΕΡΜΗΣ: δώσει γάρ εισελθόντι μαντεῖον τόδε/ Ξούθω τὸν αὐτοῦ παῖδα, καὶ πεφυκέναι/ κείνου σφε φήσει, μητρὸς ὡς ἐλθὼν δόμους/ γνωσθῆ Κρεούση, καὶ γάμοι τε Λοξίου/ κρυπτοὶ γένωνται παῖς τ' ἔχη τὰ πρόσφορα./ Ἴωνα δ' αὐτόν, κτίστορ' Ἀσιάδος χθονός,/ ὄνομα κεκλήσθαι θήσεται καθ' Ἑλλάδα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: Όταν θα μπει μες στο ναό ο Ξούθος, θα του δώσει το γιο του ο Απόλλωνας και θα του πει πως είναι δικό του το αγόρι αυτό. Κι όταν θα φτάσει σπίτι, θα το γνωρίσει η Κρέουσα, οι γάμοι του Λοξία θα παραμείνουν κρυφοί κι ο γιος θα 'χει τα πάντα. Και θα τον ονομάσουν σε όλη την Ελλάδα Ίωνα, θεμελιωτή της χώρας της Ασίας.

¹⁰⁶ *Capt.* 35-50: PROLOGUS: hisce autem inter sese hunc confinxerunt dolum,/ quo pacto hic servos suum erum hinc amittat domum./ itaque inter se commutant vestem et nomina;/ illic vocatur Philocrates, hic Tyndarus:/ huius illic, hic illius hodie fert imaginem./ et hic hodie expedit hanc docte fallaciam,/ et suum erum faciet libertatis compotem,/ eodemque pacto fratrem servabit suum/ reducemque faciet liberum in patriam ad patrem./ imprudens: itidem ut saepe iam in multis locis/ plus insciens quis fecit quam prudens boni./ sed inscientes sua sibi fallacia/ ita compararunt et confinxerunt dolum/ itaque hi commenti de sua sententia/ ut in servitute hic ad suum maneat patrem:/ ita nunc ignorans suo sibi servit patri;

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Όμως αυτοί μεταξύ τους κατασκεύασαν ένα δόλιο σχέδιο, έτσι ώστε αυτός ο δούλος να στείλει τον αφέντη του στο σπίτι. Για αυτό αντάλλαξαν ρούχα και ονόματα· αυτός καλείται Φιλοκράτης και αυτός Τύνδαρος· ο καθένας τους σήμερα υποδύεται τον άλλο. Και αυτός σήμερα θα ξετυλίξει επιδέξια την απάτη και θα ελευθερώσει τον αφέντη του. Με αυτό τον τρόπο θα σώσει τον αδερφό του και θα τον φέρει πίσω στην πατρίδα και στον πατέρα του ελεύθερο, χωρίς να το γνωρίζει. Όπως συμβαίνει συχνά σε πολλές περιπτώσεις περισσότερο καλό κάνει κάποιος χωρίς να το γνωρίζει παρά εν γνώσει του. Αλλά χωρίς να το γνωρίζουν μέσα στην πλάνη τους έχουν ετοιμάσει και διαμορφώσει έτσι το σχέδιο δρώντας με τις δικές τους ιδέες ώστε αυτός να μείνει εδώ ως δούλος του πατέρα του· έτσι χωρίς να το ξέρει υπηρετεί τον πατέρα του.

Παρατηρούμε πως στον πρόλογο των *Captivi* αποκαλύπτονται και σχολιάζονται περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την απάτη που έχουν σχεδιάσει οι δύο αιχμάλωτοι, όπως το γεγονός πως ο Τύνδαρος όντως θα κατορθώσει να φέρει εις πέρας την αποστολή του ώστε ο Φιλοκράτης να επανακτήσει την ελευθερία του, αλλά και το ότι με τον τρόπο αυτό χωρίς να το γνωρίζει καθιστά τον εαυτό του δούλο στο σπίτι του πατέρα του. Στον πρόλογο του *Ίωνα* από την άλλη πλευρά ο Ερμής περιορίζεται στην αναφορά του σχεδίου του Απόλλωνα να αποκαταστήσει τον νέο στον οίκο του χωρίς να γίνει αντιληπτό πως αποτελεί καρπό της ένωσής του με την Κρέουσα. Αναφέρεται εν συντομία και στο λαμπρό μέλλον που περιμένει τον Ίωνα, χωρίς ωστόσο να έχει πρωτότερα μπει σε λεπτομέρειες σχετικά με την επιτυχία ή την αποτυχία του σχεδίου του Απόλλωνα.

Capt. 219-28: PHILOCRATES: secede huc nunciam, sí videtur, procul,/ ne arbitri dicta nostra arbitrari queant/ neu permanet palam haec nostra fallacia./ nam doli non doli sunt, ni<si> astu colas./ sed malum maximum, si id palam provenit./ nam sí erus míhi es tú atque ego me tuom esse servom adsimulo,/ tamen víso opust, cauto est opus, ut hoc sóbrie sineque arbitris/ accurate agatur, docte et diligenter;/ tanta incepta res est: haud somniculose hoc/ agendum est.

πλευρά, όσον αφορά την πραγματική ταυτότητα του Τύνδαρου, είναι άγνωστη τόσο για τον ίδιο και τον Φιλοκράτη, όσο και για τον πατέρα του.¹⁰⁷

Η αρχική συνάντηση των δυο νέων ανδρών με τον πραγματικό τους γονιό χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά ήπιους τόνους εν αντιθέσει προς όσα θα διαδραματιστούν στη συνέχεια. Η Κρέουσα και ο Ίωνας αισθάνονται αρχικά μια αμοιβαία συμπάθεια, όπως παρατηρούν και οι Von Wilamowitz-Moellendorff και Lesky,¹⁰⁸ και ο Ηγίων, σε μια πρώτη –έστω έμμεση– επαφή με τον Τύνδαρο ζητά επιεική μεταχείριση για τους αιχμαλώτους του,¹⁰⁹ ενώ αργότερα επαινεί το ήθος και την αφοσίωση των δύο νέων,¹¹⁰ γεγονός που θυμίζει τα επαινετικά λόγια του Ίωνα προς την Κρέουσα, όταν παρατηρεί πόσο εμφανής είναι η ευγενική καταγωγή της.¹¹¹ Εκτός αυτού, στην ίδια σκηνή, όπως και στον Ίωνα¹¹² δεν παραλείπεται ο

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πλησίασε προς τα δω, αν θέλεις, ώστε να μην μπορεί κανείς να ακούσει τα λόγια μας και να μη διαρρεύσει η απάτη μας. Ο δόλος δεν είναι δόλος, αν δεν αναπτυχθεί με πανουργία, αλλά μέγιστο κακό αν αποκαλυφθεί. Ακόμα κι αν περνάς για αφέντης μου κι εγώ προσποιούμαι τον δούλο σου, ωστόσο πρέπει να προσέχουμε και να επαγρυπνούμε, ώστε το σχέδιό μας να πραγματοποιηθεί με καθαρό μυαλό, χωρίς να μας καταλάβουν, με φροντίδα, σοφία και προσοχή. Τόσο σημαντική είναι αυτή η επιχείρηση· δεν μπορεί να γίνει σε κατάστασι ύπνου.

¹⁰⁷ *Capt.* 21: PROLOGUS: hic nunc domi sérvit suo patri, nec scit pater;

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΡΟΛΟΓΟΣ: Αυτός τώρα είναι δούλος στο σπίτι του πατέρα του, ενώ εκείνος δεν το ξέρει.

¹⁰⁸ Ίων 237-8: ΙΩΝ: γενναιότης σοι, καί τρόπων τεκμήριον/ τὸ σχῆμ' ἔχεις τόδ', ἦτις εἶ ποτ', ὧ γύναι.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Οι τρόποι κι ο αέρας σου, κυρά μου, μαρτυρούνε πως είσαι από αρχοντική γενιά, όποια κι αν είσαι.

Ίων 307: ΙΩΝ: ὦ τλῆμον, ὡς τᾶλλ' εὐτυχοῦς' οὐκ εὐτυχεῖς

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Ω άμοιρη! Καλότυχη στα άλλα, μα θλιμμένη...

Ίων 308: ΚΡΕΟΥΣΑ: σὺ δ' εἶ τίς; ὧς σου τὴν τεκοῦσαν ὄλβισα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Κι εσύ ποιος είσαι; Τυχερή η μάνα που σ'εγέννα...

Ίων 312: ΚΡΕΟΥΣΑ: ἡμεῖς σ' ἄρ' αὐθις, ὧ ξέν', ἀντοικτίρομεν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Κι εγώ για σένα, ξένε μου, νιώθω μεγάλη λύπη.

¹⁰⁹ *Capt.* 112-5: HEGIO: eis indito catenas singularias/ istas, maiores, quibu' sunt iuncti, demito;/ sinito ambulare, si foris si intus volent,/ sed uti adserventur magna diligentia.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: δέστε τους με μονές αλυσίδες και βγάλτε τις μεγάλες που τους δένουν μαζί. Αφήστε τους να περπατούν όπου θέλουν μέσα ή έξω, αλλά να επιτηρούνται με μεγάλη προσοχή.

¹¹⁰ *Capt.* 418-21: HEGIO: Di vostram fidem,/ hominum ingenium liberale! ut lacrimas excutiant mihi!/ videas corde amare inter se. quantis lautus laudibus/ suom erum servos collaudavit!

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Μα τους θεούς, πόσο ευγενείς φύσεις! Δακρύζω καθώς βλέπω την αφοσίωση ανάμεσά σας. Με τι επαίνους παινεύει ο δούλος τον αφέντη!

¹¹¹ Ίων 237: ΙΩΝ: γενναιότης σοι, καί τρόπων τεκμήριον

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Οι τρόποι κι ο αέρας σου, κυρά μου, μαρτυρούνε

¹¹² Ίων 320: ΚΡΕΟΥΣΑ: τίς, ὧ ταλαίπωρ'; ὧς νοσοῦσ' ἠῦρον νόσους.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Ποια, άμοιρε; Στους πόνους μου πόνους καινούριους βρήκα...

Ίων 330: ΚΡΕΟΥΣΑ: πέπονθέ τις σῆ μητρὶ ταῦτ' ἄλλη γυνή.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Το πάθημα της μάνας σου κι άλλη το έχει πάθει...

Ίων 354: ΚΡΕΟΥΣΑ: σοὶ ταῦτὸν ἤβης, εἴπερ, εἶχεν ἄν μέτρον.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Αν ζούσε, τώρα θά 'τανε στα χρόνια τα δικά σου.

Ίων 359-60: ΙΩΝ: οἴμοι: προσφῶδς ἡ τύχη τὼμῶ πάθει./ ΚΡΕΟΥΣΑ: καὶ σέ, ὧ ξέν', οἴμαι μητέρ' ἀθλίαν ποθεῖν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Αλίμονο! Παρόμοιο με το δικό μου δράμα... ΚΡΕΟΥΣΑ: Κι εσένα, ξένε μου, θαρρώ, σε λαχταράει η μάνα...

παραλληλισμός των δεινών που αντιμετωπίζουν οι δύο συνομιλητές.¹¹³ Τα χωρία αυτά αποτελούν, όπως έχουν επισημάνει όσοι μελετητές τα έχουν σχολιάσει, εξαιρετικά σημαντικά δείγματα δραματικής ειρωνείας. Εκφράζεται στην ουσία μια ταύτιση των συμφορών δύο ανθρώπων (γονέα και παιδιού), η οποία δεν γίνεται αντιληπτή σε όλο της το μέγεθος. Για την Κρέουσα και τον Ηγίωνα ο Ίων και ο Τύνδαρος αντίστοιχα είναι στις εν λόγω σκηνές απλώς δύο νέοι που έχουν αποχωριστεί τους γονείς τους όπως οι ίδιοι έχουν αποχωριστεί τα παιδιά τους. Η άγνοια της πραγματικής ταυτότητας των νέων –τόσο από την πλευρά των γονέων, όσο και από τη δική τους πλευρά– εξαιτίας του νεαρού της ηλικίας των γιων τους όταν τους αποχωρίστηκαν καθώς και των χρόνων που έχουν μεσολαβήσει δεν τους επιτρέπει να αντιληφθούν την πλήρη ταύτιση και αλληλοσυμπλήρωση των δεινών τους.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός πως οι γονείς στα δύο αυτά έργα αναζητούν κάτι διαφορετικό τη στιγμή που συναντούν τα χαμένα παιδιά τους και όχι τα ίδια παιδιά που κάποτε αποχωρίστηκαν. Η Κρέουσα έχει έρθει στο μαντείο των Δελφών με το σύζυγό της Ξούθο για να μάθουν εάν θα καταφέρουν να αποκτήσουν

Βλ. επίσης το σχόλιο του Von Wilamowitz-Moellendorff (1926: 97), όπου υποστηρίζει επίσης την άποψη πως η σκηνή αυτή μοιάζει τρόπον τινά με προοικονομία της αναγνώρισης. Παρόμοια άποψη εκφράζει και ο Lesky (2000: 264-5), ο οποίος επίσης αναφέρει πως «οι δύο γραμμές της μοίρας προσεγγίζουν η μία την άλλη ώσπου σχεδόν τέμνονται».

¹¹³ *Capt.* 310-6: TYNDARUS: tam ego fui ante liber quam gnatus tuos,/ tam mihi quam illi libertatem hostilis eripuit manus,/ tam ille apud nos servit, quam ego nunc hic apud te servio./ est profecto deus, qui quae nos gerimus auditque et videt:/ is, uti tu me hic habueris, proinde illum illic curaverit:/ bene merenti bene profuerit, male merenti par erit./ quam tu filium tuum, tam pater me meus desiderat.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Κάποτε ήμουν ελεύθερος όπως ο γιος σου, εχθρικό χέρι μου στέρησε την ελευθερία όπως και σε εκείνον, εκείνος είναι δούλος στην πατρίδα μου όπως εγώ εδώ. Υπάρχει αναμφίβολα θεός ο οποίος βλέπει και ακούει όσα κάνουμε· εκείνος, όπως με μεταχειριστήεις εδώ, το ίδιο θα φροντίσει και για το γιο σου. Ανταμείβεται αυτός που πράττει σωστά και τιμωρείται αυτός που δεν πράττει σωστά. Όσο εσύ θέλεις το γιο σου, έτσι θέλει και εμένα ο πατέρας μου.

Ο Lindsay (1921: 87) υποστηρίζει πως «το κοινό αντιλαμβάνεται την ορθότητα της συγκεκριμένης παραβολής περισσότερο από όσο την αντιλαμβάνεται ο Τύνδαρος», υπογραμμίζοντας με τον τρόπο αυτό τη δραματική ειρωνεία που πηγάζει από την άγνοια της πραγματικής ταυτότητας του Τυνδάρου από τους δύο συνομιλητές. Ο Viljoen (1963: 51) επίσης εντοπίζει τη δραματική ειρωνεία και επισημαίνει ευθέως πως «αρκετές αναφορές του Τυνδάρου ως προς τον ρόλο του ως Φιλοκράτη, ασυνείδητα παραπέμπουν στην πραγματική του ταυτότητα ως γιου του Ηγίωνα». Ο Hallidie (1965: 113-4) χαρακτηρίζει τη σκηνή αυτή ως την καλύτερη σκηνή του έργου, αν όχι όλων πλαυτιανών έργων υποστηρίζοντας πως «δύο είναι οι πηγές του αστείου: πρώτον η εξαπάτηση του Ηγίωνα από τους δύο αιχμαλώτους και η σκόπιμη αμφισημία των λεγομένων τους, και, δεύτερον η Σοφοκλεία ειρωνεία στα λεγόμενα του Τυνδάρου που άθελά του και πιστεύοντας πως εξαπατά τον Ηγίωνα αναφέρεται στην πραγματική ταυτότητα». Ο δε Barrios-Lech (2017: 253-267) υποστηρίζει πως «πρόκειται για ένα έργο αμφισημιών, οι οποίες είναι ενσωματωμένες στο αρχέτυπό του, τον Τύνδαρο, έναν ελεύθερο άνθρωπο που πιστεύει πως είναι δούλος και υποδύεται τον ελεύθερο στην αρχή του έργου».

απογόνους¹¹⁴ και ο Ηγίων επιθυμεί να ανταλλάξει τους αιχμαλώτους που έχει αγοράσει με τον επίσης αιχμάλωτο γιο του Φιλοπόλεμο.¹¹⁵ Οι αναφορές στα παιδιά που έχασαν στο παρελθόν είναι υπαινικτικές: τόσο η Κρέουσα όσο και ο Ηγίων δεν εκφράζουν ξεκάθαρα το γεγονός πως κάποτε είχαν έναν γιο του οποίου η τύχη αγνοείται. Ο Ηγίων αναφέρεται στον Φιλοπόλεμο ως τον μόνο γιο του,¹¹⁶ ενώ η Κρέουσα ζητά να λάβει χρησμό σχετικά με την τύχη του γιου που απέκτησε από τον Απόλλωνα προσποιούμενη πως πρόκειται για το παιδί κάποιας φίλη της.¹¹⁷ Δεν επιτυγχάνει, όμως, τον σκοπό της, καθώς ο Ίωνας την αποθαρρύνει λέγοντάς της πως ο θεός δεν πρόκειται να δώσει μαντεία παρά τη θέλησή του και να φανεί *κακός* στον ναό του.¹¹⁸ Όταν μάλιστα αντιλαμβάνεται την παρουσία του Ξούθου αποσιωπά το θέμα και ζητά να μην μάθει ο σύζυγός της για όσα έχουν ειπωθεί.¹¹⁹ Μόνο όταν μάθει

¹¹⁴ Ίων 302-4: ΚΡΕΟΥΣΑ: κείνου τε Φοίβου θ' ἐν θέλων μαθεῖν ἔπος./ ΙΩΝ: καρπού δ' ὕπερ γῆς ἦκετ', ἢ παιδῶν πέρι./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἄπαιδές ἐσμεν, χρόνι' ἔχοντ' εὐνήματα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Ένα γυρεύει απ' αυτόν, όπως κι από το Φοῖβο. ΙΩΝ: Έρχεστε για καρπό της γης ή για τεκνοποιία; ΚΡΕΟΥΣΑ: Είμαστε, ξένε, άτεκνοι, χρόνια ζευγάρι τώρα...

¹¹⁵ *Capt.* 167-71: HEGIO: Habe mōdo bonum animum, nam illum confido domum/ in his diebus me reconciliassere./ nam eccum hic captivom adulescentem Aleum,/ prognatum genere summo et summis ditiis:/ hoc illum me mutare- <ERGASILUS> confido fore.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Λοιπόν, έχε πίστη, γιατί πιστεύω πως αυτές τις μέρες θα τον πάρουμε πίσω στο σπίτι. Γιατί, δεσ, έχω μέσα αιχμάλωτο ένα νεαρό Ηλείο από άριστη γενιά και με πολλά πλούτη: θα τον ανταλλάξω με τον γιο μου. ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Πιστεύω πως θα γίνει.

¹¹⁶ *Capt.* 146-7: HEGIO: Alienus quom eius incommodum tam aegre feras,/ quid me patrem par facerest, quoi ille est unicus?

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Αν ένας ξένος όπως εσύ φέρει τόσο βαριά αυτή την κακοτυχία, τι να κάνω κι εγώ ο πατέρας του, που είναι ο μοναδικός μου;

¹¹⁷ Ίων 338-46: ΚΡΕΟΥΣΑ: Φοῖβω μιγῆναί φησί τις φίλων ἐμῶν./ ΙΩΝ: Φοῖβω γυνῆ γεγῶσα; μὴ λέγ', ὧ ξένη./ ΚΡΕΟΥΣΑ: καὶ παῖδά γ' ἔτεκε τῷ θεῷ λάθρα πατρός./ ΙΩΝ: οὐκ ἔστιν: ἀνδρὸς ἀδικίαν αἰσχύνεται./ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐ φησιν αὐτῆ, καὶ πέπονθεν ἄθλια./ ΙΩΝ: τί χρῆμα δράσασ', εἰ θεῷ συνεζύγη;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: τὸν παῖδ' ὄν ἔτεκεν ἐξέθηκε δωμάτων./ ΙΩΝ: ὁ δ' ἔκτεθεις παῖς ποῦ 'στιν; εἰσορᾷ φάος;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐκ οἶδεν οὐδεὶς. ταῦτα καὶ μαντεύομαι.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Μια φίλη μου επλάγιασε, μου είπε, με το Φοῖβο... ΙΩΝ: Γυναίκα του Απόλλωνα; Όχι κι αυτό πια, ξένη! ΚΡΕΟΥΣΑ: Και γέννησε γιο του θεού κρυφά απ' το γονιό της. ΙΩΝ: Αδύνατον! Θα ντρέπεται που πλάγιασε με άνδρα. ΚΡΕΟΥΣΑ: Μα επιμένει και αυτό ήταν η συμφορά της... ΙΩΝ: Ποια συμφορά, αν ο θεός τη διάλεξε για ταίρι; ΚΡΕΟΥΣΑ: Μα το παιδί που γέννησε το έδιωξε απ' το σπίτι. ΙΩΝ: Και το παιδί που έδιωξε πού βρίσκεται; Υπάρχει; ΚΡΕΟΥΣΑ: Κανένας δεν το ξέρει αυτό· γι' αυτό θέλω μαντεία.

¹¹⁸ Ίων 369-80: ΙΩΝ: οὐκ ἔστιν ὅστις σοι προφητεύσει τάδε./ ἐν τοῖς γὰρ αὐτοῦ δώμασιν κακὸς φανείς/ Φοῖβος δικαίως τὸν θεμιστευόντά σοι/ δράσειεν ἄν τι πῆμα. ἀπαλλάσσου, γύναι./ τῷ γὰρ θεῷ τάναντί' οὐ μαντευτέον./ ἐς γὰρ τοσοῦτον ἀμαθίας ἔλθοιμεν ἄν,/ εἰ τοὺς θεοὺς ἄκοντας ἐκπονήσομεν/ φράζειν ἃ μὴ θέλουσιν, ἢ προβωμίους/ σφαγαῖσι μῆλων ἢ δι' οἰωνῶν πτεροῖς./ ἄν γὰρ βία σπεύδωμεν ἀκόντων θεῶν./ ἄκοντα κεκτῆμεσθα τὰγάθ', ὧ γύναι:/ ἃ δ' ἄν διδῶσ' ἐκόντες, ὠφελούμεθα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Γι' αυτά κανείς δε βρίσκεται μαντεία να σου δώσει. Αν άδικος αποδειχτεί ο Φοῖβος στο ναό του, θα προξενούσε συμφορά δικαιολογημένα σ' όποιοι ζητάει το χρησμό... Φύγε μακριά, κυρά μου! Δεν πρέπει να ζητάς χρησμό, αν θίγει το θεό μας... Φτάνουμε σε αποκοτιά με κίνδυνο μεγάλο, αν τους θεούς βιάζουμε, παρά τη θέλησή τους, να πουν αυτά που κρύβουνε, σφάζοντας τα κριάρια μπρος στους βωμούς ή των πτηνών το πέταγμα κοιτώντας. Αν τους θεούς βιάζουμε την ώρα που δε θέλουν να μας μιλήσουν, το καλό άνόφελο, γυναίκα: όσα μας δώσουν θέλοντας μονάχα ωφελούνε.

¹¹⁹ Ίων 384-400: ΚΡΕΟΥΣΑ: ὧ Φοῖβε, κάκεῖ κἀνθάδ' οὐ δίκαιος εἶ/ ἐς τὴν ἀποῦσαν, ἧς πάρεισιν οἱ λόγοι:/ ὃς οὔτ' ἔσωσας τὸν σὸν ὄν σῶσαι σ' ἐχρῆν./ οὔθ' ἱστοροῦση μητρὶ μάντις ὦν ἐρεῖς,/ ὧς, εἰ

για την προφητεία που παρουσιάζει τον Ίωνα ως γιο του Ξούθου και την ίδια ως καταδικασμένη σε ατεκνία, ξεσπά και αναφέρεται ευθέως στο παιδί που εγκατέλειψε.¹²⁰ Αντίστοιχα και ο Ηγίων, μόλις ανακαλύψει την απάτη εις βάρος του και έπειτα από την απομάκρυνση του Τυνδάρου από τους δούλους που θα τον οδηγήσουν στην τιμωρία του, αποκαλύπτει πως στο παρελθόν ο μικρός του γιος απήχθη από έναν δούλο.¹²¹ Εν συντομία, τόσο ο Ηγίων όσο και η Κρέουσα

μὲν οὐκέτ' ἔστιν, ὀγκωθὴ τάφω,/ εἰ δ' ἔστιν .../ ἀλλ' ἔαν χρῆ τάδ', εἰ πρὸς τοῦ θεοῦ/ κωλυόμεσθα μὴ μαθεῖν ἃ βούλομαι./ ἀλλ', ὧ ξέν', εἰσορῶ γὰρ εὐγενῆ πόσιν/ Ξοῦθον πέλας δὴ τόνδε, τὰς Τροφωνίου/ λιπόντα θαλάμας, τοὺς λελεγμένους λόγους/ σίγα πρὸς ἄνδρα, μὴ τιν' αἰσχύνῃ λάβω/ διακονοῦσα κρυπτά, καὶ προβῆ λόγος/ οὐχ ἥπερ ἡμεῖς αὐτὸν ἐξελίσομεν./ τὰ γὰρ γυναικῶν δυσχερῆ πρὸς ἄρσενας,/ κὰν ταῖς κακαῖσιν ἀγαθαὶ μεμειγμέναι/ μισοῦμεθ': οὕτω δυστυχεῖς πεφυκάμεν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Κι εκεί κι εδώ, Απόλλωνα, εσύ δεν είσαι δίκιος για την απούσα που μιλάει με το δικό μου στόμα... Δεν έσωσες το τέκνο σου που έπρεπε να σώσεις κι οὐτ' απαντάς στη μάνα του εσύ που είσαι μάντης, ώστε, αν δεν υπάρχει πια, τον τάφο να του στήσει, κι αν πάλι ζει, ν' αξιωθεί να το αντικρίσει η δόλια... Άδικα στέκονται εδώ ετούτα τα μαντεία, αν μ' εμποδίζει ο θεός να μάθω αυτά που θέλω. Μα βλέπω, ξένε μου, κοντά το ευγενικό μου ταίρι, τον Ξούθο· από τις σπηλιές φτάνει του Τροφωνίου. Τα λόγια που ανταλλάξαμε ας μείνουν μεταξύ μας, κρυφά από τον άνδρα μου· να ντρέπομαι δε θέλω για όσα κάνω μυστικά, κι ούτε να ξεστρατίσει το θέμα από την οδό που έχουμε χαράξει. Στους άνδρες είναι δύσκολη των γυναικῶν η θέση· αν μπερδευτούνε οι καλές με τις κακές, το μίσος για όλες είναι σίγουρο· είμαστε έρμη φύτρα.

¹²⁰ Ίων 887-922: ΚΡΕΟΥΣΑ: ἤλθές μοι χρυσῶ χαιταν/ μαρμαίρων, εἴτ' ἐς κόλπους/ κρόκεα πέταλα φάρεσιν ἔδρεπον,/ ἀνθίζειν χρυσανταυγῆ/ λευκοῖς δ' ἐμφῶς καρποῖσιν/ χειρῶν εἰς ἄντρου κοίτας/ κραυγὰν ὦ μᾶτέρ μ' αὐδῶσαν/ θεὸς ὀμμενέτας/ ἄγες ἀναιδεία/ Κύπριδι χάριν πράσσων./ τίκτω δ' ἃ δύστανός σοι/ κοῦρον, τὸν φρίκα ματρὸς/ εἰς εὐνὰν βάλλω τὰν σάν,/ ἵνα με λέγῃσι μελέαν μελέοις/ ἐξεύξω τὰν δύστανον./ οἴμοι μοι: καὶ νῦν ἔρρει/ πτανοῖς ἄρπασθεις θοῖνα/ παῖς μοι ... καὶ σός, τλάμων· σὺ δὲ κιθάρα κλάζεις/ παιᾶνας μέλπων./ ὦή,/ τὸν Λατοῦς αὐδῶ σ'./ ὅστ' ὀμφὰν κληροῖς/ πρὸς χρυσέους θάκους/ καὶ γαίας μεσσήρεις ἔδρας./ εἰς οὖς αὐδὰν καρύξω:/ Ἰὼ κακὸς εὐνάτωρ,/ ὃς τῷ μὲν ἐμῷ νυμφεύτῃ/ χάριν οὐ προλαβὼν/ παῖδ' εἰς οἴκους οἰκίζεις:/ ὁ δ' ἐμὸς γενέτας καὶ σός γ', ἀμαθῆς/ οἰωνοῖς ἔρρει συλαθείς./ σπάργανα ματέρος ἐξαλλάξας./ μισεῖ σ' ἃ Δᾶλος καὶ δάφνας/ ἔρνεα φοίνικα παρ' ἄβροκόμαν,/ ἔνθα λοχεύματα σέμν' ἐλοχεύσατο/ Λατῶ Δίοισι σε καρποῖς.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Αστράφταν χρυσάφια τα πλούσια μαλλιά σου και μού' ρθες την ώρα που μες στην ποδιά μου κροκάνθια μαζεύοντας ανθοφορούσα κι ανθοί καταυγάζανε ρούχα λουλούδια. Μου κάρφωσες τ' άσπρα μου χέρια στο στρώμα του σκότεινου άντρου· κι εγώ τρομαγμένη κραυγάζοντας «μάννα μου» φώναξα «μάννα»· μ' αδιάντροπα μ'άρπαξες και με τραβούσες, θεός κι εραστής μου εσύ, για την κλίνη, στις Κύπριδας άθυρμα τις απαιτήσεις... Σου γέννησα αγόρι η βαριόμοιρη, η μαύρη, και ύστερα η μάνα του τό' ριζα –φρίκη!– στην έρμη την κλίνη που είχες διαλέξει, εκεί που τη δόλια με δόλο με πήρες και μού' μαθες τα μυστικά της αγάπης... Αλί μου η χαμένη! Και χάθηκε έτσι ο γιος μου και γιος σου, ο δύστυχος πάει, προσφάι στα όρνια και στ' άγρια κοράκια! Κι εσύ μου χτυπάς την κιθάρα που παίζεις, αμέριμνος ψέλνεις παιάνες, αλί μου... Ω γιε της Λητώς, σε φωνάζω εκεί που μοιράζεις μαντείες σοφές, στο χρυσό το θρονί σου στις γης το αφάλι! Η φωνή μου βογγάει όλο πίκρα στ' αυτιά σου: Κακέ εραστή και προδότη! Στον άνδρα μου δίνεις αγόρι, που χάρη καμιά του δεν είδες, το δόλιο μου όμως βλαστάρι, που ήταν δικό σου, το αρπάξαν τα όρνια αγνώριστο κι έρμο... και ρήμαξαν σπάργανα μάννας... Σε μίσησε η Δήλος κι οι κλώνοι της δάφνης στου φοίνικα δίπλα τα ωριόφυλλα, όπου γεννούσε εσένα η Λητώ με το πνεύμα του Δία, σεμνόπρεπη γέννα...

¹²¹ Capt. 756-63: HEGIO: nunc certum est nulli posthac quicquam credere./ satis sum semel deceptus. speravi miser/ ex servitute me eximisse filium:/ ea spes elapsa est. perdidit unum filium./ puerum quadrimum quem mihi servos surpuit./ neque eum servom umquam repperi neque filium:/ maior potitus hostium est. quod hoc est scelus?/ quasi in orbitatem liberos produxerim.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Τώρα είναι σίγουρο πως από δω και στο εξής δεν θα πιστεύω κανέναν σε τίποτα. Μια φορά που εξαπατήθηκα είναι αρκετή. Ηλπίζα ο δυστυχής πως θα ελευθερώσω το γιο μου από τη σκλαβιά· αυτή η ελπίδα ξεγλίστρησε. Έχασα ένα γιο, τεσσάρων χρονών παιδί, που τον άρπαξε ένας δούλος και ούτε τον δούλο βρήκα ποτέ ούτε τον γιο μου· κι ο μεγάλος στα χέρια των εχθρών. Τι κατάρα είναι αυτή; Σαν να έκανα παιδιά για να μείνω άτεκνος.

αναφέρονται στα χαμένα τους παιδιά δίδοντας μια πλήρη εικόνα των δεινών τους και παρουσιάζοντας την κατάσταση της «ατεκνίας» στην οποία βρίσκονται, ιδίως μετά την αρνητική τροπή που έχουν πάρει τα γεγονότα.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, κύριος και άμεσος στόχος του Ηγίωνα είναι να ανακτήσει τον πρώτο του γιο και της Κρέουσας να αποκτήσει απογόνους με τον σύζυγό της Ξούθο. Ωστόσο σε αυτές τους τις επιδιώξεις τίθενται εμπόδια που οδηγούν στο μοτίβο του γονιού που, αγνοώντας την ταυτότητα του παιδιού του, το αντιμετωπίζει εχθρικά πιστεύοντας πως το πρόσωπο αυτό αποτελεί εμπόδιο και απειλή για την επίτευξη των επιδιώξεών τους. Η Κρέουσα εξοργίζεται με το χρησμό που παρουσιάζει τον Ίωνα ως γιο του Ξούθου, καθώς πιστεύει πως η ίδια θα τιμωρηθεί παραμένοντας άτεκνη και πως θα μείνει ως διάδοχος στον οίκο και την πόλη της ο «νόθος γιος» του αιολικής καταγωγής Ξούθου.¹²² Στην ουσία, την ταλανίζει τόσο ο προσωπικός της πόνος –το γεγονός πως δεν θα αποκτήσει ξανά παιδιά– όσο και ο φόβος για τη θέση της στον βασιλικό οίκο της Αθήνας. Αντίστοιχα ο Ηγίων, όταν ανακαλύπτει εξαιτίας του Αριστοφόντη¹²³ πως ο νέος που έφυγε ήταν

Ουσιαστικά, όπως επισημαίνει η Leach (1969: 273): «ο Ηγίων θεωρεί πως αυτή είναι η δεύτερη φορά που εξαιτίας μιας απάτης χάνει ένα γιο. Ωστόσο, το κοινό γνωρίζει πως ο δεύτερος απατεώνας είναι ο γιος που χάθηκε πρώτος». Την ειρωνεία στο σημείο αυτό επισημαίνει και ο Lindsay (1921: 104).

¹²² *Ίων* 864-5: ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐ πόσις ἡμῶν προδότης γέγονεν,/ στέρομαι δ' οἴκων, στέρομαι παίδων,

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Δε με πρόδωσε άνανδρα ο άνδρας; Το σπίτι μου χάνω, παιδιά τα στερούμαι,

¹²³ *Capt.* 542-4: ARISTOPHONTES: quid istuc est quod meos te dicam fugitare oculos, Tyndare./ proque ignoto me aspernari, quasi me numquam noveris?/ equidem tam sum servos quam tu, etsi ego domi liber fui./ tú usque a puero servitatem servivisti in Alide.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Αναρωτιέμαι, Τύνδαρε, γιατί αποφεύγεις το βλέμμα μου και με αποστρέφεις σαν ξένο, σαν να μη με γνωρίζεις καθόλου; Τώρα είμαι δούλος όπως κι εσύ κι ας ήμουν ελεύθερος στην πατρίδα: εσύ πάλι δούλος ήσουν από παιδί στην Ήλιδα.

Capt. 644-5: ARISTOPHONTES: quin nihil, inquam, invenies magis hoc certo certius./ Philocrates iam inde usque amicus fuit mihi a puero puer.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Σου το εγγνώμαι, δεν θα βρεις κάτι πιο σίγουρο. Ο Φιλοκράτης ήταν φίλος μου απ' όταν ήμασταν παιδιά.

Capt. 641-2: HEGIO: tum igitur ego deruncinatus, deartuatus sum miser/ huius scelesti technis, qui me ut lubitum est ductavit dolis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Τότε, λοιπόν, ο δύστηχος εξαπατήθηκα, διαλύθηκα από τα τεχνάσματα αυτού του αποβράσματος που με δόλο με οδηγούσε όπου ήθελε.

Capt. 646-56 HEGIO: sed qua faciest tuo' sodalis Philocrates?/ ARISTOPHONTES: Dicam tibi:/ macilento ore, naso acuto, corpore albo, oculis nigris,/ subrufus aliquantum, crispus, cincinnatus. HEGIO: Convenit./ TYNDARUS: ut quidem hercle in medium ego hodie pessume processerim./ vae illis virgis miseris, quae hodie in tergo morientur meo./ HEGIO: verba mihi data esse video. TYNDARUS: quid cessatis, compedes./ currere ad me meaque amplecti crura, ut vos custodiam?/ HEGIO: satin med illi hodie scelesti capti ceperunt dolo?/ illic servom se assimilabat, hic sese autem liberum./ nuculeum amisi, reliqui pigneris putamina./ ita mihi stólido sursum vorsum os sublevare offuciis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Αλλά, πώς είναι φυσιογνωμικά ο φίλος σου ο Φιλοκράτης; ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Θα σου πω: στενό πρόσωπο, μυτερή μύτη, ανοιχτό δέρμα, μαύρα μάτια,

ο αφέντης και όχι ο δούλος, θεωρεί πως χάθηκε κάθε ελπίδα να πάρει πίσω τον αιχμάλωτο γιο του.¹²⁴ Η ψευδής ταυτότητα του Τύνδαρου είναι αυτό που εξοργίζει τον πατέρα του και τον στρέφει εναντίον του, ακριβώς όπως η απατηλή προφητεία που παρουσιάζει τον Ίωνα ως γιο του Ξούθου στρέφει την οργή, την πικρία και την εκδικητικότητα της Κρέουσας προς το πρόσωπο του γιου της.¹²⁵

Καθώς αναφερθήκαμε στις ψευδείς ταυτότητες των δύο νέων, αξίζει να εξετάσουμε τόσο στους *Captivi* όσο και στον Ίωνα τις δύο σκηνές ψευδοαναγνώρισης.¹²⁶ Στον Ίωνα, η ψευδοαναγνώριση μεταξύ του ομώνυμου ήρωα και του υποτιθέμενου πατέρα του Ξούθου λαμβάνει χώρα μετά το χρησμό, σύμφωνα με τον οποίο ο πρώτος άνθρωπος που ο Ξούθος θα συναντήσει βγαίνοντας από το ναό θα είναι παιδί του.¹²⁷ Ο νέος θεωρεί τον Ξούθο παράφρονα, προσπαθεί να τον απωθήσει με απειλές¹²⁸ και δεν πείθεται για την αλήθεια των λεγομένων του προτού

κοκκινωπά μαλλιά, κυματιστά και σγουρά. ΗΓΙΩΝ: Ταιριάζει! ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Μα τον Ηρακλή, είμαι στη χειρότερη κατάσταση σήμερα. Αλίμονο στα καημένα τα κλαδιά που σήμερα θα πεθάνουν στην πλάτη μου. ΗΓΙΩΝ: Βλέπω πως γελάστηκα. ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Τι χασομεράτε, αλυσίδες, τρέξτε σε μένα και αγκαλιάστε τα πόδια μου για να με φυλακίσετε! ΗΓΙΩΝ: Αρκετά δε με κορόιδεψαν με τη σκευωρία τους σήμερα αυτοί οι αισχροί αιχμάλωτοι; Εκείνος προσποιήθηκε το δούλο κι αυτός τον ελεύθερο. Έχασα τον πυρήνα και κράτησα ως ενέχυρο το κέλυφος. Κι έτσι με ξεγέλασαν μέσα στα μούτρα μου τον ηλίθιο!

¹²⁴ *Capt.* 757-759: HEGIO: speravi miser/ ex servitute me exemisse filium:/ ea spes elapsa est.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Ήλιζα ο δυστυχής πως θα ελευθερώσω το γιο μου από τη σκλαβιά: αυτή η ελπίδα ξεγλίστησε.

¹²⁵ Όπως εύστοχα υποστηρίζει και ο Lesky (2000: 266-7): «η επιτυχία της πανουργίας του θεού στην αρχή θα γίνει αιτία να μεγαλώσει ακόμη περισσότερο το χάσμα ανάμεσα στη μητέρα και στο γιο. Μια παραπλανητική αναγνώριση υποκαθιστά τη θέση εκείνης που κανονικά θα περιμέναμε, και έτσι, κάτω από την επίφαση μιας λύσης επικυρωμένης από τον Απόλλωνα, δημιουργείται η φοβερότερη σύγχυση». Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Montanari (2008: 439) αναφέροντας πως «ο αμφίσημος χρησμός του Απόλλωνα προκαλεί μια αλυσίδα παρεξηγήσεων και παρερμηνειών, οι οποίες οδηγούν συχνά την υπόθεση στα πρόθυρα της καταστροφής».

¹²⁶ Ας μας επιτραπεί η χρήση του όρου και στην περίπτωση των *Captivi*, καθώς η ταυτότητα που αποκαλύπτεται δεν είναι η αληθινή ταυτότητα του Τύνδαρου ως γεννημένου ελεύθερου και γιου του Ηγίωνα αλλά το status του σε σχέση με τον Φιλοκράτη και την οικογένειά του.

¹²⁷ Ίων 534-7: ΙΩΝ: ὁ δὲ λόγος τίς ἐστὶ Φοῖβου; ΕΟΥΘΟΣ: τὸν συναντήσαντά μοι —/ ΙΩΝ: τίνα συνάντησιν; ΕΟΥΘΟΣ: δόμων τῶνδ' ἐξίοντι τοῦ θεοῦ/ ΙΩΝ: συμφορᾶς τίνος κυρῆσαι; ΕΟΥΘΟΣ: παῖδ' ἐμὸν πεφυκέαι./ ΙΩΝ: σὸν γεγῶτ', ἢ δῶρον ἄλλως; ΕΟΥΘΟΣ: δῶρον, ὄντα δ' ἐξ ἐμοῦ.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Μα ο Φοῖβος τι σου είπε; ΕΟΥΘΟΣ: Μ' όποιοι θα συναντηθώ... ΙΩΝ: Ποια συνάντηση και πότε; ΕΟΥΘΟΣ: Βγαίνοντας απ' το ναό... ΙΩΝ: Τι θα βρεις όταν θα βγαίνεις; ΕΟΥΘΟΣ: Θα βρω το δικό μου γιο! ΙΩΝ: Γιο δικό σου ή δώρο άλλων; ΕΟΥΘΟΣ: Δώρο, μα δικό μου γιο.

Ως προς τον στίχο 536, ο Owen (1957: 108) επισημαίνει το ενδεχόμενο ο Ξούθος να είχε παρερμηνεύσει έναν σκόπιμο αμφίσημο χρησμό.

¹²⁸ Ίων 519-30: ΕΟΥΘΟΣ: δὸς χερὸς φίλημά μοι σῆς σώματός τ' ἀμφιπυγᾶς./ ΙΩΝ: εὖ φρονεῖς μὲν; ἢ σ' ἔμηνε θεοῦ τις, ὃ ξένε, βλάβη;/ ΕΟΥΘΟΣ: σωφρονῶ: τὰ φίλταθ' εὐρῶν οὐ φυγεῖν ἐφίεμαι./ ΙΩΝ: παῦε, μὴ ψάσας τὰ τοῦ θεοῦ στέμματα ῥήξης χερῖ./ ΕΟΥΘΟΣ: ἄγομαι: κοῦ ῥυσιάζω, τὰμὰ δ' εὐρίσκο φίλα./ ΙΩΝ: οὐκ ἀπαλλάξῃ, πρὶν εἶσω τόξα πλευμόνων λαβεῖν;/ ΕΟΥΘΟΣ: ὡς τί δὴ φεύγεις με; σαυτοῦ γνωρίσας τὰ φίλτατα .../ ΙΩΝ: οὐ φιλῶ φρενοῦν ἀμούσους καὶ μεμνηότας ξένους./ ΕΟΥΘΟΣ: κτεῖνε καὶ πίμπρη: πατρὸς γάρ, ἦν κτάνης, ἔση φονεύς./ ΙΩΝ: ποῦ δέ μοι πατὴρ σὺ; ταῦτ' οὖν οὐ γέλως κλύειν ἐμοῦ;/ ΕΟΥΘΟΣ: οὔ: τρέχων ὁ μῦθος ἄν σοι τὰμὰ σημήνειεν ἄν./ ΙΩΝ: καὶ τί μοι λέξεις;

ακούσει για τον χρησμό. Αντίστοιχα ο Ηγίων στους *Captivi* αντιμετωπίζει με δυσπιστία και αμφισβητεί σθεναρά τους ισχυρισμούς του Αριστοφόντη,¹²⁹ καθώς ο Τύνδαρος μόλις αντιληφθεί την παρουσία των άλλων δύο, σπεύδει να παρουσιάσει τον Αριστοφόντη ως τρελό, όπως ο Ίωνας τον ενθουσιασμένο Ξούθο.¹³⁰

Στη συνέχεια ωστόσο και στις δύο περιπτώσεις οι αρχικές αμφιβολίες διαλύονται από το τρίτο πρόσωπο και τον υπιτιθέμενο γονιό· ο μεν Ξούθος επικαλείται τον χρησμό¹³¹ και αμέσως ο ίδιος και ο Ίωνας υποθέτουν πως ο νέος αποτελεί καρπό κάποιου παλιού σμιζίματός του.¹³² Ο Αριστοφόντης με δυσκολία καταφέρνει να πείσει τον Ηγίωνα να τον ακούσει και να διαπιστώσει την αλήθεια των λεγομένων

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΟΥΘΟΣ: Ἄσ' το χέρι να φιλήσω, ν' αγκαλιάσω το κορμί! ΙΩΝ: Εἶσαι στα καλά σου, ξένε; Ἡ σε τρέλανε θεός; ΕΟΥΘΟΣ: Βρήκα αυτό που λαχταρούσα, και δεν εἶμαι, λες, καλά; ΙΩΝ: Πάψε πια! Και μην αγγίζεις τα στεφάνια του θεοῦ! ΕΟΥΘΟΣ: Θα σ' αγγίξω· εἶναι βία νά 'χω αυτό που αγαπῶ; ΙΩΝ: Δε μ' αφήνεις, πριν το τόξο τα πνευμόνια σου διαβεί; ΕΟΥΘΟΣ: Αποφεύγεις να γνωρίσεις τους δικούς σου; Μα γιατί; ΙΩΝ: Δε μ' αρέσει να φρενώνω ξένους θεοπάλαβους. ΕΟΥΘΟΣ: Κάψε με και σκότωσέ με! Θά 'σαι του γονιού φονιάς... ΙΩΝ: Από πού κι ως πού γονιός μου; Εἶναι αυτά να μη γελώ; ΕΟΥΘΟΣ: Κάθε ἄλλο· θα εξηγήσω τι σημαίνουν ὅλα αυτά. ΙΩΝ: Τι θα πεις;

¹²⁹ *Capt.* 564-6: HEGIO: Pol planum id quidem est./ non novisse, qui istum appelles Tyndarum pro Philocrate./ quem vides, eum ignóras: illum nominas quem non vides.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Μα τον Πολυδεύκη, είναι απλό, δεν τον ξέρεις αφού τον φωνάζεις «Τύνδαρο» αντί για «Φιλοκράτη». Αυτόν που βλέπεις δεν τον ξέρεις· προσφωνείς τον άνθρωπο που δεν βλέπεις.

Capt. 572-4: ARISTOPHONTES: túne huic credis? HEGIO: Plus quidem quám tibi aut –mihi./ nam ille quidem, quem tu memoras esse, hodie hinc abiit Alidem/ ad patrem huius.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Τον πιστεύεις; ΗΓΙΩΝ: Περισσότερο από όσο εσένα ή εμένα. Διότι εκείνος που λες πως είναι αυτός εδώ σήμερα πήγε στην Ήλιδα, στον πατέρα αυτού εδώ.

¹³⁰ *Capt.* 547-51: TYNDARUS: Hegió, hic homo rabiosus habitus est in Alide./ ne tu quod istic fabuletur auris immitas tuas./ nam istis hastis insectatus est domi matrem et patrem./ et illic isti qui insputatur morbus interdum venit./ proin tu ab istóc procul recedas. HEGIO: ultro istum a me!

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Ηγίων, αυτός ο άνθρωπος θεωρούνταν τρελός στην Ήλιδα, για αυτό μην του επιτρέψεις να γεμίσει τα αυτιά σου ψέματα. Γιατί, στο σπίτι κυνηγούσε με δόρυ τη μητέρα και τον πατέρα του και κατά καιρούς τον πιάνει η αρρώστια που οι άνθρωποι φτύνουν. Οπότε, μείνε μακριά του. ΗΓΙΩΝ: Κρατήστε τον μακριά μου!

Η διαφορά εδώ έγκειται στο γεγονός πως ο Τύνδαρος δεν νομίζει πραγματικά πως ο Αριστοφόντης είναι παράφρων εξαιτίας κάποιας παράξενης κατά την άποψή του συμπεριφοράς του. Σε αντίθεση με τον Ίωνα, γνωρίζει τον συνομιλητή του, γνωρίζει επίσης πως δεν είναι παράφρων, όμως προσπαθεί σκόπιμα να τον παρουσιάσει ως τρελό για να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητα που επιθυμεί να αποκρύψει.

¹³¹ *Ίων* 534-7: ΙΩΝ: ὁ δὲ λόγος τίς ἐστὶ Φοῖβου; ΕΟΥΘΟΣ: τὸν συναντήσαντά μοι .../ ΙΩΝ: τίνα συνάντησιν; ΕΟΥΘΟΣ: δόμων τῶνδ' ἐξίοντι τοῦ θεοῦ/ ΙΩΝ: συμφορᾶς τίνος κυρῆσαι; ΕΟΥΘΟΣ: παιδ' ἐμὸν πεφυκέσαι./ ΙΩΝ: σὸν γεγῶτ', ἢ δῶρον ἄλλως; ΕΟΥΘΟΣ: δῶρον, ὄντα δ' ἐξ ἐμοῦ.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Μα ο Φοῖβος τι σου είπε; ΕΟΥΘΟΣ: Μ' ὅποιον θα συναντηθῶ... ΙΩΝ: Ποια συνάντηση και πότε; ΕΟΥΘΟΣ: Βγαίνοντας απ' το ναό... ΙΩΝ: Τι θα βρεις όταν θα βγαίνεις; ΕΟΥΘΟΣ: Θα 'βρω το δικό μου γιο! ΙΩΝ: Γιο δικό σου ή δῶρο ἄλλων; ΕΟΥΘΟΣ: Δῶρο, μα δικό μου γιο.

¹³² *Ίων* 545-7: ΙΩΝ: ἤλθες ἐς νόθον τι λέκτρον; ΕΟΥΘΟΣ: μωρία γε τοῦ νέου./ ΙΩΝ: πρὶν κόρην λαβεῖν Ἐρεχθέως; ΕΟΥΘΟΣ: οὐ γὰρ ὕστερόν γέ πω./ ΙΩΝ: ἄρα δῆτ' ἐκεῖ μ' ἔφυσας; ΕΟΥΘΟΣ: τῷ χρόνῳ γε συντρέχει.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Μήπως είχες καμιά σχέση; ΕΟΥΘΟΣ: Με του την αμυαλιά... ΙΩΝ: Πριν την κόρη του Ερεχθέα; ΕΟΥΘΟΣ: Όχι ύστερα, ποτέ. ΙΩΝ: Και με γέννησες μ' εκείνη; ΕΟΥΘΟΣ: Συμφωνεί και ο καιρός...

του ¹³³ και με λογικά επιχειρήματα, βασιζόμενος δηλαδή σε γεγονότα, του αποδεικνύει πως ο Τύνδαρος δεν είναι ο άνθρωπος που νόμιζε. Απαντώντας στις ερωτήσεις του Ηγίωνα, αποκαλύπτει το πραγματικό όνομα του πατέρα του Φιλοκράτη¹³⁴ και στη συνέχεια περιγράφει την εμφάνιση του παιδικού του φίλου.¹³⁵ Στην ουσία, βλέπουμε και σε αυτή τη σκηνή στοιχεία αναγνώρισης· η διαφορά σε σχέση με τις περισσότερες αναγνωρίσεις έγκειται στο γεγονός πως το πρόσωπο του οποίου η ταυτότητα πρόκειται να αποκαλυφθεί δεν επιθυμεί την ολοκλήρωση της αναγνώρισης και προσπαθεί να θέσει εμπόδια στη διαδικασία για αυτόν τον σκοπό. Ουσιαστικά ο Τύνδαρος δεν αγνοεί την πρώτη ψευδή ταυτότητά του όπως ο Ίων· αντίθετως τη γνωρίζει πολύ καλά και προσπαθεί να την διατηρήσει κρυφή από τον Ηγίωνα. Με το δεδομένο αυτό η αναγνώριση πραγματοποιείται αποκλειστικά λόγω της συμβολής του Αριστοφόντη και είναι μια αναγνώριση η οποία θα επιφέρει προσωρινά εντάσεις μεταξύ των χαρακτήρων, όπως περίπου η ψευδοαναγνώριση ανάμεσα στον Ίωνα και τον Ξούθο μετά τον χρησμό.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, η εν λόγω σκηνή των *Captivi* θα μπορούσε επίσης να χαρακτηριστεί ως «σκηνή ψευδοαναγνώρισης». Και στα δύο έργα οι σκηνές αυτές ολοκληρώνονται με την επικράτηση της ψευδούς ταυτότητας, την οποία οι δυο νέοι είχαν αποκτήσει ακούσια από εξωγενείς παράγοντες (απαγωγή και πώληση ως

---

¹³³ *Capt.* 618-24: HEGIO: do tibi operam, Aristophontes, si quid est quod me velis./ ARISTOPHONTES: ex me audibis vera quae nunc falsa opinare, Hegio./ sed hoc primum, me expurigare tibi volo, me insaniam/ neque tenere neque mi esse ullum morbum, nisi quod servio./ at ita me rex deorum atque hominum faxit patriae compotem,/ ut istic Philocrates non magis est quam aut ego aut tu./ HEGIO: eho dic mihi, quis illic igitur est?

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Είμαι στη διάθεση σου, Αριστοφόντη, αν θέλεις κάτι από μένα. ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Από μένα θα ακούσεις πως είναι αληθινά αυτά που θεωρείς ψεύτικα, Ηγίων. Αλλά πρώτα θέλω να καθαρίσω το όνομά μου και να σου πω πως δεν διακατέχομαι ούτε από τρέλα ούτε από καμιά ασθένεια πέρα από τη σκλαβιά. Και –είθε ο βασιλιάς των θεών και των ανθρώπων να με αποκαταστήσει στην πατρίδα μου– αυτός εδώ δεν είναι περισσότερο Φιλοκράτης από όσο εγώ ή εσύ. ΗΓΙΩΝ: Ε; Πες μου, λοιπόν, ποιος είναι;

¹³⁴ *Capt.* 633-5: HEGIO: Fuitne huic patér Thensauochrysonicochrysidēs?/ ARISTOPHONTES: Non fuit, neque ego istuc nomen umquam audivi ante hunc diem./ Philocrati Theodoromedes fuit pater.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Ο πατέρας του δεν ήταν ο Θεσαυροχρυσονικοχρυσίδης; ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Δεν ήταν και ούτε έχω ακούσει τέτοιο όνομα μέχρι σήμερα. Ο πατέρας του Φιλοκράτη ήταν ο Θεοδωρομήδης.

¹³⁵ *Capt.* 641-2: HEGIO: tum igitur ego deruncinatus, deartuatus sum miser/ huius scelesti techninis, qui me ut lubitum est ductavit dolis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Τότε, λοιπόν, ο δύστηνος εξαπατήθηκα, διαλύθηκα από τα τεχνάσματα αυτού του αποβράσματος που με δόλο με οδηγούσε όπου ήθελε.

Capt. 646-8: HEGIO: sed qua faciest tuo' sodalis Philocrates? ARISTOPHONTES: Dicam tibi:/ macilento ore, naso acuto, corpore albo, oculis nigris,/ subrufus aliquantum, crispus, cincinnatus. HEGIO: Convenit.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Αλλά, πώς είναι φυσιογνωμικά ο φίλος σου ο Φιλοκράτης; ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Θα σου πω: στενό πρόσωπο, μυτερή μύτη, ανοιχτό δέρμα, μαύρα μάτια, κοκκινωπά μαλλιά, κυματιστά και σγουρά. ΗΓΙΩΝ: Ταιριάζει!

δούλος σε πολύ μικρή ηλικία, εγκατάλειψη στη βρεφική ηλικία και ανατροφή στο ναό του Απόλλωνα). Με τον τρόπο αυτό, λοιπόν, τρεις είναι οι ταυτότητες του Τύνδαρου και του Ίωνα: ο Τύνδαρος ως γιος του Ηγίωνα/ ο Ίωνας ως γιος της Κρέουσας (πραγματική ταυτότητα), ο Τύνδαρος ως δούλος του Φιλοκράτη και του πατέρα του/ ο Ίωνας ως υπηρέτης του ναού (ταυτότητα που απέκτησε ακούσια) και, τέλος, ο Τύνδαρος που υποδύεται τον Φιλοκράτη/ ο Ίωνας ως γιος του Ξούθου (ταυτότητα που ο Τύνδαρος υιοθετεί εκουσίως και εν γνώσει του, χωρίς ωστόσο να αντιλαμβάνεται τις αναφορές στην πραγματική του ταυτότητα και καταγωγή/ ταυτότητα που ο Ίωνας αποδέχεται ακούγοντας το χρησμό που έλαβε ο Ξούθος).¹³⁶

Παρατηρούμε επίσης πως ο Πλάυτος καθιστά τη σκηνή περισσότερο περίπλοκη καθώς εμπλέκεται και ο αληθινός γονιός του νέου, με αποτέλεσμα η σκηνή της τιμωρίας του νέου να ακολουθήσει αμέσως μετά. Παράλληλα ο Αριστοφόντης λειτουργεί εν μέρει όπως ο Ξούθος, καθώς λόγω της άγνοιάς του για την πραγματική ταυτότητα του Τύνδαρου, είναι σε θέση να αποκαλύψει μόνο την ταυτότητα που έχει αποκτήσει σε σχέση με την οικογένεια του Φιλοκράτη και τον ίδιο.

Ένα ακόμη βασικό στοιχείο των σκηνών ψευδοαναγνώρισης στα δύο έργα είναι ένα είδος προοικονομίας, και συγκεκριμένα η αναφορά στη μοίρα που μεριμνεί τον Ίωνα και τον Τύνδαρο αντίστοιχα, η οποία εκφράζεται από τους δύο νέους αφού έχει ολοκληρωθεί η αναγνώριση. Ο Ίων στη συζήτηση με τον Ξούθο εκφράζει τις ανησυχίες του για την πικρία που θα αισθανθεί η «άτεκνη» Κρέουσα εξαιτίας της παρουσίας του στον οίκο της,¹³⁷ ανησυχίες οι οποίες επιβεβαιώνονται στην πορεία

---

¹³⁶ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στην εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ανάλυση της Philipides (2014: 97), σύμφωνα με την οποία τρεις είναι οι σκηνές που αφορούν την ταυτότητα του Τύνδαρου: και στις τρεις συνδιαλέγεται με τον Ηγίωνα και ένα ακόμη (δύο στην τρίτη) πρόσωπο (Φιλοκράτης, Αριστοφόντης, Φιλοκράτης και Στάλαγμος). Στην πρώτη (251-360) ο Τύνδαρος παρουσιάζεται ως αφέντης του Φιλοκράτη, στη δεύτερη (575-658) αποκαλύπτεται πως είναι δούλος του Φιλοκράτη και στην τρίτη (954-1028) πως είναι γεννημένος ελεύθερος και γιος του Ηγίωνα. Μια παρόμοια δομή εντοπίζουμε και στον ευριπίδειο *Ίωνα*. Στη σκηνή της πρώτης συνάντησης με την Κρέουσα αποκαλύπτει την ταυτότητα που πιστεύει πως έχει: αυτή του υπηρέτη του ναού. Η δεύτερη σκηνή που σχετίζεται με την ταυτότητά του είναι η σκηνή της ψευδοαναγνώρισης. Σε αυτή τη σκηνή ο Ξούθος του αποκαλύπτει τον χρησμό που έλαβε, με αποτέλεσμα ο νέος να θεωρείται πλέον γιος του Ξούθου. Στην τρίτη σχετική με την ταυτότητά του σκηνή συναντά ξανά την Κρέουσα και, με τη συνδρομή αρχικά της Πυθίας και έπειτα της Αθηνάς, αποκαλύπτεται η πραγματική του ταυτότητα.

¹³⁷ *Ίων* 607-20: ΙΩΝ: ἐλθὼν δ' ἐς οἶκον ἀλλότριον ἐπηλυς ὦν/ γυναικὰ θ' ὡς ἄτεκνον, ἢ κοινουμένη/ τὰς συμφορὰς σοι πρόσθεν, ἀπολαχοῦσα νῦν/ αὐτὴ καθ' αὐτὴν τὴν τύχην οἷσει πικρῶς./ πῶς οὐχ ὑπ' αὐτῆς εἰκότως μισήσομαι./ ὅταν παραστῶ σοὶ μὲν ἐγγύθεν ποδός./ ἢ δ' οὐσ' ἄτεκνος τὰ σὰ φίλ' εἰσορᾷ πικρῶς./ κᾶτ' ἢ προδοὺς σύ μ' ἐς δάμαρτα σὴν βλέπης./ ἢ τὰμὰ τιμῶν δῶμα συγγέας ἔχης./ ὄσας σφαγὰς δὴ φαρμάκων τε θανασίμων/ γυναικὲς ἠῦρον ἀνδράσιν διαφθοράς./ ἄλλως τε τὴν σὴν ἄλοχον οἰκτίρω, πάτερ./ ἄπαιδα γηράσκουσιν: οὐ γὰρ ἀξία/ πατέρων ἀπ' ἐσθλῶν οὔσ' ἀπαιδία νοσεῖν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Κι ὕστερα ξένος θα βρεθῶ εγώ σε σπίτι ξένο, σε μια γυναίκα ἀκλήρη, που εἶχε πριν τον ἴδιο καημὸ μ' ἐσένα κι ἔμεινε μονάχη της πια τώρα, για να σηκώνει την πικρὴ κλήρα της ἀτεκνίας: πῶς δε θα με μισήσει αὐτή, και δικιολογημένα, ὅταν κοντὰ σου θα βρεθῶ, δικός σου

της δράσης. Ανησυχίες σχετικά με την αποκάλυψη της «ταυτότητάς» του εκφράζει και ο Τύνδαρος,¹³⁸ καθώς αναμένει την τιμωρία του μέσω βασανιστηρίων. Εκφράζει τις ανησυχίες του πολύ πιο συνοπτικά από τον Ίωνα, καθώς η εξέλιξη της πλοκής στο πλαυτιανό έργο δεν επιτρέπει περαιτέρω ανάπτυξη των φόβων του. Αυτό συμβαίνει επειδή η σκηνή της ψευδοαναγνώρισης ταυτίζεται με αυτή όπου ο γονιός πλανάται από την ψευδή ταυτότητα του παιδιού του και θεωρεί πως οι επιδιώξεις του δε θα επιτευχθούν ποτέ. Επιπλέον, ακριβώς επειδή είναι παρόντες τόσο το παιδί όσο και ο γονιός (συνεπώς δεν υφίσταται κάποιος διαμεσολαβητής που θα του μεταφέρει τα νέα της ψευδοαναγνώρισης, όπως στην περίπτωση της Κρέουσας) στην εν λόγω σκηνή, η αντίδραση του Ηγίωνα είναι πολύ πιο άμεση, καθώς αμέσως καλεί τους μαστιγοφόρους του¹³⁹ προμηθύνοντας και ο ίδιος πως η αποκάλυψη της απάτης θα έχει οδυνηρές επιπτώσεις για τον νέο.

παραστάτης, κι εκείνη άτεκνη θα δει με πίκρα τη χαρά σου; Τότε σ' εκείνη θα στραφείς προδίδοντας εμένα ή εμέ τιμώντας σύγχυση στο σπίτι σου θα φέρεις; Πόσες σφαγές, θανατερά φαρμάκια οι γυναίκες δε βρήκαν για τους άνδρες τους σε περιπτώσεις τέτοιες! Εξάλλου, τη γυναίκα σου, πατέρα, τη λυπάμαι να σέρνεται στα γηρατεία άτεκνη· δεν τ' αξίζει από λαμπρούς γονείς αυτή άκληρη να πονάει...

Τέτοιου είδους προοικονομία έχει εκφραστεί και πρωτότερα στα λόγια του χορού, όπως παρατηρεί και ο Von Wilamowitz (1926: 113). Βλ. Ίων 566-8: ΧΟΡΟΣ: κοινὰ μὲν ἡμῖν δωμάτων εὐπράξιαι:/ ὄμως δὲ καὶ δέσποιναν ἐς τέκν' εὐτυχεῖν/ ἐβουλόμην ἂν τοὺς τ' Ἐρεχθέως δόμους.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΧΟΡΟΣ: Η ευτυχία του σπιτιού είναι χαρά δική μας· και την κυρά μου θά 'θελα να δω ευτυχισμένη με τέκνα και το σπιτικό όλο του Ερεχθέα...

Την ανησυχία και τον σκεπτικισμό που ο Ίωνας εκφράζει στη θέση του ενθουσιασμού, καθώς διαβλέπει τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσει, επισημαίνει και ο Grube (1961: 267).

¹³⁸ *Capt.* 616-7: TYNDARUS: nunc ego omnino occidi./ nunc ego intér sacrum saxumque sto, nec quid faciam scio.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Τώρα χάθηκα ολοκληρωτικά, τώρα στέκομαι ανάμεσα στο ιερό και στο τσεκούρι χωρίς να ξέρω τι να κάνω.

Capt. 635-7: TYNDARUS: Pereo probe./ quin quiescis? idirectum cor meum, ac suspende te./ tu sussultas, ego miser vix asto prae formidine.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Χάθηκα για τα καλά. Γιατί δεν ηρεμείς; Πήγαινε στα τσακίδια, καρδιά μου, και κρεμάσου. Χοροπηδάς ενώ εγώ μόλις που στέκομαι από το φόβο.

Capt. 649-50: TYNDARUS: Ut quidem hercle in medium ego hodie pessume processerim./ vaé illis vírgis miseris quae hodie in tergo morientur meo.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Μα τον Ηρακλή, είμαι στη χειρότερη κατάσταση σήμερα. Αλίμονο στα καμημένα τα κλαδιά που σήμερα θα πεθάνουν στην πλάτη μου.

Capt. 651-2: TYNDARUS: quid cessatis, compedes./ currere ad me meaque amplecti crura, ut vos custodiam?

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Τι χασομεράτε, αλυσίδες, τρέξτε σε μένα και αγκαλιάστε τα πόδια μου για να με φυλακίσετε!

¹³⁹ *Capt.* 653-8: HEGIO: satin med illi hodie scelesti capti ceperunt dolo?/ illic servom se assumulabat, hic sese autem liberum./ nuculeum amisi, reliqui pigneris putamina./ ita mihi stólido sursum vorsum os sublevare offuciis./ hic quidem me numquam irridebit. Colaphe, Cordalio, Corax./ ite istinc, ecferte lora.

ΗΓΙΩΝ: Αρκετά δε με κορόιδεψαν με τη σκευωρία τους σήμερα αυτοί οι αισχροί αιχμάλωτοι; Εκείνος προσποιήθηκε το δούλο κι αυτός τον ελεύθερο. Έχασα τον πυρήνα και κράτησα ως ενέχυρο το κέλυφος. Κι έτσι με ξεγέλασαν μέσα στα μούτρα μου τον ηλίθιο! Αυτός όμως δεν πρόκειται να γελάσει μαζί μου. Κόλαφε, Κορδάλιε, Κόρακα, ελάτε έξω και φέρτε μαστίγια!

Καθώς εξαιτίας της εσφαλμένης αυτής πεποίθησης που δημιουργείται στον εκάστοτε γονέα πυροδοτούνται αισθήματα ματαίωσης, πικρίας και οργής, προκύπτει και μια αναλόγως τιμωρητική και εκδικητική αντίδραση. Η Κρέουσα αποφασίζει μαζί με τον παιδαγωγό της να δηλητηριάσει τον Ίωνα,¹⁴⁰ ένα σχέδιο το οποίο ανατρέπεται χάρη στην παρέμβαση του θεού μέσω ενός κακού οιωνού που οδηγεί σε χοές μετά από προσταγή του νέου.¹⁴¹ Ο δε Ηγίων διατάζει να βασανιστεί μέχρι θανάτου ο Τύνδαρος,¹⁴² αλλά στην πορεία αποφασίζει να τον στείλει στα λατομεία.¹⁴³ Σε αυτή την αλλαγή ενδεχομένως να έπαιξε κάποιο ρόλο η κατά κάποιον τρόπο απειλή του

---

¹⁴⁰ *Ἰων* 1029-38: ΚΡΕΟΥΣΑ: οἴσθ' οὖν ὁ δρᾶσον· χειρὸς ἐξ ἐμῆς λαβὼν/ χρύσωμ' Ἀθάνας τόδε, παλαιὸν ὄργανον, / ἐλθὼν ἴν' ἡμῖν βουθυτεὶ λάθρα πόσις, / δειπνῶν ὅταν λήγῃσι καὶ σπονδὰς θεοῖς / μέλλωσι λείβειν, ἐν πέπλοις ἔχων τόδε / κάθες βαλὼν ἐς πῶμα τῷ νεανία ... / ἰδία δέ, μὴ τι πᾶσι, χωρίσας ποτὸν / τῷ τῶν ἐμῶν μέλλοντι δεσπόζειν δόμων./ κᾶνπερ διέλθη λαιμόν, οὐποθ' ἴξεται / κλεινὰς Αἰθήνας, κατθανῶν δ' αὐτοῦ μενεῖ.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Κάνε αυτό που θα σου πω: Απ' το δικό μου χέρι πάρε αυτό το κόσμημα της Αθηνάς το αρχαίο και πήγαινε όπου κρυφά ο Ξούθος θυσιάζει· κι όταν τα δειπνα λήξουν και πάνε να προσφέρουν θείες σπονδές για τους θεούς, βγάλ' το από τη γλαμύδα και ρίξ' το μέσα στο ποτό του νεαρού εκείνου –όμως κρυφά, μόνο σ' αυτόν· φυλάξου απ' τους άλλους– που πρόκειται αφεντικό στο σπίτι μου να γίνει. Κι όταν αυτό το καταπιεί, δεν πρόκειται να έρθει στην ένδοξη Αθήνα μας, εδώ νεκρός θα μείνει...

¹⁴¹ *Ἰων* 1117-8: ΘΕΡΑΠΩΝ: τὸ μὴ δίκαιον τῆς δίκης ἡσώμενον/ ἐξηῦρεν ὁ θεός, οὐ μιανθῆναι θέλων.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΥΠΗΡΕΤΗΣ: Μη θέλοντας να μιανθεί, ο Φοίβος βρήκε τρόπο να νικηθεί το άδικο από το δικίο βλέπεις.

Ἰων 1187-1208: ΘΕΡΑΠΩΝ: ἐν χεροῖν ἔχοντι δὲ/ σπονδὰς μετ' ἄλλων παιδὶ τῷ πεφνηότι/ βλασφημίαν τις οἰκετῶν ἐφθέγγατο·/ ὁ δ', ὡς ἐν ἱερῷ μάντεσιν τ' ἐσθλοῖς τραφεῖς,/ οἰωνὸν ἔθετο, κάκελευσ' ἄλλον νέον/ κρατήρα πληροῦν· τὰς δὲ πρὶν σπονδὰς θεοῦ/ δίδωσι γαῖα, πᾶσι τ' ἐκσπένδειν λέγει./ σιγῇ δ' ὑπῆλθεν. ἐκ δ' ἐπίπλαμεν δρόσου/ κρατήρας ἱεροῦς Βυβλίνου τε πώματος./ κᾶν τῷδε μόχθῳ πτηνὸς ἐσπίπτει δόμοις/ κῶμος πελειῶν — Λοξίου γὰρ ἐν δόμοις/ ἄτρεστα ναίουσ' — ὡς δ' ἀπέσπεισαν μέθυ./ ἐς αὐτὸ χεῖλη πώματος κεχρημέναι/ καθῆκαν, εἴλκον δ' εὐπτέρους ἐς αὐχένα./ καὶ ταῖς μὲν ἄλλαις ἄνοσος ἦν λοιβὴ θεοῦ·/ ἢ δ' ἔξετ' ἔνθ' ὁ καινὸς ἔσπεισεν γόνος,/ ποτοῦ τ' ἐγεύσατ', εὐθὺς εὐπτερον δέμας/ ἔσεισε κάβάκχευσε, ἐκ δ' ἔκλαγξ' ὄπα/ ἀξύνετον αἰάζουσ'· ἐθάμβησεν δὲ πᾶς/ θοινατῶρων ὄμιλος ὄρνιθος πόνους./ θνήσκει δ' ἀπασπαίρουσα, φοινικοσκελεῖς/ χηλὰς παρεῖσα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΥΠΗΡΕΤΗΣ: Καθώς ο νιος κρατούσε στα χέρια το ποτήρι του να κάνει τις σπονδές του, κάποια βλαστήμια πέταξε κάποιος από τους δούλους. Κι αυτός, που ανατράφηκε στο ιερό με μάντεις, το πήρε για σημαδιακό και πρόσταξε καινούριο κρατήρα να γεμισουνε· και έριξε στο χόμα τ' άλλο κρασί προστάζοντας να το πετάξουν όλοι. Τότε επικράτησε σιγή. Ύστερα τους κρατήρες γεμίσαμε με Βίβλινο κρασί και με νεράκι. Πάνω σ' αυτό πετάχτηκε ένα σμάρι περιστέρια κι έπεσε μέσα στις σκηνές· άφοβα αυτά ζούνε μέσα στου Φοίβου το ιερό· κι όπως είχε σκορπίσει κρασί στο χόμα, βούτηξαν τα ράμφη λιμασμένα, κάθισαν και το φτέρωμα ύψωναν στον αυχένα. Για τ' άλλα ήταν άβλαβο το θεϊκό κρασάκι· όμως αυτό που κάθισε εκεί που 'χε πετάξει κρασί ο νιος και γεύτηκε, αμέσως το κορμάκι το φτερωτό σπαρτάρισε και έβγαλε με πόνο μια ακατάληπτη κραυγή... Όλοι οι γλεντοκόποι τα έχασαν και θάμαζαν με του πουλιού το βόγγο... Ξεψύχησε σπαράζοντας και τίναζε τα νύχια τα πορφυρά...

¹⁴² *Capt.* 681: HEGIO: at cum cruciatus maximo id factumst tuo.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Θα το πληρώσεις με πολλά βασανιστήρια!

Capt. 689: HEGIO: facito ergo ut Acherunti clueas gloria.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Φρόντισε να γίνει γνωστή στον Αχέροντα η δόξα σου.

¹⁴³ *Capt.* 728-31: HEGIO: Curabitur;/ nam noctu nervo vincitus custodibitur./ interdus sub terra lapides eximet;/ diu ego hunc cruciabo, non uno absolvam die.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Θα το φροντίσω. Διότι τη νύχτα δεμένος θα φρουρείται και κατά τη διάρκεια της ημέρας θα βγάζει πέτρες από τη γη. Για καιρό θα τον βασανίζω, δεν θα τελειώσω σε μία μέρα.

Αυτή ακριβώς την αποφυγή μιας παραλίγο μη αναστρέψιμης τραγικής πράξης υπογραμμίζει και ο Κποχ (2001: 18-9) τόσο στον *Ἰωνα* όσο και στους *Captivi*.

Τύνδαρου ο οποίος επικαλέστηκε τον νεαρό αφέντη του Φιλοκράτη.¹⁴⁴ Ο Αριστοφόντης, έχοντας αντιληφθεί πως αποκάλυψε στον λάθος άνθρωπο το σχέδιο του φίλου του,¹⁴⁵ κάνει επίσης μια προσπάθεια να μεταπείσει τον Ηγίωνα ώστε να μην εξαντλήσει όλη του τη σκληρότητα στον Τύνδαρο.¹⁴⁶ Όμως δεν τα καταφέρνει,¹⁴⁷ διότι ο Ηγίων είναι αυτός που βρίσκεται σε θέση ισχύος.¹⁴⁸ Στην περίπτωση του *Ίωνα*, έχουμε μια πιο αποτελεσματική παρεμπόδιση της τιμωρίας του ομώνυμου ήρωα, καθώς αυτή η παρεμπόδιση προέρχεται από θεό και όχι από κάποιον άλλο θνητό και δη αιχμάλωτο.

Ωστόσο η αποκάλυψη του σχεδίου της Κρέουσας και του παιδαγωγού οδηγεί στο αντίστροφο μοτίβο, όπου ο Ίωνας, έχοντας στο πλευρό του τους άρχοντες και όλους τους πολίτες των Δελφών,¹⁴⁹ επιχειρεί να εκδικηθεί την Κρέουσα.¹⁵⁰ Στους *Captivi* το

¹⁴⁴ *Capt.* 695-6: TYNDARUS: pol si istuc faxis, haud sine poena feceris,/ si ille huc rebitet, sicut confido adfore.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Μα τον Πολυδεύκη, αν το κάνεις αυτό, δεν θα τη γλιτώσεις αν εκείνος επιστρέψει όπως πιστεύω πως θα γίνει.

¹⁴⁵ *Capt.* 697-702: ARISTOPHONTES: pro di immortales, nunc ego teneo, nunc scio/ quid hoc sit negoti. meu' sodalis Philocrates/ in libertate est ad patrem in patria. bene est,/ nec <usquam> quisquam est mi aequae melius cui velim./ sed hoc mihi aegre est, me huic dedisse operam malam,/ qui nunc propter me meaque verba vincit est.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Μα τους αθάνατους θεούς! Τώρα το βλέπω, τώρα καταλαβαίνω τι συμβαίνει! Ο φίλος μου ο Φιλοκράτης είναι ελεύθερος κοντά στον πατέρα μου στην πατρίδα. Αυτό είναι πολύ καλό, δεν υπάρχει κανείς άλλος που να του εύχομαι κάτι καλύτερο. Μα νιώθω άσχημα που φέρθηκα σε αυτό εδώ με αυτόν τον τρόπο, που αλυσοδέθηκε εξαιτίας μου και εξαιτίας αυτών που είπα.

¹⁴⁶ *Capt.* 727-8: ARISTOPHONTES: per deos atque homines ego te obtestor, Hegio,/ ne tu istunc hominem perdis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Μα τους θεούς και τους ανθρώπους, Ηγίων, σε παρακαλώ, μην αφανίσεις αυτόν τον άνθρωπο!

¹⁴⁷ *Capt.* 732: ARISTOPHONTES: Certumne est tibi istuc? HEGIO: Non moriri certius.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Το αποφάσισα οριστικά; ΗΓΙΩΝ: Βέβαιο σαν το θάνατο!

¹⁴⁸ *Capt.* 766-7: ARISTOPHONTES: Exauspicavi ex vinculis. nunc intellego/ redauspicandum esse in catenas denuo.–

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΡΙΣΤΟΦΟΝΤΗΣ: Μου φάνηκε καλός οιωνός που λύθηκα από τα δεσμά. Τώρα καταλαβαίνω πως πρέπει να λάβω οιωνό πως θα γυρίσω ξανά στις αλυσίδες.

¹⁴⁹ *Ίων* 1222-8: ΘΕΡΑΠΩΝ: Δελφῶν δ' ἄνακτες ὄρισαν πετρορριψῆ/ θανείν ἐμὴν δέσποιναν οὐ ψήφῳ μιᾶ./ τὸν ἱερὸν ὡς κτείνουσιν ἔν τ' ἀνακτόροις/ φόνον τιθεῖσαν. πᾶσα δὲ ζητεῖ πόλις/ τὴν ἀθλίως σπεύσασαν ἀθλίαν ὁδόν./ παίδων γὰρ ἐλθοῦσ' εἰς ἔρον Φοῖβου πάρα./ τὸ σῶμα κοινῇ τοῖς τέκνοις ἀπώλεσεν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΥΠΗΡΕΤΗΣ: Και των Δελφών οι άρχοντες όχι με μία ψήφο πρόσταξαν να εξοντωθεί με λίθους η κυρά μας, που να σκοτώσει βάλθηκε, και μέσα στο μαντείο, το νέο που 'ναι ιερός... Σύσσωμη πια η χώρα ψάχνει γι' αυτήν που άθλια πήρε τον άθλιο δρόμο· από λαχτάρα για παιδιά ήρθε κοντά στο Φοῖβο κι έτσι με τα παιδιά μαζί χάνει και τη ζωή της...

¹⁵⁰ *Ίων* 1261-76: ΙΩΝ: ὦ ταυρόμορφον ὄμμα Κηφισοῦ πατρός,/ οἷαν ἔχιδναν τήνδ' ἔφυσας ἢ πυρός/ δράκοντ' ἀναβλέποντα φοινίαν φλόγα,/ ἢ τόλμα πᾶσ' ἔνεστιν, οὐδ' ἥσσω ἔφυ/ Γοργοῦς σταλαγμῶν, οἷς ἔμελλέ με κτενεῖν./ λάζυσθ', ἴν' αὐτῆς τοῦς ἀκηράτους πλόκουσ/ κόμης καταξήνωσι Παρανασοῦ πλάκας/ ὄθεν πετραῖον ἄμμα δισκηθῆσεται./ ἐσθλοῦ δ' ἔκυρσα δαίμονας, πρὶν ἐς πόλιν/ μολεῖν Ἀθηνῶν χυπὸ μητριῶν πεσεῖν./ ἐν συμμάχοις γὰρ ἀνεμετρησάμην φρένας/ τὰς σάς, ὅσον μοι πῆμα δυσμενῆς τ' ἔφυς/ ἔσω γὰρ ἂν με περιβαλοῦσα δωμάτων/ ἄρδην ἂν ἐξέπεμψας εἰς Ἄιδου δόμους./ ἄλλ' οὔτε βωμὸς οὔτ' Ἀπόλλωνος δόμος/ σώσει σ'.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Ω Κηφισέ ταυρόμορφε, πρόγονε αυτής της φρίκης, πώς έβγαλες τέτοια οχιά, μια δράκαινα που βγάζει φλόγα φωτιάς αιματερή, τέτοια κατάρα που 'χει τόσο φριχτή αποκοτιά;

συγκεκριμένο μοτίβο εμφανίζεται σε πιο περιορισμένο βαθμό στην πικρία που ο Τύνδαρος επιδεικνύει στο τέλος του έργου, καθώς ειρωνεύεται την προσφώνηση που του απευθύνει ο Ηγίων.¹⁵¹ Απέχει, ωστόσο, πάρα πολύ από τη σφοδρότατη αντίδραση του Ίωνα με αποτέλεσμα να μην χρειαστεί κάποια εξωτερική παρέμβαση για να εξομαλυνθεί η κατάσταση. Ο ρόλος του Φιλοκράτη διαφοροποιείται αρκετά από αυτόν της Πυθίας, καθώς συμβάλλει απλώς στην ολοκλήρωση της αναγνώρισης εκ μέρους του Τύνδαρου¹⁵² και δεν υφίσταται ανάγκη να προσπαθήσει να εξομαλύνει τα πνεύματα μεταξύ γονέα και παιδιού.

Οι παρεξηγήσεις που έως τώρα είχαν εξωθήσει στα άκρα τις σχέσεις των παιδιών με τους γονείς τους θα λάβουν τέλος με την έλευση ενός προσώπου που θα λειτουργήσει ως από μηχανής θεός. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως το πρόσωπο αυτό είτε εκπροσωπεί αυτόν που απετέλεσε την αιτία της όλης αναταραχής (Πυθία¹⁵³) είτε είναι το ίδιο αίτιός της (Στάλαγμος¹⁵⁴). Με την έλευση λοιπόν των δύο αυτών προσώπων-κλειδιών αποκαλύπτεται η πραγματική ταυτότητα του Ίωνα¹⁵⁵ και του Τύνδαρου¹⁵⁶ αντίστοιχα.

Ξεπέρασε τις στάλες τις δολοφόνες της Γοργώς που μού 'στείλε η κακούργα! Πιάστε την! Στο κεφάλι της τα μακριά μαλλιά της εκεί ψηλά του Παρνασού τα βράχια να τα ξάνουν, όπου θα καταξεσχιστεί στις πέτρες πεταγμένη... Τύχη καλή με φύλαξε πριν φτάσω στην Αθήνα και πριν στα χέρια μητριάς σκληρόκαρδης να πέσω... Εδώ, μες στους συμμάχους μου, μέτρησα την ψυχή σου· αμέτρητος ο φθόνος σου κι η έχθρα σου για μένα... Αν μ' έκλεινες στα δίχτυα σου μέσα στο σπιτικό σου, μετά χαράς θα μ' έστειλνες στον Άδη τα παλάτια. Ούτε ο βωμός του Απόλλωνα ούτε και ο ναός του πρόκειται να σε σώσουνε·

¹⁵¹ *Capt.* 1006-8: TYNDARUS: Hem, quid 'gnate mi'?/ attat, scio qur te patrem adsimules esse et me filium:/ quia mi item ut parentes lucis das tuendi corpiam.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Ε, τι γιε μου; Α, κατάλαβα γιατί προσποιείσαι πως είσαι ο πατέρας και εγώ ο γιος: γιατί, όπως οι γονείς, μού δίνεις την ευκαιρία να δω το φως.

Την πικρία και την έλλειψη ενθουσιασμού που εκφράζεται στους στίχους αυτούς παρατηρούν και οι Konstan (1976: 87) και Leach (1969: 295-6). Ας προσέξουμε, ωστόσο, πως τη δεδομένη στιγμή ο Τύνδαρος δεν έχει αντιληφθεί ακόμη πως ο Ηγίων είναι όντως ο πατέρας του.

¹⁵² *Capt.* 1010-14: PHILOCRATES: at nunc liber in divitias faxo venies. nam tibi/ pater hic est; hic servos, qui te huic hinc quadrimum surpuit;/ vendidit patri meo te sex minis, is te mihi/ parvolum peculiarem parvolo puero dedit:/ illi; indicium fecit; nam hunc ex Alide huc reducimus.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Και τώρα θα είσαι ελεύθερος και μέσα στα πλούτη. Γιατί αυτός είναι ο πατέρας σου· αυτός ο δούλος, που σε άρπαξε από αυτόν όταν ήσουν τεσσάρων χρονών, σε πούλησε στον πατέρα μου για έξι μνες και εκείνος σε έδωσε σε εμένα για δικό μου όταν ήμαστε και οι δύο μικρά παιδιά. Το απέδειξε γιατί τον φέραμε πίσω από την Ήλιδα.

Capt. 1015: PHILOCRATES: intus eccum fratrem germanum tuom.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Να τος, μέσα, ο αδερφός σου!

¹⁵³ Ίων 1320 κ.εξ. Οφείλουμε, επίσης, να σημειώσουμε πως η Πυθία δεν γνώριζε την ταυτότητα της μητέρας του Ίωνα (Owen, 1957: 164). Απλώς εξήλθε κατά τη συγκεκριμένη στιγμή, όχι απλώς για να αποχαιρετήσει τον Ίωνα, αλλά και να εμποδίσει να συμβεί κάποια ιεροσυλία (Owen, 1957: 160).

¹⁵⁴ *Capt.* 922 κ. εξ.

Η πέμπτη πράξη των *Captivi* είναι η μοναδική πράξη όπου εμφανίζεται ο Στάλαγμος. Όπως επισημαίνει και ο Hough (1942: 31) είναι ένα πρόσωπο απαραίτητο για την πλοκή ώστε να αναγνωριστεί ο Τύνδαρος ως γιος του Ηγίωνα.

¹⁵⁵ Βλ. Ίων 1395-436, όπου τα περιεχόμενα του καλαθιού που παραδίδει η Πυθία στον Ίωνα οδηγούν στην αναγνώριση μητέρας και γιου: ΚΡΕΟΥΣΑ: τί δήτα φάσμα τῶν ἀνελπίστων ὄρῳ;/ ΙΩΝ:

σίγα σύ· πολλά και πάροιθεν οἶσθά μοι .../ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐκ ἐν σιωπῇ τάμα· μή με νουθέτει./ ὄρῳ γὰρ ἄγγος οὐ 'ξέθηκ' ἐγὼ ποτε .../ σέ γ', ὃ τέκνον μοι, βρέφος ἔτ' ὄντα νήπιον./ Κέκροπος ἐς ἄντρα και Μακρὰς πετρηρεφεῖς./ λείψω δὲ βωμόν τόνδε, και θανεῖν με χρή./ ΙΩΝ: λάζυσθε τήνδε: θεομανῆς γὰρ ἦλατο/ βωμοῦ λιποῦσα ξόανα· δεῖτε δ' ὠλένας./ ΚΡΕΟΥΣΑ: σφάζοντες οὐ λήγοιτ' ἄν· ὡς ἀνθέξομαι/ και τῆσδε και σοῦ τῶν τε σῶν κεκρυμμένων./ ΙΩΝ: τὰδ' οὐχὶ δεινά; ῥυσιάζομαι λόγῳ./ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐκ, ἀλλὰ σοῖς φίλοισιν εὐρίσκη φίλος./ ΙΩΝ: ἐγὼ φίλος σός; κἀτά μ' ἔκτεινες λάθρα./ ΚΡΕΟΥΣΑ: παῖς γ', εἰ τόδ' ἐστὶ τοῖς τεκοῦσι φίλτατον./ ΙΩΝ: παῦσαι πλέκουσα. — λήψομαι σ' ἐγὼ καλῶς./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἐς τοῦθ' ἰκοίμην, τοῦδε τοξεύω, τέκνον./ ΙΩΝ: κενὸν τόδ' ἄγγος ἢ στέγει πλήρωμά τι;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: σά γ' ἔνδυθ', οἷσί σ' ἐξέθηκ' ἐγὼ ποτε./ ΙΩΝ: και τοῦνομ' αὐτῶν ἐξερεῖς πρὶν εἰσιδεῖν;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: κὰν μὴ φράσω γε, κατθανεῖν ὑφίσταμαι./ ΙΩΝ: λέγ' ὡς ἔχει τι δεινὸν ἢ γε τόλμα σου./ ΚΡΕΟΥΣΑ: σκέψασθ' ὃ παῖς ποτ' οὔσ' ὕφασμ' ὕφην' ἐγὼ .../ ΙΩΝ: ποῖόν τι; πολλὰ παρθένων ὑφάσματα./ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐ τέλεον, οἶον δ' ἐκδίδαγμα κερκίδος./ ΙΩΝ: μορφὴν ἔχον τίν'; ὡς με μὴ ταύτη λάβης./ ΚΡΕΟΥΣΑ: Γοργῶ μὲν ἐν μέσοισιν ἠτρίους πέπλων./ ΙΩΝ: ὃ Ζεῦ, τίς ἡμᾶς ἐκκυνηγετεῖ πότμος;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: κεκρασπέδωται δ' ὄφεισιν αἰγίδος τρόπον./ ΙΩΝ: ἰδοῦ-/ τόδ' ἔσθ' ὕφασμα, θέσφαθ' ὡς εὐρίσκομεν./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ὃ χρόνιον ἰστῶν παρθένευμα τῶν ἐμῶν./ ΙΩΝ: ἔστιν τι πρὸς τῷδ', ἢ μόνῳ τῷδ' εὐτυχεῖς;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: δράκοντες· ἀρχαῖόν τι παγχρῦσφ γενεῖ / δώρημ' Ἀθάνας, ἢ τέκν' ἐντρέφειν λέγει .../ Ἐριχθονίου γε τοῦ πάλαι μιμήματα./ ΙΩΝ: τί δρᾶν, τί χρῆσθαι, φράζε μοι, χρυσώματι;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: δέραια παιδὶ νεογόνῳ φέρειν, τέκνον./ ΙΩΝ: ἔνεισιν οἶδε· τὸ δὲ τρίτον ποθῶ μαθεῖν./ ΚΡΕΟΥΣΑ: στέφανον ἐλαίας ἀμφέθηκά σοι τότε, / ἦν πρῶτ' Ἀθάνα σκόπελον εἰσηνέγκατο./ ὅς, εἴπερ ἔστιν, οὔποτ' ἐκλείπει χλόην./ θάλλει δ', ἐλαίας ἐξ ἀκηράτου γεγώς.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Τὴ θέαμα ἀνέλπιστο βλέπω ἐγὼ ἡ δόλια; ΙΩΝ: Σιωπῆ ἐσύ! Αβᾶσταχτη μου εἶσαι ἀπὸ ὥρα... ΚΡΕΟΥΣΑ: Δεν εἶναι για σιωπῆ ἀντά· μὴ μου το συμβουλεύεις! Το κἀνίστρο που ἀφήσα κάποτε ἡ ἴδια βλέπω, μ' ἐσένα, γιε μου, νήπιο μωράκι ὅταν ἦσουν, μες στις σπηλιές του Κέκροπα, και στις Μακρές τις Πέτρες. Θ' ἀφήσω το βωμὸ αὐτόν, και ας εἶναι να πεθάνω... ΙΩΝ: Πιάστε την! Ἡ θεότρελη ἀπ' το βωμὸ πηδαῖα ἀφήνοντας τα ξόανα... Δέστε καλὰ τα χέρια! ΚΡΕΟΥΣΑ: Σφάζετε με, ἀφανίστε με! Δεν πρόκειται ν' ἀφλησω και αὐτὸ και ἐσέ και τα κρυφὰ που ἔχω ἐδῶ μέσα... ΙΩΝ: Δεν εἶναι φοβερὸ αὐτό; Με σέρνουνε σε δόλο... ΚΡΕΟΥΣΑ: Ὄχι! Αγαπητὸς μου πια εἶσαι σ' ἀγαπητοῦς σου... ΙΩΝ: Εγὼ σ' ἐσένα ἀγαπητὸς, που πήγες να σκοτώσεις; ΚΡΕΟΥΣΑ: Ὁ γιος μου, ἀν το πιο γλυκὸ εἶναι αὐτὸ για μάνα... ΙΩΝ: Παράτα τους τους δόλους σου. Θα σε ἀποκαλύψω. ΚΡΕΟΥΣΑ: Μακάρι, τέκνο μου καλὸ· αὐτὸ ἐπιδιώκω. ΙΩΝ: Ἄδειο εἶναι το κἀνίστρο ἢ κρύβει κάτι μέσα; ΚΡΕΟΥΣΑ: Τα ρούχα σου, που σ' ἐντυσα ὅταν σε εἶχα ρίξει. ΙΩΝ: Πρὶν να τα δεις, θα μας τα πεις ποια εἶν' αὐτὰ τα ρούχα; ΚΡΕΟΥΣΑ: Ἀν δεν μπορέσω να τα πω, δέχομαι να πεθάνω. ΙΩΝ: Λέγε! Κάτι περίεργο κρύβει αὐτὴ σου ἡ τόλμη... ΚΡΕΟΥΣΑ: Για δεξ αὐτὸ το ὕφασμα που ὕφανα κοπέλα! ΙΩΝ: Ποιο ἀκριβώς; Ὑφάσματα ἀπὸ κοπέλες χίλια... ΚΡΕΟΥΣΑ: Ἀτέλειωτο· δοκίμαζα κάποτε τις σαῖτες. ΙΩΝ: Και ποια εἰκόνα ὕφανες; Εδῶ δε θα με πιάσεις... ΚΡΕΟΥΣΑ: Ὑπῆρχε μες στην ὕφανση του πέπλου μια Γοργόνα. ΙΩΝ: Ὡ Δία μου, ποιο ριζικὸ μάς κυνηγᾶει τάχα; ΚΡΕΟΥΣΑ: Και εἶχε φῖδια ολόγυρα, σαν που 'χει ἡ ἀσπίδα. ΙΩΝ: Νά το λοιπόν το ὕφασμα που βρίσκω το μοιραῖο! ΚΡΕΟΥΣΑ: Ὡ το παλιὸ μου ὑφαντὸ ἀπὸ τον ἀργαλειὸ μου! ΙΩΝ: Ὑπάρχει και ἄλλο τίποτα ἢ ἐξαντλεῖται ἡ τύχη; ΚΡΕΟΥΣΑ: Δυο δράκοντες που ἀστραφταν με τα χρυσὰ τους γενεῖα. Δῶρο της Ἀθηνᾶς αὐτὸ που τρέφει τα μωράκια· μιμεῖται τον πανάρχαιο μῦθο του Ἐριχθόνιου. ΙΩΝ: Τι κάνει με το χρύσωμα; Πες μου, τι χρησιμεῖ; ΚΡΕΟΥΣΑ: Κρατᾶει το νεογέννητο μωρὸ στην τραχηλιά του. ΙΩΝ: Αὐτὰ ὑπάρχουν· σου ζητῶ τώρα και κάτι τρίτο. ΚΡΕΟΥΣΑ: Ελιάς στεφάνι σου 'βαλα, γιε μου, τριγύρω τότε, το δέντρο που πρωτόφερε ἡ Ἀθηνᾶ στο βράχο· ἀν εἶν' αὐτὸ, δε χάνεται καθόλου ἡ δροσιά του, παρά φουντάνει, ἀπὸ ἐλιά ἀμάραντη κομμένο.

¹⁵⁶ *Capt.* 978-997: PHILOCRATES: Hegio, adsum. si quid me vis, impera. HEGIO: hic gnatum meum/ tuo patri ait se vendidisse sex minis in Alide./ PHILOCRATES: quam diu id factum est? STALAGMUS: hic annus incipit vicensumus./ PHILOCRATES: falsa memorat. STALAGMUS: aut ego aut tu. nam tibi quadrimulum/ tuos pater peculiarem parvolum puero dedit./ PHILOCRATES: quid erat ei nomen? si vera dicis, memoradum mihi./ STALAGMUS: Paegnium vocitatus, post vos indidistis Tyndaro./ PHILOCRATES: Cur ego te non novi? STALAGMUS: quia mos est oblivisci hominibus/ neque novisse cuius nihili sit faciunda gratia./ PHILOCRATES: Dic mihi, isne istic fuit, quem vendidisti meo patri,/ qui mihi peculiaris datus est?/ STALAGMUS: Huius filius./ HEGIO: Vivite is homo? STALAGMUS: argentum accepi, nil curavi ceterum./ HEGIO: quid tu ais? PHILOCRATES: quin istic ipsust Tyndarus tuos filius,/ ut quidem hic argumenta loquitur. nam is mecum a puero puer/ bene pudiceque educatus usque ad adulescentiam./ HEGIO: et miser sum et fortunatus, si <vos> vera dicitis;/ eo miser sum quia male illi feci, si gnatus meust./ eheu, quom ego plus minusque feci quam <me> aequom fuit./ quod male feci crucior; modo si infectum fieri possiet!/ sed eccum incedit huc ornatus haud ex suis virtutibus.

Η μεν Πυθία φέρνει στη σκηνή το καλάθι μέσα στο οποίο βρέθηκε ο Ίωνας¹⁵⁷ και αποχωρεί αφού του το παραδώσει και τον παροτρύνει να αναζητήσει τη μητέρα του

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Εδώ είμαι, Ηγίων. Διάταξέ με ό,τι θέλεις. ΗΓΙΩΝ: Αυτός λέει πως πούλησε το γιο μου στον πατέρα σου στην Ήλιδα για έξι μνες. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πόσον καιρό πριν έγινε αυτό; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Από αυτό το έτος είκοσι χρόνια. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Λέει ψέματα! ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Είτε εγώ είτε εσύ. Όμως ο πατέρας σου σου έδωσε ένα τετράχρονο αγόρι για δικό σου όταν κι ήσουν μικρό παιδί. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ποιο ήταν το όνομά του; Αν λες αλήθεια, πες το μου. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Λεγόταν Παίγνιο, αργότερα εσείς τον είπατε Τύνδαρο. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Γιατί εγώ δεν σε γνωρίζω; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Γιατί είναι σύνθητες να ξεχνάμε και να μην αναγνωρίζουμε ανθρώπους που δε μας έκαναν κάποια χάρη. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πες μου, ήταν ο ίδιος αυτός που πούλησες στον πατέρα μου με αυτόν που μου έδωσε για δικό μου; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Ο γιος του. ΗΓΙΩΝ: Ζει αυτός ο άνθρωπος; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Πήρα τα χρήματα, δεν με ενδιέφερε κάτι άλλο. ΗΓΙΩΝ: Τι λες; ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ότι είναι ο ίδιος ο Τύνδαρος γιος σου, σύμφωνα με τα στοιχεία που μας είπε. Γιατί είναι μαζί μου από παιδί και ανατράφηκε με τις σωστές αξίες. ΗΓΙΩΝ: Είμαι και ευτυχισμένος και δυστυχισμένος αν μου λέτε αλήθεια: δυστυχισμένος γιατί τον κακομεταχειρίστηκα αν είναι γιος μου. Αχ, πόσο περισσότερα ή λιγότερα έκανα από όσα έπρεπε! Με βασανίζει το κακό που έκανα· αν μπορούσε να ανααιρεθεί! Μα να τος, καταφθάνει χωρίς ανταμειβή για την ανδρεία του!

¹⁵⁷ Ίων 1320-68: ΠΡΟΦΗΤΗΣ: επίσης, ὃ παῖ: τρίποδα γάρ χρηστήριον/ λιπούσα θριγκοῦ τοῦδ' ὑπερβάλλω πόδα/ Φοίβου προφήτις, τρίποδος ἀρχαῖον νόμον/ σφύζουσα, πασῶν Δελφίδων ἐξαιρετος./ ΙΩΝ: χαῖρ', ὃ φίλη μοι μητέρ, οὐ τεκοῦσά περ./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἀλλ' οὖν λεγόμεθ'· ἡ φάτις δ' οὐ μοι πικρά./ ΙΩΝ: ἤκουσας ὡς μ' ἔκτεινεν ἤδε μηχαναῖς;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἤκουσα· καὶ σὺ δ' ὦμος ὦν ἀμαρτάνεις./ ΙΩΝ: οὐ γρή με τοὺς κτείνοντας ἀναπολλύναι;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: προγονοῖς δάμαρτες δυσμενεῖς ἀεὶ ποτε./ ΙΩΝ: ἡμεῖς δὲ μητρυαῖς γε πάσχοντες κακῶς./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: μὴ ταῦτα· λείπων ἱερά καὶ στεῖχον πάτραν .../ ΙΩΝ: τί δή με δρᾶσαι νουθετούμενον χρεῶν;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: καθαρὸς Ἀθήνας ἔλθ' ὑπ' οἰωνῶν καλῶν./ ΙΩΝ: καθαρὸς ἅπας τοὶ πολεμίους ὃς ἂν κτάνη./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: μὴ σὺ γε· παρ' ἡμῶν δ' ἔκλαβ' οὐς ἔχω λόγους./ ΙΩΝ: λέγοις ἄν· εὐνοὺς δ' οὐσ' ἐρεῖς ὅσ' ἂν λέγῃς./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ὀρθῆς τόδ' ἄγγος χερὸς ὑπ' ἀγκάλαις ἐμαῖς;/ ΙΩΝ: ὀρῶ παλαιὰν ἀντίπηγ' ἐν στέμμασιν./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἐν τῆδέ σ' ἔλαβον νεόγονον βρέφος ποτέ./ ΙΩΝ: τί φῆς; ὁ μῦθος εἰσηνήνεκται νέος./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: σιγῇ γὰρ εἶχον αὐτά· νῦν δὲ δείκνυμεν./ ΙΩΝ: πῶς οὖν ἐκρυπτες τόδε λαβοῦσ' ἡμᾶς πάλαι;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ὁ θεὸς σ' ἐβούλετ' ἐν δόμοις ἔχειν λάτρην./ ΙΩΝ: νῦν δ' οὐχὶ χρήζει; τῷ τόδε γυνῶνά με χρή;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: πατέρα κατειπὼν τῆσδέ σ' ἐκπέμπει χθονός./ ΙΩΝ: σὺ δ' ἐκ κελευσμῶν ἢ πόθεν σφύεις τάδε;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἐνθύμιόν μοι τότε τίθησι Λοξίας .../ ΙΩΝ: τί χρῆμα δρᾶσαι; λέγε, πέραινε σοὺς λόγους./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: σῶσαι τόδ' εὐρημ' ἐς τὸν ὄντα νῦν χρόνον./ ΙΩΝ: ἔχει δέ μοι τί κέρδος ... ἢ τίνα βλάβην;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἐνθάδε κέκρυπται σπάργαν' οἷς ἐνήσθα σύ./ ΙΩΝ: μητρὸς τὰδ' ἡμῖν ἐκφέρεις ζητήματα;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἐπεὶ γ' ὁ δαίμων βούλεται· πάροιθε δ' οὐ./ ΙΩΝ: ὃ μακαρίων μοι φασμάτων ἡδ' ἡμέρα./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: λαβὼν νῦν αὐτὰ τὴν τεκοῦσαν ἐκπῶναι./ ΙΩΝ: πᾶσάν γ' ἐπελθὼν Ἀσιάδ'· Εὐρώπης θ' ὄρους./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: γνῶση τὰδ' αὐτός. τοῦ θεοῦ δ' ἕκατι σε/ ἔθρεψά τ', ὃ παῖ, καὶ τὰδ' ἀποδίδωμί σοι./ ἃ κείνος ἀκέλευστὸν μ' ἐβουλήθη λαβεῖν/ σῶσαι θ'· ὅτου δ' ἐβούλεθ' οὐνεκ', οὐκ ἔχω [λέγειν]./ ἤδει δὲ θνητῶν οὐτις ἀνθρώπων τάδε/ ἔχοντας ἡμᾶς, οὐδ' ἴν' ἦν κεκρυμμένα./ καὶ χαῖρ'· ἴσον γὰρ σ' ὡς τεκοῦσ' ἀσπάζομαι./ ἄρξαι δ' ὄθεν σὴν μητέρα ζητεῖν σε χρή/ πρῶτον μὲν εἴ τις Δελφίδων τεκοῦσά σε/ ἐς τούσδε ναοὺς ἐξέθηκε παρθένος,/ ἔπειτα δ' εἴ τις Ἑλλάς. — ἐξ ἡμῶν δ' ἔχεις/ ἅπαντα Φοίβου θ', ὃς μετέσχε τῆς τύχης.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΥΘΙΑ: Στάσου, παιδί μου! Αφησα το μαντικό τριπόδι και πέρασα το πόδι μου έξω απ' το κατώφλι του Φοίβου η προφήτισσα, που τον πανάρχαιο νόμο διασώζω κατ' εξαίρεση μες σ' όλες τις Δελφίδες. ΙΩΝ: Χαίρε, μητέρα μου ακριβή, κι ας μη μ' έχεις γεννήσει! ΠΥΘΙΑ: Έτσι με λένε· τ' όνομα αυτό πικρό δεν είναι. ΙΩΝ: Τ' άκουσες πως με πονηριά πήγε να με σκοτώσει; ΠΥΘΙΑ: Τ' άκουσα· μα αμάρτησες με την αναληγσία... ΙΩΝ: Δεν πρέπει τους φονιάδες μου να τους αντισκοτώνω; ΠΥΘΙΑ: Μα οι γυναίκες πάντοτε μισούνε τα προγόνα... ΙΩΝ: Όπως κι εμείς τις μητριές, που μας κακοποιούνε... ΠΥΘΙΑ: Όχι το μίσος! Φεύγοντας τώρα για την πατρίδα... ΙΩΝ: Πες μου πως πρέπει να φερθώ· θέλω τις συμβουλές σου. ΠΥΘΙΑ: Αθώς, με οιωνούς καλούς πήγαινε στην Αθήνα. ΙΩΝ: Αθώς είσαι αν εχθρούς θελήσεις να σκοτώσεις... ΠΥΘΙΑ: Όχι εσύ! Κατάλαβε τα λόγια που σου λέω. ΙΩΝ: Να μου τα πεις· εσύ μιλάς πάντα για το καλό μου. ΠΥΘΙΑ: Βλέπεις στην αγκαλιά μου εδώ ετούτο το πανέρι; ΙΩΝ: Βλέπω ένα κάνιστρο παλιό με σπάργανα δεμένο. ΠΥΘΙΑ: Μωράκι νεογέννητο μέσα σ' αυτό σε βρήκα. ΙΩΝ: Μα τι μου λες; Τα λόγια αυτά πρώτη φορά τ' ακούω... ΠΥΘΙΑ: Μα το κρατούσα μυστικό· τώρα σ' το φανερώνω. ΙΩΝ: Πώς τό 'κρυβες, αφού πολλά χρόνια παν που με βρήκες; ΠΥΘΙΑ: Ήτανε εντολή θεού να μείνεις στο ναό του. ΙΩΝ: Και τώρα δε με θέλει πια; Πώς γίνεται να μάθω; ΠΥΘΙΑ: Σού 'δειξε τον πατέρα σου κι αλλού σε στέλνει τώρα. ΙΩΝ: Σε πρόσταξε ή

με τη βοήθεια των αντικειμένων που βρέθηκαν μέσα σε αυτό. Του εξηγεί πως αυτή ήταν η επιθυμία του θεού και πως η ίδια δεν γνωρίζει κάτι παραπάνω. Συνεπώς δεν διαδραματίζει κάποιο ρόλο στη στιχομυθία ανάμεσα στη μητέρα και στο γιο κατά τη διαδικασία της αναγνώρισης που ακολουθεί· έχει απλώς φέρει στη σκηνή τα απαραίτητα τεκμήρια για την πραγμάτωσή της αποτρέποντας παράλληλα την τραγική κατάληξη.

Αντίστοιχα στους *Carlini* παρόμοια λειτουργία με αυτή της Πυθίας επιτελεί ο Στάλαγμος, ο οποίος εμφανίζεται επί σκηνής ενώ έχει επιβληθεί στον Τύνδαρο η σκληρή τιμωρία που είχε διατάξει ο Ηγίων. Η άφιξή του προαναγγέλεται από τον Εργάσιλο¹⁵⁸ και στην πρώτη σκηνή της πέμπτης πράξης εμφανίζεται ενώπιον του

πώς αλλιώς φύλαξες το πανέρι; ΠΥΘΙΑ: Μα από τότε μού 'βαλε στο νου μου ο Λοξίας... ΙΩΝ: Να κάνεις τι; Για λέγε το, για ολοκλήρωσέ το! ΠΥΘΙΑ: Να το φυλάξω ως σήμερα το εύρημα ετούτο. ΙΩΝ: Ποιο όφελος ή ποια ζημιιά έχει για μένα μέσα; ΠΥΘΙΑ: Έχει τα σπάργανα εδώ που ήσουν τυλιγμένο. ΙΩΝ: Μ' αυτά τα σπάργανα μπορώ να βρω και τη μητέρα; ΠΥΘΙΑ: Αν το θελήσει ο θεός... Πιο πριν δε θα μπορούσες. ΙΩΝ: Μακαρισμένα θαύματα που φέρνει ετούτη η μέρα! ΠΥΘΙΑ: Παράλαβε λοιπόν αυτά και ψάξε για τη μάνα. ΙΩΝ: Γυρίζοντας σ' όλη τη γη, Ευρώπη και Ασία; ΠΥΘΙΑ: Αυτό θα το σκεφτείς εσύ. Εγώ σ' έθρεψα, γιε μου, για το χατίρι του θεού, και τώρα σου επιστρέφω αυτά που εκείνος θέλησε απρόσταχτη να πάρω να τα φυλάξω· το γιατί τό 'θελε δεν το ξέρω. Κανένας άνθρωπος θνητός δεν ήξερε πως είχα στα χέρια μου εγώ αυτά, ούτε πού τά 'χα κρύψει. Νά 'χεις χαρά! Σ' ασπάζομαι σα μάνα το παιδί της. Κι άρχισε να αναζητάς τη μάνα σου όπου πρέπει: Πρώτα μήπως σε γέννησε καμιά απ' τις Δελφίδες παρθένες και σε άφησε μπρος στο ναό ετούτον· κάποια Ελληνίδα ύστερα. Τώρα τα ξέρεις όλα και από εμέ κι απ' το θεό, που φρόντισε για σένα.

¹⁵⁸ *Capt.* 871-95: ERGASILUS: Igitur olim si advenissem, magis tu tum istuc diceres;/ nunc hanc laetitiam accipe a me, quam fero. nam filium/ tuom modo in portu Philopolemum vivom, salvom et sospitem/ vidi in publica celoce, ibidemque illum adulescentulum/ Aleum una et tuom Stalagmum servom, qui aufugit domo,/ qui tibi surrupuit quadrimum puerum filiolum tuom./ HEGIO: Abi in malam rem, ludis me. ERGASILUS: Ita me amabit sancta Saturitas,/ Heggio, itaque suo me semper condecoret cognomine,/ ut ego vidi. HEGIO: meum gnatum? ERGASILUS: tuom gnatum et genium meum./ HEGIO: et captivom illum Alidensem? ERGASILUS; μὰ τὸν ... Ἀπόλλω. HEGIO: et servolum/ meum Stalagmum, meum qui gnatum surripuit? ERGASILUS: ναὶ τὰν ... Κόραν./ HEGIO: iam diu— STALAGMUS: ναὶ τὰν ... Πραινέστην. HEGIO: venit? ERGASILUS: ναὶ τὰν ... Σιγνέαν./ HEGIO: certon? ERGASILUS: ναὶ τὸν ... Φρουσινῶνα. HEGIO: vide sis. ERGASILUS: ναὶ τὸν ... Ἀλάτριον./ HEGIO: quid tu per barbaricas urbis iuras? ERGASILUS: quia enim item asperae/ sunt ut tuom victum autumabas esse. HEGIO: vae aetati— ERGASILUS: tuae./ quippe quando mihi nil credis, quod ego dico sedulo./ sed Stalagmus quomius erat tunc nationis, cum hinc abit?/ HEGIO: Siculus. ERGASILUS: At nunc Siculus non est, Boius est, Boiam terit:/ liberorum quaerundorum causa ei, credo, uxor datast./ HEGIO: Dic, bonan fide tu mi istaec verba dixisti? ERGASILUS: Bona./ HEGIO: di immortales, iterum gnatus videor, si vera autumas./ ERGASILUS: ain tu? dubium habebis etiam, sancte quom ego iurem tibi?/ postremo, Heggio, si parva iuri iurandost fides,/ vise ad portum. HEGIO: Facere certumst. tu intus cura quod opus est./ sume, posce, prome quid vis. te facio cellarium.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Αν λοιπόν είχα είχα έρθει πριν, θα ήταν πιο πολλοί οι λόγοι να το πεις αυτό· τώρα δέξου αυτή την ευχαρίστηση που σου φέρνω. Πριν από λίγο είδα στο λιμάνι τον γιο σου τον Φιλοπόλεμο ζωντανό, σώο και αβλαβή σε δημόσιο σκάφος και μαζί αυτόν τον νεαρό Ηλείο και τον δούλο σου τον Στάλαγμο που το έσκασε από το σπίτι και άρπαξε τον τετράχρονο μικρό γιο σου. ΗΓΙΩΝ: Άντε στα τσακίδια, με κοροϊδεύεις! ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Ας με βοηθήσει η ιερή Πληρότητα, ας με τιμά πάντα με το όνομά της, τους είδα, Ηγίων! ΗΓΙΩΝ: Τον γιο μου; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Τον γιο σου και τον φύλακά μου. ΗΓΙΩΝ: Κι αυτόν τον Ηλείο αιχμάλωτο; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Μα τον Απόλλωνα! ΗΓΙΩΝ: Κι αυτόν τον δούλο μου τον Στάλαγμο που άρπαξε τον γιο μου; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Μα την Κόρη! ΗΓΙΩΝ: Να το πιστέψω; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Μα τον Πραινέστη! ΗΓΙΩΝ: Ήρθε; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Μα τον Σιγνία! ΗΓΙΩΝ: Είσαι σίγουρος; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Μα τον Φρουσινώνα! ΗΓΙΩΝ: Πρόσεχε. ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Μα τον Αλάτριον! ΗΓΙΩΝ: Γιατί ορκίζεσαι σε ξένες πόλεις; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Γιατί είναι, όπως είπες, το ίδιο

Ηγίωνα μαζί με τον Φιλοπόλεμο και τον Φιλοκράτη.¹⁵⁹ Ο Ηγίων, αφού καλωσορίσει τους δύο νέους και υποσχεθεί να ελευθερώσει τον Τύνδαρο για χάρη του Φιλοκράτη, αποφασίζει να ανακρίνει τον Στάλαγμο προκειμένου να μάθει τι ακριβώς έκανε με τον μικρότερο γιο του.¹⁶⁰ Η δεύτερη σκηνή αποτελείται εξ ολοκλήρου από τον διάλογο μεταξύ Ηγίωνα και Σταλάγμου. Ο παλιός δούλος του Ηγίωνα, παρά την ειρωνική του στάση,¹⁶¹ γνωρίζει πολύ καλά ποια είναι η θέση του και αποκαλύπτει πως, όταν απήγαγε τον γιο του, τον πούλησε στον πατέρα του Φιλοκράτη.¹⁶² Στην τρίτη σκηνή εξέρχεται ο Φιλοκράτης αφότου ο Ηγίων τον έχει καλέσει για να επιβεβαιώσει όσα έχει ακούσει και για να μάθει τι απέγινε ο γιος του. Ο Στάλαγμος του αποκαλύπτει πως πούλησε στον πατέρα του ένα αγόρι τεσσάρων ετών το οποίο έδωσαν στον ίδιο. Όταν μάλιστα ο Φιλοκράτης δυσπιστεί, του αποκαλύπτει πως το παιδί ονομαζόταν «Παίγνιον» και πως στη συνέχεια του έδωσαν το όνομα «Τύνδαρος». Ο Φιλοκράτης εν τέλει πείθεται και επιβεβαιώνει στον Ηγίωνα πως ο

τραχιές με τα γεύματά σου. ΗΓΙΩΝ: Τον κακό σου τον καιρό! ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Τον δικό σου, αφού δεν πιστεύεις αυτά που ειλικρινά σου λέω. Αλλά ο Στάλαγμος τι εθνικότητας ήταν όταν έφυγε; ΗΓΙΩΝ: Σικελός. ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Μα τώρα δεν είναι Σικελός, είναι Βοιωτός και θα αντιμετωπίσει τη Βία· εξαιτίας του τετράχρονου παιδιού αυτή θα τον συντροφεύει. ΗΓΙΩΝ: Πες μου, όλα αυτά που μου είπες, τα είπες καλόπιστα; ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Ναι, καλόπιστα. ΗΓΙΩΝ: Αθάνατοι θεοί, μου φαίνεται σαν ξαναγεννιέμαι, αν λες αλήθεια. ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Έτσι λες; Ακόμα έχεις αμφιβολίες κι ας έδωσα ιερό όρκο; Επιτέλους, Ηγίων, αν δεν επαρκεί ο όρκος μου, δες στο λιμάνι. ΗΓΙΩΝ: Σίγουρα αυτό θα κάνω. Εσύ πήγαινε μέσα και φρόντισε ό,τι χρειάζεται. Πάρε, ζήτα, βγάλε ό,τι θέλεις. Σε κάνω οικονόμο.

¹⁵⁹ *Capt.* 922-7: HEGIO: Iovi disque ago gratias merito magnas,/ quom reducem tuo te patri reddiderunt/ quomque ex miseriis plurumis me exemerunt,/ quae adhuc te carens dum hic fui sustentabam,/ quomque hunc conspicio in potestate nostra,/ quomque haec reperta est fides firma nobis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Χρωστάω μεγάλη ευγνωμοσύνη στο Δία και στους θεούς που σε έφεραν πίσω στον πατέρα σου, που με απάλλαξαν από τις μεγάλες στενοχώριες μου, που υπέμενα όσο έλλειπες από εδώ, που βλέπω αυτόν υπό την εξουσία μου και που η πίστη του σε εμάς αποδείχτηκε ισχυρή.

¹⁶⁰ *Capt.* 951-2: HEGIO: interibi ego ex hac statua verberea volo/ erogitare, meo minore quid sit factum filio.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Εν τω μεταξύ εγώ θέλω να ανακρίνω αυτόν το παλιάνθρωπο για το τι έκανε με τον μικρότερο γιο μου.

¹⁶¹ *Capt.* 955-7: STALAGMUS: quid me oportet facere, ubi tu talis vir falsum autumas?/ fui ego bellus, lepidus: bonu' vir numquam, neque frugi bonae,/ neque ero umquam: ne spem ponas me bonae frugi fore.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Τι περιμένεις να κάνω όταν ένας άνδρας σαν εσένα λέει ψέματα; Ήμουν εγώ ωραίος και ευγενής: καθόλου καλός άνδρας ούτε έντιμος ήμουν ούτε θα γίνω ποτέ, μην κάνεις λάθος: μην ελπίζεις πως θα γίνω καλός για κάτι.

Capt. 963-4: STALAGMUS: heia, credo ego inperito plagas minitaris mihi./ tandem istaec aufer, dic quid fers, ut feras hinc quod petis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Ω! Πιστεύω με απειλείς με μαστιγώματα. Λοιπόν, πες αυτό που θέλεις, ώστε να πάρεις αυτό που ζητάς.

¹⁶² *Capt.* 971-4: STALAGMUS: pauca effugiam, scio; nam multa evenient, et merito meo,/ quia et fugi et tibi surripui filium et eum vendidi./ HEGIO: quos homini? STALAGMUS: Theodoromedi in Alide Polyplusio,/ sex minis.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Από λίγα θα ξεφύγω, το ξέρω· γιατί πολλά θα συμβούν και τα αξίζω αφού απέδρασα και άρπαξα το γιο σου και τον πούλησα. ΗΓΙΩΝ: Σε ποιον άνθρωπο; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Στον Θεοδωρομήδη τον Πολυπλούσιο στην Ήλιδα για έξι μνες.

μικρότερος γιος του ταυτίζεται με το παιδί που του είχαν δώσει όταν και ο ίδιος ήταν μικρός στην ηλικία.¹⁶³ Όταν, όμως εμφανίζεται επί σκηνής ο Τύνδαρος στην τέταρτη σκηνή της πέμπτης πράξης και τελευταία του έργου, τα μόνα λόγια του Στάλαγμου είναι η παραδοχή πως ορθώς θα τιμωρηθεί.¹⁶⁴

Αντιλαμβανόμαστε πως, τόσο στον Πλάυτο, όσο και στον Ευριπίδη, οι δύο «από μηχανής θεοί» λειτουργούν περισσότερο ως φορείς αποδεικτικών στοιχείων, είτε φέρνοντας κάποια αντικείμενα ως τεκμήρια είτε ομολογώντας όσα γνωρίζουν για την τύχη του χαμένου παιδιού. Η Πυθία μόλις δώσει το καλάθι στον Ίωνα αποχωρεί χωρίς να αποκαλύψει οτιδήποτε άλλο,¹⁶⁵ ενώ ο Στάλαγμος απαντά απλώς στις ερωτήσεις του Ηγίωνα και επιβεβαιώνει όσα έχει αποκαλύψει και ενώπιον του Φιλοκράτη.¹⁶⁶ Όσον αφορά την ολοκλήρωση της αναγνώρισης, τις σκηνές δηλαδή, όπου οι δύο νέοι ανακαλύπτουν την πραγματική τους ταυτότητα και καταγωγή, η Πυθία και ο Στάλαγμος δεν συμμετέχουν· η μεν Πυθία βρίσκεται ήδη εκτός σκηνής, ο δε Στάλαγμος παραμένει σιωπηλός ώσπου να ολοκληρωθεί η αναγνώριση.

Όπως διαπιστώσαμε, ο Στάλαγμος συμβάλλει στην αναγνώριση από την πλευρά του γονέα, καθώς χάρη στην ομολογία του τόσο κατ'ιδίαν όσο και ενώπιον του

---

¹⁶³ *Capt.* 978-92: PHILOCRATES: Hegio, adsum. si quid me vis, impera. HEGIO: hic gnatum meum/ tuo patri ait se vendidisse sex minis in Alide./ PHILOCRATES: quam diu id factum est? STALAGMUS: Hic annus incipit vicensumus./ PHILOCRATES: falsa memorat. STALAGMUS: Aut ego aut tu. nam tibi quadrimulum/ tuos pater peculiarem parvolum puero dedit./ PHILOCRATES: quid erat ei nomen? si vera dicis, memoradum mihi./ STALAGMUS: Paegnium vocitatus, post vos indidistis Tyndaro./ PHILOCRATES: cur ego te non novi? STALAGMUS: quia mos est oblivisci hominibus/ neque novisse cuius nihili sit faciunda gratia./ PHILOCRATES: dic mihi, isne istic fuit, quem vendidisti meo patri./ qui mihi peculiaris datus est? STALAGMUS: huius filius./ HEGIO: vivitne is homo? STALAGMUS: argentum accepi, nil curavi ceterum./ HEGIO: quid tu ais? PHILOCRATES: quin istic ipsust Tyndarus tuos filius./ ut quidem hic argumenta loquitur. nam is mecum a puero puer/ bene pudiceque educatus usque ad adulescentiam.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Εδώ είμαι, Ηγίων. Διάταξέ με ό,τι θέλεις. ΗΓΙΩΝ: Αυτός λέει πως πούλησε το γιο μου στον πατέρα σου στην Ήλιδα για έξι μνες. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πόσον καιρό πριν έγινε αυτό; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Από αυτό το έτος είκοσι χρόνια. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Λέει ψέματα! ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Είτε εγώ είτε εσύ. Όμως ο πατέρας σου σου έδωσε ένα τετράχρονο αγόρι για δικό σου όταν κι ήσουν μικρό παιδί. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ποιο ήταν το όνομά του; Αν λες αλήθεια, πες το μου. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Λεγόταν Παίγνιο, αργότερα εσείς τον είπατε Τύνδαρο. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Γιατί εγώ δεν σε γνωρίζω; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Γιατί είναι σύνηθες να ξεχνάμε και να μην αναγνωρίζουμε ανθρώπους που δε μας έκαναν κάποια χάρη. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πες μου, ήταν ο ίδιος αυτός που πούλησες στον πατέρα μου με αυτόν που μου έδωσε για δικό μου; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Ο γιος του. ΗΓΙΩΝ: Ζει αυτός ο άνθρωπος; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Πήρα τα χρήματα, δεν με ενδιέφερε κάτι άλλο. ΗΓΙΩΝ: Τι λες; ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ότι είναι ο ίδιος ο Τύνδαρος γιος σου, σύμφωνα με τα στοιχεία που μας είπε. Γιατί είναι μαζί μου από παιδί και ανατράφηκε με τις σωστές αξίες.

¹⁶⁴ *Capt.* 1028: STALAGMUS: Quoi peculi nihil est, recte feceris.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Σ' αυτόν που δεν έχει καμιά περιουσία καλά θα κάνετε.

¹⁶⁵ *Ίων* 1360-4: ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ὄτου δ' ἐβούλεθ' οὔνεκ', οὐκ ἔχω [λέγειν]./ ἦδει δὲ θνητῶν οὔτις ἀνθρώπων τάδε/ ἔχοντας ἡμᾶς, οὐδ' ἴν' ἦν κεκρυμμένα./ καὶ χαῖρ' ἴσον γάρ σ' ὡς τεκοῦσ' ἀσπάζομαι.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΥΘΙΑ: το γιατί τό 'θελε δεν το ξέρω. Κανένας άνθρωπος θνητός δεν ήξερε πως είχα στα χέρια μου εγώ αυτά, ούτε πού τά 'χα κρύψει. Νά 'χεις χαρά! Σ' ασπάζομαι σα μάνα το παιδί της.

¹⁶⁶ *Capt.*: V.II-V.III

Φιλοκράτη, ο Ηγίων είναι πλέον σε θέση να αντιληφθεί πόσο κοντά βρίσκεται στον χαμένο νεότερο γιο του. Η Πυθία από την άλλη πλευρά συμβάλλει όχι μόνο στην αναγνώριση που πρόκειται να ακολουθήσει, αλλά και στην αποτροπή της μη αναστρέψιμης εκδικητικής πράξης του Ίωνα, ο οποίος βρίσκεται χωρίς να το γνωρίζει ένα βήμα πριν τη μητροκτονία.¹⁶⁷ Ο Στάλαγμος όμως δεν αναιρεί την πραγματοποίηση κάποιας τιμωρίας ούτε ελαφρύνει τη θέση του Τύνδαρου, καθώς ο Ηγίων έχει εξ αρχής αποφασίσει να δώσει τον Τύνδαρο στον Φιλοκράτη ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για την επιστροφή του Φιλοπόλεμου.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Ίων 1320-3: ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἐπίσχες, ὦ παῖ· τρίποδα γὰρ χρηστήριον/ λιποῦσα θριγκοῦ τοῦδ' ὑπερβάλλω πόδα/ Φοῖβου προφήτις, τρίποδος ἀρχαῖον νόμον/ σῶζουσα, πασῶν Δελφίδων ἐξαίρετος.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΥΘΙΑ: Στάσου, παιδί μου! Άφησα το μαντικό τριπόδι και πέρασα το πόδι μου έξω απ' το κατώφλι του Φοίβου η προφήτισσα, που τον πανάρχαιο νόμο διασώζω κατ' εξαίρεση μες σ' όλες τις Δελφίδες.

Ίων 1327: ΠΡΟΦΗΤΗΣ: ἤκουσα· καὶ σὺ δ' ὠμὸς ὢν ἀμαρτάνεις.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΥΘΙΑ: Τ' άκουσα· μα αμαρτησες με την αναληγσία...

Ίων 1331-5: ΠΡΟΦΗΤΗΣ: μὴ ταῦτα· λείπων ἱερὰ καὶ στεῖχων πάτραν .../ ΙΩΝ: τί δὴ με δρᾶσαι νοουθετούμενον χρεῶν;/ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: καθαρὸς Ἀθήνας ἔλθ' ὑπ' οἰωνῶν καλῶν./ ΙΩΝ: καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνη./ ΠΡΟΦΗΤΗΣ: μὴ σὺ γε· παρ' ἡμῶν δ' ἔκλαβ' οὖς ἔχω λόγους.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΥΘΙΑ: Όχι το μίσος! Φεύγοντας τώρα για την πατρίδα... ΙΩΝ: Πες μου πως πρέπει να φερθώ· θέλω τις συμβουλές σου. ΠΥΘΙΑ: Αθώς, με οiwονούς καλούς πήγαινε στην Αθήνα. ΙΩΝ: Αθώς είσαι αν εχθρούς θελήσεις να σκοτώσεις... ΠΥΘΙΑ: Όχι εσύ! Κατάλαβε τα λόγια που σου λέω.

¹⁶⁸ *Capt.* 930-51: PHILOCROTATES: quid nunc, quoniam tecum servavi fidem/ tibi que hunc reducem in libertatem feci? HEGIO: Fecisti ut tibi,/ Philocrates, numquam referre gratiam possim satis,/ proinde ut tu promeritu's de me et filio. PHILOPOLEMUS: immo potes,/ pater, et poteris et ego potero, et di eam potestatem dabunt/ ut beneficium bene merenti nostro merito muneres;/ sicut tu huic potes, pater mi, facere merito maxime./ HEGIO: quid opust verbis? lingua nullast qua negem quidquid roges./ PHILOCROTATES: postulo abs te, ut mi illum reddas servom, quem hic reliqueram/ pignus pro me, qui mihi melior quam sibi semper fuit,/ pro bene factis eius ut ei pretium possim reddere./ HEGIO: quod bene fecisti referetur gratia id quod postulas;/ et id et aliud, quod me orabis, impetrabis. atque te/ nolim suscensere quod ego iratus ei feci male./ PHILOCROTATES: quid fecisti? HEGIO: in lapidinas compeditum condidi,/ ubi rescivi mihi data esse verba. PHILOCROTATES: vae misero mihi,/ propter meum caput labores homini evenisse optumo./ HEGIO: at ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis;/ gratiis a me, ut sit liber, ducito. PHILOCROTATES: edepol, Hegio,/ faci' benigne. sed quaeso, hominem ut iubeas arcessi. HEGIO: licet./ ubi estis vos? ite actutum, Tyndarum huc arcessite./ vos ite intro.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Και τώρα που σου έδειξα πίστη και αποκατέστησα την ελευθερία του; ΗΓΙΩΝ: Όπως έπραξες, Φιλοκράτη, δεν μπορώ να σου δείξω αρκετή ευγνωμοσύνη για την ευεργεσία σου προς εμένα και τον γιο μου. ΦΙΛΟΠΟΛΕΜΟΣ: Κι όμως, πατέρα, μπορείς και θα μπορείς και εγώ μπορώ και οι θεοί θα μας δώσουν τη δυνατότητα να τον ανταμείψεις όπως του αξίζει για την ευεργεσία του· και σ' αυτόν μπορείς, πατέρα, να δώσεις τη μέγιστη ανταμοιβή. ΗΓΙΩΝ: Τι έχεις ανάγκη; Σε καμία γλώσσα δε θα σου αρνηθώ ό,τι ζητήσεις. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Σου ζητώ να μου επιστρέψεις αυτόν τον δούλο που άφησα εδώ ως εγγύηση για μένα, που πάντα με έβαζε πάνω από τον εαυτό του, ώστε να μπορέσω να του ανταποδώσω τη χάρη για τις καλές του πράξεις. ΗΓΙΩΝ: Μετά την ευεργεσία σου θα σου κάνω ευχαρίστως τη χάρη που ζητάς· και αυτό και οτιδήποτε άλλο μου ζητήσεις, θα το αποκτήσεις. Αλλά δεν θα ήθελα να θυμώσεις επειδή πάνω στην οργή μου τον κακομεταχειρίστηκα. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Τι έκανες; ΗΓΙΩΝ: Τον έστειλα σιδηροδέσμο στα λατομεία όταν ανακάλυψα πως ξεγελάστηκα. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Αλίμονο, δυστυχία μου! Αυτός ο άξιος άνθρωπος υπέφερε εξαιτίας μου! ΗΓΙΩΝ: Για αυτό, δεν θα μου δώσεις ούτε δεκάρα για κείνον· θα σου τον δώσω δωρεάν σαν να ήταν ελεύθερος. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Μα τον Πολυδεύκη, Ηγίων, πράττεις σωστά. Μα, σε παρακαλώ, διάταξε να τον φέρουν πίσω. ΗΓΙΩΝ: Θα γίνει. Πού είστε; Πηγαίνετε γρήγορα και φέρτε τον Τύνδαρο. Εσείς πηγαίνετε μέσα.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στα δύο υπό εξέταση έργα το πρόσωπο χάρη στο οποίο καθίσταται δυνατή η αναγνώριση μεταξύ γονέα και παιδιού είτε είναι υπαίτιος των γεγονότων που οδήγησαν στην άγνοια της πραγματικής ταυτότητας των δύο νέων είτε εκπροσωπεί τον υπαίτιο. Στην περίπτωση των *Captivi* ο Στάλαγμος, έχοντας απαγάγει και πουλήσει τον τετράχρονο γιο του Ηγίωνα, συμβάλλει στην άγνοια της πραγματικής του ταυτότητας. Δεν έχει καμία ανάμειξη στην ανεπιτυχή πλεκτάνη που ακολουθεί¹⁶⁹ –την οποία σχεδιάζουν οι Τύνδαρος και Φιλοκράτης– και εμφανίζεται μόνο στην τελευταία πράξη του έργου. Η στάση του στις σκηνές όπου μιλά φανερώνει κάποιου είδους αυτογνωσία και επίγνωση της θέσης του αλλά όχι μεταμέλεια για τις πράξεις του.¹⁷⁰

¹⁶⁹ *Capt.* 219-250: PHILOCRATES: secede huc nunciam, si videtur, procul./ ne arbitri dicta nostra arbitrari queant/ neu permanet palam haec nostra fallacia./ nam doli non doli sunt, ni<si> astu colas./ sed malum maxumum, si id palam provenit./ nam sí erus míhi es tú atque ego me tuom esse servom adsimulo./ tamen víso opust, cauto est opus, ut hoc sóbrie sineque arbitris/ accurate agatur, docte et diligenter./ tanta íncepta res est: haud somniculose hoc/ agendum est. TYNDARUS: ero ut me voles esse. PHILOCRATES: spero./ TYNDARUS: nam tu nunc vides pro tuo caro capite/ carum offerre <me> meum caput vilitati./ PHILOCRATES: scio. TYNDARUS: at scire memento, quando id quod voles habebis./ nam fere maxuma pars morem hunc homines habent: quod sibi volunt,/ dum id ímpetrant, boni sunt./ sed id ubi iam penes sése habent,/ ex bonis pessumi et fraudulentissimi/ fiunt. PHILOCRATES: nunc ut mihi te volo esse autumo./ quod tibi suadeam, suadeam meo patri./ pol ego si te audeam, meum patrem nominem./ nam secundum patrem tu' s pater proximus./ TYNDARUS: audio. PHILOCRATES: et propterea saepius te uti meminere moneo./ non ego erus tibi, sed servos sum; nunc obsecro te hoc unum—/ quoniam nobis di immortales animum ostenderunt suom./ ut qui erum me tibi fuisse atque esse conservom velint,/ quom antehac pro iure imperitabam meo, nunc te oro per precem—/ per fortunam incertam et per mei te erga bonitatem patris,/ perqu' conservitium commune, quod hóstica evenit manu,/ ne me secus honore honestes quam quom servibas mihi,/ atque ut qui fueris et qui nunc sis meminisse ut memineras./ TYNDARUS: scio quidem me te esse nunc et te esse me. PHILOCRATES: ém istuc si potes/ memoriter meminisse, inest spes nobis in hac astutia.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πλησίασε προς τα δω, αν θέλεις, ώστε να μην μπορεί κανείς να ακούσει τα λόγια μας και να μη διαρρεύσει η απάτη μας. Ο δόλος δεν είναι δόλος, αν δεν αναπτυχθεί με πανουργία, αλλά μέγιστο κακό, αν αποκαλυφθεί. Ακόμα κι αν περνάς για αφέντης μου και εγώ προσποιούμαι τον δούλο σου, ωστόσο πρέπει να προσέχουμε και να επαγρυπνούμε, ώστε το σχέδιό μας να πραγματοποιηθεί με καθαρό μυαλό χωρίς να μας καταλάβουν, με φροντίδα, σοφία και προσοχή. Τόσο σημαντική είναι αυτή η επιχείρηση· δεν μπορεί να γίνει σε κατάσταση ύπνου. ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Θα είμαι όπως θέλεις να είμαι. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ελπίζω. ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Τώρα, όπως βλέπεις, για χάρη σου, προσφέρω φτηνά το κεφάλι μου. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ξέρω. ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Μα να το θυμηθείς και όταν θα έχεις αυτό που θέλεις. Γιατί οι άνθρωποι έχουν στην πλειοψηφία τους τη συνήθεια να είναι καλοί όταν θέλουν κάτι και μέχρι να το αποκτήσουν· αλλά όταν το κερδίσουν, από καλοί γίνονται χειριστοι και απατηλοί. Τώρα μ' αυτό σου δηλώνω πως θέλω να μου φερθείς. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Μα τον Πολυδεύκη, αν τολμούσα, θα σε ονόμαζα πατέρα μου· γιατί είσαι ο πιο κοντινός μου μετά τον πατέρα μου, σαν δεύτερος πατέρας. ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Εντάξει. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Και για αυτό επιμένω συχνά να σου θυμίζω πως εγώ δεν είμαι ο κύριός σου αλλά ο δούλος σου· τώρα σε παρακαλώ για ένα πράγμα: εφόσον οι άθανατοι θεοί αποφάσισαν να είμαι δούλος σου και όχι κυριός σου, εγώ που πρωτίτερα είχα το δικαίωμα να σε διατάζω, τώρα σε θερμοπαρακαλώ· για την αβέβαιη τύχη μου, για την καλοσύνη του πατέρα μου και για την κοινή μας αιχμαλωσία εξαιτίας των εχθροπραξιών, μη δείχνεις λιγότερο σεβασμό από όσο όταν ήσουν δούλος μου και θυμήσου προσεκτικά και ποιος ήσουν κάποτε και ποιος είσαι τώρα. ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Ξέρω πως τώρα εγώ είμαι εσύ και εσύ εγώ. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Λοιπόν, προσπάθησε να το έχεις κατά νου, για να υπάρχουν πιθανότητες για το τέχνασμά μας.

¹⁷⁰ *Capt.* 955-72: STALAGMUS: quid me oportet facere, ubi tu talis vir falsum autumas?/ fui ego bellus, lepidus: bonus vir numquam, neque frugi bonae./ neque ero úmquam, ne erres: spem ponas me

Στον *Ίωνα* ο Απόλλωνας δεν παρουσιάζεται επί σκηνης σε κανένα σημείο του έργου. Ωστόσο, εν αντιθέσει προς τον Στάλαγμο, συνεχίζει να κινεί τα νήματα ακόμη και μετά την αδικία που έχει διαπράξει, οδηγώντας κατά συνέπεια και σε μια αλυσίδα παρεξηγήσεων. Ήδη στον πρόλογο ο Ερμής, αφού διηγηθεί την ιστορία του βιασμού της Κρέουσας από τον Απόλλωνα, την απόκρυψη της εγκυμοσύνης από τον πατέρα της και την εγκατάλειψη του βρέφους στη σπηλιά όπου βιάστηκε,¹⁷¹ αποκαλύπτει πως ο αδελφός του τού ζήτησε να πάρει το νεογνό από την Αθήνα και να το φέρει στους Δελφούς.¹⁷² Όταν το βρέφος έφτασε στους Δελφούς, η Πυθία απορώντας πως

---

bonae frugi fore./ HEGIO: Propemodum ubi loci fortunae tuae sint facile intellegis./ sí eris verax, tua ex re, facies –ex mala meliusculam./ recte et vera loquere, sed neque <tu> vere neque recte adhuc fecisti umquam./ STALAGMUS: quod ego fatear, credin pudeat cum autumes?/ HEGIO: at ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum dabo./ STALAGMUS: eia, credo ego imperito plagas minitaris mihi./ tandem ista aufer ac dic quid fers, ut feras hinc quod petis./ HEGIO: sati' facundu's. sed iam fieri dictis volo compendium./ STALAGMUS: ut vis fiat. HEGIO: Bene morigerus fuit puer, nunc non decet./ hoc agamus. iam animum advorte ac mihi quae dicam edissere./ sí eris verax, <e> tuis rebus feceris meliusculas./ STALAGMUS: nugae istaec sunt. non me censes scire quid dignus siem?/ HEGIO: at ea subterfugere potis es pauca, si non omnia./ STALAGMUS: pauca effugiam, scio; nam multa evenient, et merito meo./ quia et fugi et tibi surripui filium et eum vendidi.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Τι περιμένεις να κάνω όταν ένας άνδρας σαν εσένα λέει ψέματα; Ήμουν εγώ ωραίος και ευγενής: καθόλου καλός άνδρας ούτε έντιμος ήμουν ούτε θα γίνω ποτέ, μην κάνεις λάθος: μην ελπίζεις πως θα γίνω καλός για κάτι. ΗΓΙΩΝ: Σχετικά εύκολα καταλαβαίνεις ποια είναι η θέση σου. Αν πεις την αλήθεια, θα είναι προς το συμφέρον σου, θα κάνεις την κακή κατάσταση κάπως καλύτερη. Μίλα σωστά και ειλικρινά, αν και ποτέ ως τώρα δεν έπραξες σωστά και ειλικρινά. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Όταν τα παραδεχτώ, πιστεύεις πως θα ντραπώ επειδή το λες εσύ; ΗΓΙΩΝ: Κι όμως θα σε κάνω να ντραπείς, θα σε κάνω ολόκληρο κόκκινο. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Ω! Πιστεύω με απειλές με μαστιγώματα. Λοιπόν, πες αυτό που θέλεις, ώστε να πάρεις αυτό που ζητάς. ΗΓΙΩΝ: Αρκετά εύγλωττος! Μα θέλω να συντομεύσεις τα λόγια σου. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Θα γίνει όπως θες. ΗΓΙΩΝ: Ήταν υπάκουος νεαρός, τώρα δεν είναι έτσι. Ας προχωρήσουμε. Τώρα πρόσεξε με και απάντησέ μου διεξοδικά. Αν πεις την αλήθεια, θα κάνεις λίγο καλύτερα τα πράγματα για σένα. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Βλακείες! Δεν πιστεύεις πως ξέρω τι αξίζω; ΗΓΙΩΝ: Κι όμως μπορείς να ξεφύγεις από μερικά, αν όχι από όλα. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Από λίγα θα ξεφύγω, το ξέρω· γιατί πολλά θα συμβούν και τα αξίζω αφού απέδρασα και άρπαξα το γιο σου και τον πούλησα.

Capt. 989: STALAGMUS: argentum accerpi, nil curavi ceterum.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Πήρα τα χρήματα, δεν με ενδιέφερε κάτι άλλο.

Capt. 1028: STALAGMUS: Quoi peculi nihil est, recte feceris.

ΑΠΟΔΟΣΗ: Σ' αυτόν που δεν έχει καμιά περιουσία καλά θα κάνετε.

¹⁷¹ *Ίων* 10-21: ΕΡΜΗΣ: οὗ παῖδ' Ἐρεχθέως Φοῖβος ἔξευξεν γάμοις/ βία Κρέουσαν, ἔνθα προσβόρρους πέτρας/ Παλλάδος ὑπ' ὄχθῳ τῆς Ἀθηναίων χθονὸς/ Μακρὰς καλοῦσι γῆς ἄνακτες Ἀτθίδος./ ἀγνώς δὲ πατρί — τῷ θεῷ γὰρ ἦν φίλον —/ γαστρὸς διήνεγκ' ὄγκον. ὡς δ' ἦλθεν χρόνος./ τεκοῦσ' ἐν οἴκοις παῖδ' ἀπήνεγκεν βρέφος/ ἐς ταυτὸν ἄντρον οὐπὲρ ἠνύασθη θεῷ/ Κρέουσα, κάκτιθησιν ὡς θανούμενον/ κοίλης ἐν ἀντίπηγος εὐτρόχῳ κύκλῳ./ προγόνων νόμον σφῆζουσα τοῦ τε γηγενοῦς/ Ἐριχθονίου.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: όπου ο Φοῖβος έσμιξε βίαια με την κόρη του Ερεχθέα Κρέουσα, κάτω από τους βράχους τους βορεινούς των Αθηνών, της πόλης της Παλλάδας, που οι άρχοντες της Αττικής Μακρούς τους ονομάζουν. Μα την εγκυμοσύνη της την κράτησε η κόρη, όπως της είπε ο θεός, κρυφή απ' το γονιό της: κι ήρθε η στιγμή που γέννησε εκείνη το παιδί της στο σπίτι της: μα τό 'φερε κρυφά στο ίδιο σπήλιο που πλάγιασε με το θεό, και μες σ' ένα καλάθι καλύτερο και βαθουλό τό 'βαλε να πεθάνει, τηρώντας έθιμο παλιό του ντόπιου Εριχθονίου.

¹⁷² *Ίων* 29-36: ΕΡΜΗΣ: ἼΩ σύγγον', ἐλθὼν λαὸν εἰς αὐτόχθονα/ κλεινῶν Ἀθηναίων — οἴσθα γὰρ θεᾶς πόλιν —/ λαβὼν βρέφος νεογνὸν ἐκ κοίλης πέτρας/ αὐτῷ σὺν ἄγγει σπαργάνοισι θ' οἷς ἔχει/ ἔνεγκε Δελφῶν τὰμὰ πρὸς χρηστήρια./ καὶ θες πρὸς αὐταῖς εἰσόδοις δόμων ἐμῶν./ τὰ δ' ἄλλ' — ἐμὸς γὰρ ἔστιν, ὡς εἰδῆς, ὁ παῖς —/ ἡμῖν μελήσει.

τόλμησε γυναίκα να αφήσει έκθετο τον καρπό ενός παράνομου σμιξίματος στο ναό θέλησε αρχικά να το διώξει, όμως εν τέλει το λυπήθηκε και αποφάσισε να το αναθρέψει.¹⁷³ Στο σημείο αυτό της διήγησης ο Ερμής παρεμβάλλει και ένα σχόλιο το οποίο καταδεικνύει την παρέμβαση του Απόλλωνα προκειμένου ο γιος του να παραμείνει και να μεγαλώσει στο ναό του.¹⁷⁴ Δεν σταματά ωστόσο μόνο εκεί, καθώς, όπως μας πληροφορεί ο Ερμής, όταν ο Ξούθος και η Κρέουσα έρχονται στο μαντείο λόγω της ατεκνίας τους, αποφασίζει να δώσει τον γιο του στον Ξούθο ώστε να μείνει κρυφή η ένωσή του με την Κρέουσα αλλά και ο γιος του που θα ονομαστεί *Ίων* να έχει όσα αρμόζει να έχει.¹⁷⁵ Σαφείς αναφορές στον ρόλο του Απόλλωνα έχουμε και στην τελευταία σκηνή του έργου, κατά τη διάρκεια της οποίας εμφανίζεται ως εκπρόσωπός του η Αθηνά, για να μην κατηγορηθεί για τα παλιά¹⁷⁶ και αποκαλύπτει συν τοις άλλοις πως χάρη σε δικό του τέχνασμα αποφεύχθηκε το μοιραίο.¹⁷⁷ Βλέπουμε πως και ο Απόλλων γνωρίζει πως δεν έχει πράξει απολύτως ηθικά στο παρελθόν, όμως δεν εκφράζει κάποιου είδους μεταμέλεια. Εκτός αυτού, μιλά μέσω

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: «Πήγαινε εκεί στον πληθυσμό τον ντόπιο, αδελφέ μου, των φημισμένων Αθηνών –ναι, στις θεάς την πόλη– πάρε το νεογέννητο από τον κοίλο βράχο μαζί με το καλάθι του κι όλα τα σπάργανά του και φέρ' το στα μαντεία μου τα Δελφικά και βάλ' το προσεκτικά στην είσοδο του μαντικού ναού μου. Για τ' άλλα θα νοιαστώ εγώ –Και, για να καταλάβεις, είναι δικό μου το παιδί–».

¹⁷³ *Ίων* 41-7: ΕΡΜΗΣ: κυρεῖ δ' ἄμ' ἰπεύοντος ἡλίου κύκλω/ προφήτις ἐσβαίνουσα μαντεῖον θεοῦ:/ ὄψιν δὲ προσβαλοῦσα παιδί νηπίω/ ἐθαύμασ' εἶ τις Δελφίδων τλαίη κόρη/ λαθραῖον ὠδῖν' ἐς θεοῦ ῥῖψαι δόμον./ ὑπέρ τε θυμέλας διορίσαι πρόθυμος ἦν./ οἴκτω δ' ἀφήκεν ὠμότητα

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: Την ώρα που ανέβαινε στ' αμάξι του ο ήλιος έμπαινε κι η προφήτισσα στο θεϊκό μαντείο, κι ως έριξε τα μάτια της στο νήπιο μωράκι, απόρησε πως τόλμησε κόρη απ' τη Δελφίδα ν' αφήσει νόθο τέκνο της στο θεϊκό τον οίκο. Πρώτα μακριά απ' το βωμό σκέφτηκε να το ρίξει, μα τη σκληράδα νίκησε η λύπη,

Ίων 49: ΕΡΜΗΣ: τρέφει δέ νιν λαβοῦσα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: Εκείνη το ανάθρεψε,

¹⁷⁴ *Ίων* 47-8: ΕΡΜΗΣ: —καὶ θεός/ συνεργός ἦν τῷ παιδί μὴ 'κπεσεῖν δόμων—

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: και ο Φοίβος βοήθησε να μη διωχτεί απ' το ναό το βρέφος.

¹⁷⁵ *Ίων* 64-73: ΕΡΜΗΣ: χρόνια δὲ σπείρας λέχη/ ἄτεκνός ἐστι, καὶ Κρέουσ'· ὦν οὔνεκα/ ἦκουσι πρὸς μαντεῖ Ἀπόλλωνος τάδε/ ἔρωτι παίδων. Λοξίας δὲ τὴν τύχη/ ἐς τοῦτ' ἐλαύνει, κού λῆληθεν, ὡς δοκεῖ./ δώσει γὰρ εἰσελθόντι μαντεῖον τόδε/ Ξούθω τὸν αὐτοῦ παῖδα, καὶ πεφυκέναι/ κείνου σφε φήσει, μητρὸς ὡς ἔλθων δόμους/ γνωσθῆ Κρεούση, καὶ γάμοι τε Λοξίου/ κρυπτοὶ γένωνται παῖς τ' ἔχη τὰ πρόσφορα.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΜΗΣ: Μα παντρεμένοι χρόνια ο Ξούθος με την Κρέουσα άτεκνοι παραμένουν· γι' αυτό και στου Απόλλωνα ήρθανε το μαντείο απ' τη λαχτάρα για παιδιά. Τη μοίρα τους ο Φοίβος την οδηγεί, και φαίνεται πως πέτυχε το στόχο. Όταν θα μπει μες στο ναό ο Ξούθος, θα του δώσει το γιο του ο Απόλλωνας και θα του πει πως είναι δικό του το αγόρι αυτό. Κι όταν θα φτάσει σπίτι, θα το γνωρίσει η Κρέουσα, οι γάμοι του Λοξία θα παραμείνουν κρυφοί κι ο γιος θα 'χει τα πάντα.

¹⁷⁶ *Ίων* 1556-9: ΑΘΗΝΑ: δρόμω σπεύσας Ἀπόλλωνος πάρα,/ ὅς ἐς μὲν ὄψιν σφῶν μολεῖν οὐκ ἤξιου./ μὴ τῶν πάροιθε μέμψις ἐς μέσον μόλη./ ἡμᾶς δὲ πέμπει τὸς λόγους ὑμῖν φράσαι·

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΘΗΝΑ: γοργά απ' τον Απόλλωνα σταλμένη εδώ κοντά σας. Δεν το θεώρησε σωστό να έρθει εδώ ο ίδιος, μην ακουστούνε σχόλια για όσα περασμένα, κι έστειλε εμένα να σας πω τα λόγια τα δικά του:

¹⁷⁷ *Ίων* 1565: ΑΘΗΝΑ: μηχαναῖς ἐρρύσατο.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΘΗΝΑ: σας γλίτωσε με τέχνη.

της Αθηνάς για το σχέδιο που είχε για την αποκατάσταση του Ίωνα.¹⁷⁸ Με τον τρόπο αυτό συμβάλλει σε μια περισσότερο θετική εικόνα προς το πρόσωπό του σε σχέση με τον Στάλαγμο, ο οποίος ως θνητός δεν θα μπορούσε να κινήσει με τον ίδιο τρόπο τα νήματα και να παρέμβει περισσότερο στην τύχη του Τύνδαρου.

Αξιοσημείωτο κοινό μοτίβο στις δύο αναγνωρίσεις είναι επίσης το γεγονός πως προηγείται η αναγνώριση από την πλευρά του γονιού. Στην περίπτωση του Ίωνα, όπου η αναγνώριση πραγματοποιείται μέσω των αντικειμένων με τα οποία βρέθηκε ο Ίωνας ως βρέφος, η Κρέουσα αντιλαμβάνεται ποιος πραγματικά είναι ο νέος που βρίσκεται μπροστά της αμέσως μόλις δει το καλάθι μέσα στο οποίο τον εξέθεσε.¹⁷⁹ Ο Ηγίων από την άλλη πλευρά, δεν έχει στη διάθεσή του αντικείμενα του μικρού Τύνδαρου ώστε να τον αναγνωρίσει μέσω αυτών. Κατά συνέπεια συνειδητοποιεί την αλήθεια σταδιακά. Αρχικά μαθαίνει από τον Εργάσιλο στη δεύτερη σκηνή της τέταρτης πράξης πως έχει φτάσει στο λιμάνι ο γιος του Φιλοπόλεμος, ο Φιλοκράτης και ο δούλος Στάλαγμος.¹⁸⁰ Στην πρώτη πράξη της πέμπτης σκηνής, αφού υποδεχτεί τον Φιλοπόλεμο, εκφράζει με σαφήνεια την πρόθεσή του να ανακρίνει τον Στάλαγμο ώστε να μάθει τι συνέβη με τον μικρότερο γιο του.¹⁸¹ Ακολουθεί η ανάκριση στη

---

¹⁷⁸ Ίων 1560-8: ΑΘΗΝΑ: ὡς ἦδε τίκει σ' ἐξ Ἀπόλλωνος πατρός,/ δίδωσι δ' οἷς ἔδωκεν, οὐ φύσασι σε,/ ἀλλ' ὡς νομίζη 'ς οἶκον εὐγενέστατον./ ἐπεὶ δ' ἀνεόχθη πρᾶγμα μνηθὲν τόδε,/ θανεῖν σε δεῖσας μητρὸς ἐκ βουλευμάτων/ καὶ τήνδε πρὸς σοῦ, μηχαναῖς ἐρρύσατο./ ἔμελλε δ' αὐτὰ διασιωπήσας ἀναξ'/ ἐν ταῖς Ἀθήναις γνωριεῖν ταύτην τε σὴν./ σέ θ' ὡς πέφυκας τῆσδε καὶ Φοῖβου πατρός.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΘΗΝΑ: Ὅτι αὐτὴ σε γέννησε καὶ εἶσαι γιος τοῦ Φοῖβου· σ' ἔδωσε σ' ὅποιον σ' ἔδωσε, χωρὶς νὰ 'σαι παιδί του, γιὰ νὰ βρεθεῖς σὲ ευγενῶν καὶ σὲ ἀρχόντων οἶκο. Ἀφοῦ ἀποκαλύφθηκε αὐτὴ ἡ ἱστορία κι ἀπὸ τὸ φόβο μήπως πας χαμένος ἀπ' τὴ μάνα κι ἐκεῖνη πάλι ἀπὸ ἐσέ, σὰς γλίτωσε με τέχνη. Σκόπευε βέβαια αὐτὰ νὰ τὰ ἀποσιωπήσει καὶ μόνο στὴν Ἀθήνα πια νὰ σὰς ἀποκαλύψει πὼς εἶναι αὐτὴ ἡ μάνα σου κι ὁ Φοῖβος ὁ πατέρας.

¹⁷⁹ Ίων 1395: ΚΡΕΟΥΣΑ: τί δῆτα φάσμα τῶν ἀνελπίστων ὄρω;

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Τὶ θέαμα ἀνελπίστο βλέπω ἐδῶ ἡ δόλια;

Ίων 1397-401: ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐκ ἐν σιωπῇ τὰμά· μὴ με νοθεύει./ ὄρω γὰρ ἄγγος οὗ 'ξέθηκ' ἐγὼ ποτε .../ σέ γ', ὃ τέκνον μοι, βρέφος ἔτ' ὄντα νήπιον,/ Κέκροπος ἐς ἄντρα καὶ Μακρὰς πετρηρεφεῖς./ λείψω δὲ βωμὸν τόνδε, κεῖ θανεῖν με χρή.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Δεν εἶναι γιὰ σιωπὴ αὐτὰ· μὴ μου τὸ συμβουλεύεις! Τὸ κἀνίστρο που ἀφήσα κάποτε ἡ ἴδια βλέπω, μ' ἐσένα, γιὰ μου, νήπιο μωράκι ὅταν ἦσουν, μες στὶς σπηλιές του Κέκροπα, κεῖ στὶς Μακρὰς τὶς Πέτρες. Θ' ἀφήσω τὸ βωμὸ αὐτόν, κι ἀς εἶναι νὰ πεθάνω...

Ίων 1409: ΚΡΕΟΥΣΑ: παῖς γ', εἰ τόδ' ἐστὶ τοῖς τεκοῦσι φίλτατον.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Ὁ γιος μου, ἀν τὸ πιο γλυκὸ εἶναι αὐτὸ γιὰ μάνα...

¹⁸⁰ Capt. 871-6: ERGASILUS: igitur olim si advenissem, magi' tu tum istuc diceres;/ nunc hanc laetitiam accipe a me quam fero. nam filium/ tuom modo in portu Philopolemum vivom, salvom et sospitem/ vidi in publica celoce, ibidemque illum adulescentulum/ Aleum una et tuom Stalagnum servom, qui aufugit domo,/ qui tibi surrupuit quadrimum puerum filiolum tuom.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΕΡΓΑΣΙΛΟΣ: Ἄν λοιπὸν εἶχα εἶχα ἐρθεῖ πρὶν, θὰ ἦταν πιο πολλοὶ οἱ λόγοι νὰ τὸ πεις αὐτό· τῶρα δέξου αὐτὴ τὴν ευχαρίστηση που σου φέρνω. Πρὶν ἀπὸ λίγο εἶδα στὸ λιμάνι τὸν γιο σου τὸν Φιλοπόλεμο ζωντανό, σώω καὶ ἀβλαβὴ σὲ δημόσιο σκάφος καὶ μαζί αὐτόν τὸν νεαρό Ἠλείο καὶ τὸν δούλο σου τὸν Στάλαγμο που τὸ ἔσκασε ἀπὸ τὸ σπῆτι καὶ ἄρπαξε τὸν τετράχρονο μικρὸ γιο σου.

¹⁸¹ Capt. 951-2: HEGIO: interibi ego ex hac statua verberea volo/ erogitare meo minore quid sit factum filio.

δεύτερη σκηνή, στο τέλος της οποίας ο Ηγίων μαθαίνει σε ποιον πούλησε το γιο του ο Στάλαγμος. Ο αγοραστής δεν είναι άλλος από τον πατέρα του Φιλοκράτη και, κατά συνέπεια, ο Ηγίων τον καλεί για να εξακριβώσει τι ακριβώς συμβαίνει.¹⁸² Στην τρίτη σκηνή ο Ηγίων ρωτά τον Φιλοκράτη εάν όσα έμαθε από τον Στάλαγμο ισχύουν. Ο Στάλαγμος καταφέρνει να του αποδείξει την αλήθεια των λεγομένων του και ο νέος με τη σειρά του διαβεβαιώνει τον Ηγίωνα πως ο Τύνδαρος και ο χαμένος του γιος είναι το ίδιο πρόσωπο. Ο Ηγίων αντιδρά εκφράζοντας τη χαρμολύπη του, καθώς έχει μεν βρει τον χαμένο του γιο, όμως του έχει συμπεριφερθεί με σκληρότητα έχοντάς τον τιμωρήσει σκληρά χωρίς να γνωρίζει πως είναι το παιδί του.¹⁸³

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Εν τω μεταξύ εγώ θέλω να ανακρίνω αυτόν τον παλιάνθρωπο για το τι έκανε με τον μικρότερο γιο μου.

¹⁸² *Capt.* 971-7: STALAGMUS: pauca effugiam, scio; nam multa evenient, et merito meo./ quia et fugi et tibi surrupui filium et eum vendidi./ HEGIO: quofí homini? STALAGMUS: Theodoromedi in Alide Polyplusio./ sex minis. HEGIO: Pro di immortales, is quidem huius est pater./ Philocrates! STALAGMUS: quin melius novi quam tu et vidi saepius./ HEGIO: serva, Iuppiter supreme, et mé et meum gnatum mihi./ Philocrates, per tuom te genium ópsecro, exi, te volo!

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Από λίγα θα ξεφύγω, το ξέρω· γιατί πολλά θα συμβούν και τα αξίζω αφού απέδρασα και άρπαξα το γιο σου και τον πούλησα. ΗΓΙΩΝ: Σε ποιον άνθρωπο; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Στον Θεοδωρομήδη τον Πολυπλούσιο στην Ήλιδα για έξι μνες. ΗΓΙΩΝ: Μα τους αθάνατους θεούς, αυτός είναι ο πατέρας του Φιλοκράτη. Φιλοκράτη! ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Λουπόν, τον ξέρω καλύτερα από σένα και τον έχω δει πιο συχνά. ΗΓΙΩΝ: Βοήθησε, μέγιστε Δία, εμένα και το γιο μου! Φιλοκράτη, μα το πνεύμα σου, βγες, σε παρακαλώ, σε θέλω!

¹⁸³ *Capt.* 978-97: PHILOCRACTES: Hegio, adsum. si quid me vis, impera. HEGIO: hic gnatum meum/ tuo patri ait se vendidisse sex minis in Alide./ PHILOCRACTES: quam diu id factum est? STALAGMUS: hic annus incipit vicensumus./ PHILOCRACTES: falsa memorat. STALAGMUS: aut ego aut tu. nam tibi quadrimulum/ tuos pater peculiarem parvolum puero dedit./ PHILOCRACTES: quid erat ei nomen? si vera dicis, memoradum mihi./ STALAGMUS: Paegnium vocitatus, post vos indidistis Tyndaro./ PHILOCRACTES: Cur ego te non novi? STALAGMUS: quia mos est oblivisci hominibus/ neque novisse cuius nihili sit faciunda gratia./ PHILOCRACTES: Dic mihi, isne istic fuit, quem vendidisti meo patri,/ qui mihi peculiaris datus est?/ STALAGMUS: Huius filius./ HEGIO: Vivitne is homo? STALAGMUS: argentum accepi, nil curavi ceterum./ HEGIO: quid tu ais? PHILOCRACTES: quin istic ipsust Tyndarus tuos filius,/ ut quidem hic árgumenta loquitur. nam is mecum a puero puer/ bene pudiceque educatus usque ad adulescentiam./ HEGIO: et miser sum et fortunatus, si <vos> vera dicitis;/ eo miser sum quia male illi feci, si gnatus meust./ eheu, quóm ego plus minusque feci quam <me> aequom fuit./ quod male feci crucior; modo si infectum fieri possiet!/
sed eccum incedit huc ornatus haud ex suis virtutibus.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Εδώ είμαι, Ηγίων. Διάταξέ με ό,τι θέλεις. ΗΓΙΩΝ: Αυτός λέει πως πούλησε το γιο μου στον πατέρα σου στην Ήλιδα για έξι μνες. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πόσον καιρό πριν έγινε αυτό; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Από αυτό το έτος είκοσι χρόνια. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Λέει ψέματα! ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Είτε εγώ είτε εσύ. Όμως ο πατέρας σου σου έδωσε ένα τετράχρονο αγόρι για δικό σου όταν κι ήσουν μικρό παιδί. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ποιο ήταν το όνομά του; Αν λες αλήθεια, πες το μου. ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Λεγόταν Παίγνιο, αργότερα εσείς τον είπατε Τύνδαρο. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Γιατί εγώ δεν σε γνωρίζω; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Γιατί είναι σύνθηες να ξεχνάμε και να μην αναγνωρίζουμε ανθρώπους που δε μας έκαναν κάποια χάρη. ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Πες μου, ήταν ο ίδιος αυτός που πούλησες στον πατέρα μου με αυτόν που μου έδωσε για δικό μου; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Ο γιος του. ΗΓΙΩΝ: Ζει αυτός ο άνθρωπος; ΣΤΑΛΑΓΜΟΣ: Πήρα τα χρήματα, δεν με ενδιέφερε κάτι άλλο. ΗΓΙΩΝ: Τι λες; ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Ότι είναι ο ίδιος ο Τύνδαρος γιος σου, σύμφωνα με τα στοιχεία που μας είπε. Γιατί είναι μαζί μου από παιδί και ανατράφηκε με τις σωστές αξίες. ΗΓΙΩΝ: Είμαι και ευτυχισμένος και δυστυχισμένος αν μου λέτε αλήθεια: δυστυχισμένος γιατί τον κακομεταχειρίστηκα αν είναι γιος μου. Αχ, πόσο περισσότερα ή λιγότερα έκανα από όσα έπρεπε! Με βασανίζει το κακό που έκανα· αν μπορούσε να αναιρεθεί! Μα να τος, καταφθάνει χωρίς ανταμειβή για την ανδρεία του!

Όσον αφορά την αλληλεπίδραση μεταξύ γονέων και παιδιών, παρατηρούμε αρκετές σημαντικές διαφορές. Βασική διαφοροποίηση αποτελεί το γεγονός πως η αλληλεπίδραση μεταξύ γονεά και παιδιού είναι πολύ αμεσότερη στον *Ίωνα* σε σύγκριση με τους *Captivi*, όπου καθ'όλη τη διάρκεια της σύντομης σκηνής της αναγνώρισης ανάμεσα στον Ηγίωνα και τον Τύνδαρο, είναι παρών ως διαμεσολαβητής ο Φιλοκράτης.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση του *Ίωνα*, αφότου η Πυθία αποχωρήσει από τη σκηνή,¹⁸⁴ ξεκινά η διαδικασία της αναγνώρισης. Η Κρέουσα αναγνωρίζει το καλάθι μέσα στο οποίο είχε εγκαταλείψει το νεογέννητο βρέφος της και αμέσως αντιλαμβάνεται πως εκείνο το βρέφος ταυτίζεται με τον *Ίωνα*.¹⁸⁵ Ο *Ίωνας* την αμφισβητεί θεωρώντας πως βρίσκεται σε κατάσταση μανίας και έπειτα την κατηγορεί για δόλο, υπενθυμίζοντάς της πως προ ολίγου προσπάθησε να τον εξοντώσει.¹⁸⁶ Στη συνέχεια αποφασίζει να διαπιστώσει την αλήθεια των λεγομένων της εξετάζοντας εάν όντως γνωρίζει το περιεχόμενο του καλάθιού.¹⁸⁷ Η περιγραφή της Κρέουσας

---

¹⁸⁴ *Ίων* 1363-8: ΠΡΟΦΗΤΙΣ: καὶ χαῖρ· ἴσον γάρ σ' ὡς τεκοῦσ' ἀσπάζομαι./ ἄρξαι δ' ὄθεν σὴν μητέρα ζητεῖν σε χρή·/ πρῶτον μὲν εἶ τις Δελφίδων τεκοῦσά σε/ ἐς τοῦσδε ναοὺς ἐξέθηκε παρθένος./ ἔπειτα δ' εἶ τις Ἑλλάς. — ἐξ ἡμῶν δ' ἔχεις/ ἅπαντα Φοῖβου θ', ὅς μετέσχε τῆς τύχης.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΠΥΘΙΑ: Νά 'χεις χαρά! Σ' ασπάζομαι σα μάνα το παιδί της. Κι άρχισε να αναζητάς τη μάνα σου όπου πρέπει: Πρώτα μήπως σε γέννησε καμιά απ' τις Δελφίδες παρθένες και σε άφησε μπρος στο ναό ετούτον· κάποια Ελληνίδα ύστερα. Τώρα τα ξέρεις όλα και από εμέ κι απ'το θεό, που φρόντισε για σένα.

¹⁸⁵ *Ίων* 1397-401: ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐκ ἐν σιωπῇ τὰμά· μὴ με νουθέτει./ ὀρῶ γὰρ ἄγγος οὗ ἔξεθηκ' ἐγὼ ποτε .../ σέ γ', ὃ τέκνον μοι, βρέφος ἔτ' ὄντα νήπιον./ Κέκροπος ἐς ἄντρα καὶ Μακρὰς πετρηρεφεῖς./ λείψω δὲ βωμὸν τόνδε, κεῖ θανεῖν με χρή.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Δεν είναι για σιωπή αυτά· μη μου το συμβουλεύεις! Το κάνιστρο που άφησα κάποτε η ίδια βλέπω, μ' εσένα, γιε μου, νήπιο μωράκι όταν ήσουν, μες στις σπηλιές του Κέκροπα, και στις Μακρές τις Πέτρες. Θ' αφήσω το βωμό αυτόν, κι ας είναι να πεθάνω...

¹⁸⁶ *Ίων* 1402-36: ΙΩΝ: λάζυσθε τήνδε· θεομανῆς γὰρ ἤλατο/ βωμοῦ λιποῦσα ξόανα· δεῖτε δ' ὠλένας./ ΚΡΕΟΥΣΑ: σφάζοντες οὐ λήγοιτ' ἄν· ὡς ἀνθέξομαι/ καὶ τῆσδε καὶ σοῦ τῶν τε σῶν κεκρυμμένων./ ΙΩΝ: τὰδ' οὐχὶ δεινά· ῥυσιάζομαι λόγῳ./ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐκ, ἀλλὰ σοῖς φίλοισιν εὕρισκε φῖλος./ ΙΩΝ: ἐγὼ φίλος σός· κᾶτά μ' ἔκτεινες λάθρα./ ΚΡΕΟΥΣΑ: παῖς γ', εἰ τὸδ' ἐστὶ τοῖς τεκοῦσι φίλατον./ ΙΩΝ: παῦσαι πλέκουσα. — λήψομαί σ' ἐγὼ καλῶς./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἐς τοῦθ' ἰκοίμην, τοῦδε τοξεύῳ, τέκνον.

¹⁸⁷ *Ίων* 1412-36: ΙΩΝ: κενὸν τὸδ' ἄγγος ἠ στέγει πλήρωμά τι./ ΚΡΕΟΥΣΑ: σά γ' ἐνδυθ', οἷσί σ' ἐξέθηκ' ἐγὼ ποτε./ ΙΩΝ: καὶ τοῦνομ' αὐτῶν ἐξερεῖς πρὶν εἰσιδεῖν./ ΚΡΕΟΥΣΑ: κᾶν μὴ φράσω γε, καθθανεῖν ὑφίσταμαι./ ΙΩΝ: λέγ'· ὡς ἔχει τι δεινὸν ἢ γε τόλμα σου./ ΚΡΕΟΥΣΑ: σκέψασθ'· ὃ παῖς ποτ' οὐσ' ὕφασμ' ὕφην· ἐγὼ .../ ΙΩΝ: ποῖόν τι; πολλὰ παρθένων ὑφάσματα./ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐ τέλος, οἷον δ' ἐκδίδαγμα κερκίδος./ ΙΩΝ: μορφὴν ἔχον τίν'; ὡς με μὴ ταῦτη λάβης./ ΚΡΕΟΥΣΑ: Γοργῶ μὲν ἐν μέσοισιν ἠτρίοις πέπλων./ ΙΩΝ: ὃ Ζεῦ, τίς ἡμᾶς ἐκκυνηγετεῖ πότμος./ ΚΡΕΟΥΣΑ: κεκρασπέδωται δ' ὄφεισιν αἰγίδος τρόπον./ ΙΩΝ: ἰδοῦ· τὸδ' ἔσθ' ὕφασμα, θέσφαθ' ὡς εὕρισκομεν./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ὃ χρόνιον ἰστῶν παρθένευμα τῶν ἐμῶν./ ΙΩΝ: ἔστιν τι πρὸς τῷδ', ἢ μόνῳ τῷδ' εὕτυχεῖς./ ΚΡΕΟΥΣΑ: δράκοντες· ἀρχαῖόν τι παγχρύσῳ γένει / δώρημ' Ἀθάνας, ἠ τέκν' ἐντρέφειν λέγει .../ Ἐριχθονίου γε τοῦ πάλοι μιμήματα./ ΙΩΝ: τί δρᾶν, τί χρῆσθαι, φράζε μοι, χρυσώματι./ ΚΡΕΟΥΣΑ: δέραια παιδί νεογόνῳ φέρειν, τέκνον./ ΙΩΝ: ἔνεισιν οἶδε· τὸ δὲ τρίτον ποθῶ μαθεῖν./ ΚΡΕΟΥΣΑ: στέφανον ἐλαίας ἀμφέθηκά σοι τότε, / ἦν πρῶτ' Ἀθάνα σκόπελον εἰσηνέγκατο,/ ὅς, εἴπερ ἔστιν, οὐποτ' ἐκλείπει χλόην./ θάλλει δ', ἐλαίας ἐξ ἀκηράτου γεγῶς.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Πιάστε την! Η θεότρελη απ' το βωμό πηδάει αφήνοντας τα ξόανα... Δέστε καλά τα χέρια! ΚΡΕΟΥΣΑ: Σφάζτε με, αφανίστε με! Δεν πρόκειται ν' αφλησω κι αυτό κι εσέ και τα κρυφά

ταυτίζεται απολύτως με τα αντικείμενα που βρίσκονται μέσα στο καλάθι και, όταν τα περιγράψει όλα με ακρίβεια, ο νέος την αναγνωρίζει ως μητέρα του.

Την αναγνώριση διαδέχεται ξέσπασμα χαράς¹⁸⁸ και από τις δύο πλευρές, έως τη στιγμή που ο Ίωνας αναφέρεται στον πατέρα του.¹⁸⁹ Η Κρέουσα τότε του

που έχω εδώ μέσα... ΙΩΝ: Δεν είναι φοβερό αυτό; Με σέρνουνε σε δόλο...ΚΡΕΟΥΣΑ: Όχι! Αγαπητός μου πια είσαι σ' αγαπητούς σου... ΙΩΝ: Εγώ σ'εσένα αγαπητός, που πήγες να σκοτώσεις; ΚΡΕΟΥΣΑ: Ο γιος μου, αν το πιο γλυκό είναι αυτό για μάνα... ΙΩΝ: Παράτα τους τους δόλους σου. Θα σε αποκαλύψω. ΚΡΕΟΥΣΑ: Μακάρι, τέκνο μου καλό· αυτό επιδιώκω. ΙΩΝ: Άδειο είναι το κάνιστρο ή κρύβει κάτι μέσα; ΚΡΕΟΥΣΑ: Τα ρούχα σου, που σ' έντυσα όταν σε είχα ρίξει. ΙΩΝ: Πριν να τα δεις, θα μας τα πεις ποια είν' αυτά τα ρούχα; ΚΡΕΟΥΣΑ: Αν δεν μπορέσω να τα πω, δέχομαι να πεθάνω. ΙΩΝ: Λέγε! Κάτι περίεργο κρύβει αυτή σου η τόλμη... ΚΡΕΟΥΣΑ: Για δεξ αυτό το ύφασμα που ύφανα κοπέλα! ΙΩΝ: Ποιο ακριβώς; Υφάσματα από κοπέλες χίλια... ΚΡΕΟΥΣΑ: Ατέλειωτο· δοκίμαζα κάποτε τις σαίτες. ΙΩΝ: Και ποια εικόνα ύφανες; Εδώ δε θα με πιάσεις... ΚΡΕΟΥΣΑ: Υπήρχε μες στην ύφανση του πέπλου μια Γοργόνα. ΙΩΝ: Ω Δία μου, ποιο ριζικό μάς κυνηγάει τάχα; ΚΡΕΟΥΣΑ: Και είχε φίδια ολόγυρα, σαν που 'χει η ασπίδα. ΙΩΝ: Νά το λοιπόν το ύφασμα που βρίσκω το μοιραίο! ΚΡΕΟΥΣΑ: Ω το παλιό μου υφαντό από τον αργαλειό μου! ΙΩΝ: Υπάρχει κι άλλο τίποτα ή εξαντλείται η τύχη; ΚΡΕΟΥΣΑ: Δυο δράκοντες που άστραφταν με τα χρυσά τους γένεια. Δώρο της Αθηνάς αυτό που τρέφει τα μωράκια· μιμείται τον πανάρχαιο μύθο του Εριχθόνιου. ΙΩΝ: Τι κάνει με το χρύσωμα; Πες μου, τι χρησιμεύει; ΚΡΕΟΥΣΑ: Κρατάει το νεογέννητο μωρό στην τραχηλιά του. ΙΩΝ: Αυτά υπάρχουν· σου ζητώ τώρα και κάτι τρίτο. ΚΡΕΟΥΣΑ: Ελιάς στεφάνι σου 'βαλα, γιε μου, τριγύρω τότε, το δέντρο που πρωτόφερε η Αθηνά στο βράχο· αν είν' αυτό, δε χάνεται καθόλου η δροσιά του, παρά φουντώνει, από ελιά αμάραντη κομμένο.

¹⁸⁸ Ίων 1437-67: ΙΩΝ: ὦ φιλότατή μοι μήτηρ, ἄσμενός σ' ἰδὼν/ πρὸς ἄσμενάς πέπτωκα σὰς παρηϊδάς./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ὦ τέκνον, ὦ φῶς μητρὶ κρείσσον ἡλίου —/ συγγνώσεται γὰρ ὁ θεός — ἐν χερσὶν σ' ἔχω,/ ἄελλπον εὐρημ', ὄν κατὰ γᾶς ἐνέρων/ χθόνιον μετὰ Περσεφόνας τ' ἐδόκουεν ναίειν./ ΙΩΝ: ἀλλ', ὦ φίλη μοι μήτηρ, ἐν χερσὶν σέθεν/ ὁ κατθανὼν τε κοῦ θανὼν φαντάζομαι./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἰὼ ἰὼ, λαμπρᾶς αἰθέρος ἀμπυχαί,/ τίν' αὐδὰν ἀύσω,/ βοάσω; πόθεν μοι/ συνέκυρσ' ἀδόκητος ἠδονά; πόθεν/ ἐλάβομεν χαράν;/ ΙΩΝ: ἐμοὶ γενέσθαι πάντα μᾶλλον ἂν ποτε,/ μήτηρ, παρέστη τῶνδ', ὅπως σός εἰμ' ἐγώ./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἔτι φόβω τρέμω./ ΙΩΝ: μὼν οὐκ ἔχειν μ' ἔχουσα; ΚΡΕΟΥΣΑ: τὰς γὰρ ἐλπίδας/ ἀπέβαλον πρόσω./ ἰὼ γύναι, πόθεν πόθεν ἔλαβες ἐμὸν/ βρέφος ἐς ἀγκάλας;/ τίν' ἀνὰ χεῖρα δόμον ἔβα Λοξίου;/ ΙΩΝ: θεῖον τόδ'· ἀλλὰ τὰπίλοιπα τῆς τύχης/ εὐδαιμονοῖμεν, ὡς τὰ πρόσθε δυστυχή./ ΚΡΕΟΥΣΑ: τέκνον, οὐκ ἀδάκρυτος ἐκλοχεύη./ γόοις δὲ ματρὸς ἐκ χερῶν ὀρίζη./ νῦν δὲ γενειάσιν παρὰ σέθεν πνέω/ μακαριωτάτας τυχοῦσ' ἠδονᾶς./ ΙΩΝ: τοῦμὸν λέγουσα καὶ τὸ σὸν κοινῶς λέγεις./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἄπαιδες οὐκέτ' ἐσμέν οὐδ' ἄτεκνοι./ δῶμ' ἐστιοῦται, γὰρ δ' ἔχει τυράννουσ;/ ἀνηβᾶ δ' Ἐρεχθεύς,/ ὃ τε γηγενέτας δόμος οὐκέτι νύκτα δέρκεται,/ ἀελίου δ' ἀναβλέπει λαμπάσιν.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Αγαπημένη μάνα μου, με τι χαρά σε βλέπω! Το ολόχαρό σου πρόσωπο, καλή μου, αγκαλιάζω! ΚΡΕΟΥΣΑ: Ω γιε μου, φως της μάνας σου πιο δυνατό απ' τον ήλιο —θα συγχωρήσει ο θεός— Στα χέρια σε κρατάω, ανέλπιστα μου θησαυρέ, που μες στη γη θαρρούσα πως κατοικείς με τους νεκρούς και με την Περσεφόνη! ΙΩΝ: Μάνα, γλυκιά μου μάνα μου, κι εγώ κρατώ εσένα· και είμαι ολοζώντανος, που για νεκρός περνούσα... ΚΡΕΟΥΣΑ: Ω θαύμα! Ω θεσπέσιο φως του λαμπρού αιθέρα! Τι να φωνάζω, τι να πω; Πούθε μου ήρθε η ηδονή η απρόσμενη ετούτη; Ποιος μού 'φερε τόση χαρά; ΙΩΝ: Εγώ τα πάντα, μάνα μου, να φανταστώ μπορούσα έξω απ' αυτό, πως ήμουν το σπλάγχο το δικό σου... ΚΡΕΟΥΣΑ: Κι ακόμα ο φόβος με κρατεί... ΙΩΝ: Μη μ' έχεις και δε μ' έχεις; ΚΡΕΟΥΣΑ: Είναι που τις ελπίδες μου τις είχα χάσει όλες... Ω εσύ, κυρά μου, από πού το πήρες το μωρό μου μες στη δική σου αγκαλιά; Ποια χέρια το παράδωσαν στον οίκο του Λοξία; ΙΩΝ: Ήτανε θέλημα θεού! Στο μέλλον η ζωή μας θα ευτυχεί· μας χτύπησε πολύ η δυστυχία... ΚΡΕΟΥΣΑ: Δεν ήρθες, γιε μου, αδάκρυτος εσύ στο φως του ήλιου· με θρήνους σε στερήθηκαν της μάνας σου τα χέρια... Τώρα ανασαίνω ολόγλυκα δίπλα του μάγουλό σου, που 'χω γευτεί την ηδονή την πιο μακαρισμένη... ΙΩΝ: Τα λόγια σου εκφορίζουνε κοινή χαρά, μητέρα. ΚΡΕΟΥΣΑ: Δεν είμαι πια η άκληρη, η άτεκνη· τον σπίτι έχει στήριγμα και άρχοντα η χώρα· κι ο Ερεχθέας ξαναζεί· το γένος μας το αρχοντικό δε βλέπει το σκοτάδι, μα αντικρίζει ολόχαρο του ήλιου τις λαμπάδες...

¹⁸⁹ Ίων 1468-9: ΙΩΝ: μήτηρ, παρών μοι καὶ πατήρ μετασχέτω/ τῆς ἠδονῆς τῆσδ' ἧς ἔδωχ' ὑμῖν ἐγώ.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Ας έλθει κι ο πατέρας μου, μάνα μου, να γιορτάσει μαζί μας τη χαρά αυτή που 'δωσα και στους δυο σας!

αποκαλύπτει πως ο πραγματικός του πατέρας είναι ο Απόλλωνας,¹⁹⁰ γεγονός που τον οδηγεί σε δεύτερες σκέψεις σχετικά με την ειλικρίνεια της μητέρας του ως προς την πατρότητά του.¹⁹¹ Η Κρέουσα προσπαθεί να τον πείσει απαντώντας στις ερωτήσεις του,¹⁹² ωστόσο δεν κατορθώνει να κάμψει τη δυσπιστία του.¹⁹³ Την κρίσιμη αυτή στιγμή εμφανίζεται ως από μηχανής θεός η Αθηνά. Η θεά ως εκπρόσωπος του Απόλλωνα επιβεβαιώνει την πατρότητα του Ίωνα και αποκαλύπτει το αρχικό του σχέδιο σύμφωνα με το οποίο ο Ίωνας θα μάθαινε για την πραγματική του ταυτότητα

---

¹⁹⁰ Ίων 1470-84: ΚΡΕΟΥΣΑ: ὦ τέκνον,/ τί φῆς; οἶον οἶον ἀνελέγχομαι./ ΙΩΝ: πῶς εἶπας; ΚΡΕΟΥΣΑ: ἄλλοθεν γεγονός, ἄλλοθεν./ ΙΩΝ: ὦμοι νόθον με παρθένευμ' ἔτικτε σόν;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: οὐχ ὑπὸ λαμπάδων οὐδὲ χορευμάτων/ ὑμέναιος ἐμός;/ τέκνον, ἔτικτε σόν κάρα./ ΙΩΝ: αἰαῖ πέφυκα δυσγενῆς. μητερ, πόθεν;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἴστω Γοργοφόνα ... ΙΩΝ: τί τοῦτ' ἔλεξας;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἄσκοπέλοις ἐπ' ἐμοῖς/ τὸν ἐλαιοφυῆ πάγον/ θάσσει ... ΙΩΝ: λέγεις μοι δόλια κού σαφῆ τάδε./ ΚΡΕΟΥΣΑ: παρ' ἀηδόνιον πέτραν/ Φοῖβω ... ΙΩΝ: τί Φοῖβον αὐδᾶς;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: κρυπτόμενον λέχος ἠνύασθην...

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Τι λες, παιδί μου; Τότε πια ο έλεγχος θα γίνει... ΙΩΝ: Τι εννοείς; ΚΡΕΟΥΣΑ: Αλλιώςτικα γεννήθηκες, απ' άλλον... ΙΩΝ: Αλίμονο! Νόθο λοιπόν με γέννησες κοπέλα; ΚΡΕΟΥΣΑ: Χωρίς λαμπάδες και χορούς ο γάμος ο δικός μου σ' έφερε, γιε μου στη ζωή... ΙΩΝ: Αλί μου! Από ταπεινή γενιά λοιπόν... Ποια είναι; ΚΡΕΟΥΣΑ: Το ξέρει η Γοργοφόνισσα... ΙΩΝ: Τι θες να πεις μ' ετούτο; ΚΡΕΟΥΣΑ: Αυτή που 'χει το θρόνο της στο λιώφυτό μου βράχο... ΙΩΝ: Πολύ παράξενα αυτά, χωρίς καμιά σαφήνεια... ΚΡΕΟΥΣΑ: Πλάι στην αηδονόλαλη βραχοσπηλιά του Φοίβου... ΙΩΝ: Τον Φοίβο τι τον μελετάς; ΚΡΕΟΥΣΑ: Κρυφά σε κλίση έσμιξα...

¹⁹¹ Ίων 1520-7: ΙΩΝ: τὰ δ' ἄλλα πρὸς σὲ βούλομαι μόνην φράσαι./ δεῦρ' ἔλθ'· ἐς οὓς γὰρ τοὺς λόγους εἶπεν θέλω/ καὶ περικαλύψαι τοῖσι πράγμασι σκότον./ ὄρα σὺ, μητερ· μὴ σφαλῆσ' ἄπαρθένοις/ ἐγγίγνεται νοσήματ' ἐς κρυπτοὺς γάμους;/ ἔπειτα τῷ θεῷ προστίθης τὴν αἰτίαν,/ καὶ τοῦμὸν αἰσχρὸν ἀποφυγεῖν πειρωμένη./ Φοῖβω τεκείν με φῆς, τεκοῦσ' οὐκ ἐκ θεοῦ;

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Ωστόσο θά 'θελα να πω τ' άλλα σ' εσένα μόνο. Έλα κοντά μου· να σου πω κάτι στ' αντί που θέλω και ν' απομείνει πια αυτό βαθιά μες στο σκοτάδι: Πρόσεξε, μάνα· έσφαλές μήπως σαν τις κοπέλες που πέφτουν στη νεανική τρέλα κρυφού τους γάμου, και τώρα ρίχνεις στο θεό όλη την αμαρτία γυρεύοντας απ' τη ντροπή κι εμένα να γλιτώσεις και λες γονιό μου το θεό, το Φοίβο που δεν είναι;

¹⁹² Ίων 1528-45: ΚΡΕΟΥΣΑ: μὰ τὴν παρασπίζουσιν ἄρμασιν ποτε/ Νίκην Ἀθηνᾶν Ζηνὶ γηγενεῖς ἔπι,/ οὐκ ἔστιν ὅστις σοι πατὴρ θνητῶν, τέκνον./ ἀλλ' ὅσπερ ἐξέθρεψε, Λοξίας ἄναξ./ ΙΩΝ: πῶς οὖν τὸν αὐτοῦ παῖδ' ἔδωκ' ἄλλω πατρὶ/ Ξούθου τέ φησι παῖδά μ' ἐκπεφυκέναι;/ ΚΡΕΟΥΣΑ: πεφυκέναι μὲν οὐχί, δωρεῖται δέ σε/ αὐτοῦ γεῶτα· καὶ γὰρ ἂν φίλος φίλω/ δοίη τὸν αὐτοῦ παῖδα δεσπότην δόμων./ ΙΩΝ: ὁ θεὸς ἀληθὴς ἢ μάτην μαντεύεται,/ ἐμοῦ ταράσσει, μητερ, εἰκότως φρένα./ ΚΡΕΟΥΣΑ: ἄκουε δὴ νυν ἄμ' ἐσήλθεν, ὦ τέκνον./ εὐεργετῶν σε Λοξίας ἐς εὐγενῆ/ δόμον καθίζει· τοῦ θεοῦ δὲ λεγόμενος,/ οὐκ ἔσχες ἂν ποτ' οὔτε παγκλήρους δόμους/ οὔτ' ὄνομα πατρὸς. πῶς γάρ, οὗ γ' ἐγὼ γάμους/ ἔκρυπτον αὐτὴ καὶ σ' ἀπέκτεινον λάθρα;/ ὃ δ' ὠφελῶν σε προστίθης' ἄλλω πατρί.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΚΡΕΟΥΣΑ: Μά τη θεά την Αθηνά, τη Νίκη, που το Δία με τ' άρμα υπερασπίστηκε στη μάχη των Γιγάντων, κανείς θνητός πατέρας σου δεν είναι, μόνο εκείνος, γιε μου, που σε ανάθρεψε, ο αφέντης μας Λοξίας. ΙΩΝ: Και πώς το γιο του έδωσε τότε σ' άλλον πατέρα; Πώς λέει πως με γέννησε ο Ξούθος κι είμαι γιος του; ΚΡΕΟΥΣΑ: Όχι και πως σ'εγέννησε! Τού 'δωσε μόνο δάρο το γιο του, εσέ· θα έδινε φίλος σε κάποιον φίλο το τέκνο του ν' ανατραφεί αφεντικό στο σπίτι. ΙΩΝ: Αλήθεια λέει ο θεός ή ψέματα μαντεύει; Εμέ μου τάραξε το νου, και εύλογα, μητέρα... ΚΡΕΟΥΣΑ: Άκου, παιδί μου ακριβό, τι έπρασε απ' το νου μου: Ο Φοίβος σε ευεργετεί· σε στέλνει για να μείνεις στον οίκο μιας τρανής γενιάς· αν σε κρατούσε ο ίδιος, δε θά 'χες την κληρονομιά από μεγάλο γένος κι ούτε πατέρα τ' όνομα· αυτό πώς θα γινόταν αφού σε εξαφάνισα και έκρυπα το γάμο;

¹⁹³ Ίων 1546-8: ΙΩΝ: οὐχ ὧδε φαύλως αὐτ' ἐγὼ μετέρχομαι,/ ἀλλ' ἱστορήσω Φοῖβον εἰσελθὼν δόμους,/ εἴτ' εἰμὶ θνητοῦ πατρὸς εἶτε Λοξίου.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΙΩΝ: Όμως έτσι αφήφιστα εγώ δε θα τ' αφήσω· θα πάω μέσα στο ναό το Φοίβο να ρωτήσω αν είμαι γιος κάποιου θνητού ή είμαι του Λοξία.

στην Αθήνα.¹⁹⁴ Ουσιαστικά, η αναφορά του Ίωνα στον πατέρα του, η αποκάλυψη της Κρέουσας για τη θεϊκή του καταγωγή, η εκ νέου δυσπιστία του στα λεγόμενά της και η αποκατάσταση της αλήθειας με τη συνδρομή της Αθηνάς λειτουργεί ως μια δεύτερη αναγνώριση. Το γεγονός πως αποκαθίσταται η αληθινή πατρότητα του Ίωνα αυτομάτως αναιρεί την ψευδοαναγνώριση μεταξύ του ίδιου και του Ξούθου. Ωστόσο, δεν απεκδύεται εντελώς την ψευδή αυτή ταυτότητα, καθώς η Αθηνά συμβουλεύει την Κρέουσα να μην αποκαλύψει στον Ξούθο πως ο Ίωνας είναι δικός της γιος.¹⁹⁵

Στην περίπτωση των *Captivi* από την άλλη πλευρά, η τελική αναγνώριση μεταξύ γονέα και παιδιού είναι πολύ συντομότερη και δεν υπάρχει κάποια αναφορά στον γονέα που δεν παρίσταται. Η δυσπιστία του Τύνδαρου συνοψίζεται σε ελάχιστες φράσεις καθώς σχολιάζει ειρωνικά την προσφώνηση «γιε μου» του Ηγίωνα.¹⁹⁶ Τη στιγμή εκείνη, παρεμβαίνει ο Φιλοκράτης, ο οποίος του διηγείται την ιστορία της απαγωγής του από τον Στάλαγμο και της πώλησής του στον πατέρα του.¹⁹⁷ Έπειτα από ένα σύντομο δισταγμό,¹⁹⁸ ο Τύνδαρος εκφράζει την αποδοχή της αλήθειας που

---

¹⁹⁴ *Ίων* 1559-68: ΑΘΗΝΑ: ἡμᾶς δὲ πέμπει τοὺς λόγους ὑμῖν φράσαι· ὡς ἦδε τίκει σ' ἐξ Ἀπόλλωνος πατρός· δίδωσι δ' οἷς ἔδωκεν, οὐ φύσασί σε, / ἀλλ' ὡς νομίζῃ 'ς οἶκον εὐγενέστατον· ἐπεὶ δ' ἀνεφύθη πρᾶγμα μνηστὴν τότε, / θανεῖν σε δείσας μητρὸς ἐκ βουλευμάτων / καὶ τήνδε πρὸς σοῦ, μηχαναῖς ἐρρύσατο· ἔμελλε δ' αὐτὰ διασιωπήσας ἀναξ' / ἐν ταῖς Ἀθήναις γνωριεῖν ταύτην τε σὴν, / σέ θ' ὡς πέφυκας τῆσδε καὶ Φοίβου πατρός.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΘΗΝΑ: κι ἔστειλε ἐμένα να σας πω τα λόγια τα δικά του: Ὅτι αὐτὴ σε γέννησε και εἶσαι γιος του Φοίβου· σ' ἔδωσε σ' ὅποιον σ' ἔδωσε, χωρὶς να 'σαι παιδί του, για να βρεθεῖς σε ευγενῶν και σε ἀρχόντων οἶκο. Αφού ἀποκαλύφθηκε αὐτὴ ἡ ιστορία κι ἀπὸ το φόβο μήπως πας χαμένος ἀπ' τὴ μάνα κι ἐκεῖνη πάλι ἀπὸ ἐσέ, σας γλίτωσε με τέχνη. Σκόπευε βέβαια αὐτὰ να τα ἀποσιωπήσει και μόνο στην Αθήνα πια να σας ἀποκαλύψει πως εἶναι αὐτὴ ἡ μάνα σου κι ο Φοῖβος ο πατέρας.

¹⁹⁵ *Ίων* 1601-3: ΑΘΗΝΑ: νῦν οὖν σιώπα, παῖς ὄδ' ὡς πέφυκε σός, / ἴν' ἡ δόκησις Ξοῦθον ἠδέως ἔχη, / σὺ τ' αὐτὰ σαυτῆς ἀγάθ' ἔχουσ' ἴης, γύναι.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΑΘΗΝΑ: Μα τώρα κράτα το κρυφὸ πως εἶναι γιος δικός σου, ὥστε με τὴν ἰδέα αὐτὴ να χαίρεται κι ο Ξούθος κι ἐσύ να ζεις με τὴ χαρὰ ολόκληρη δική σου.

¹⁹⁶ *Capt.* 1006-8: HEGIO: salve, exoptate gnate mi. TYNDARUS: hem, quid gnate mi? / attat, scio cur te patrem adsimules esse et me filium: / quia mi item ut parentes lucis das tuendi copiam.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΗΓΙΩΝ: Χαίρε, γιε μου, που σε λαχταρούσα! ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Ε, τι γιε μου; Α, κατάλαβα γιατί προσποιεῖσαι πως εἶσαι ο πατέρας κι ἐγὼ ο γιος: γιατί, ὅπως οἱ γονεῖς, μού δίνεις τὴν ευκαιρία να δῶ το φῶς.

¹⁹⁷ *Capt.* 1010-4: PHILOCRATES: at nunc liber in divitias faxo venies. nam tibi / pater hic est; hic servos, qui te huic hinc quadrum surpuit, / vendidit patri meo te sex minis, is te mihi / parvolum peculiam parvolo puero dedit / illi: <hi>c indicium fecit; nam hunc ex Alide huc reducimus.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Και τώρα θα εἶσαι ἐλεύθερος και μέσα στα πλούτη. Γιατί αὐτός εἶναι ο πατέρας σου· αὐτός ο δούλος, που σε ἄρπαξε ἀπὸ αὐτόν ὅταν ἦσουν τεσσάρων χρονῶν, σε πούλησε στον πατέρα μου για ἔξι μνες και ἐκεῖνος σε ἔδωσε σε ἐμένα για δικό μου ὅταν ἦμασταν και οἱ δύο μικρὰ παιδιά. Το ἀπέδειξε γιατί τον φέραμα πίσω ἀπὸ τὴν Ἥλιδα.

¹⁹⁸ *Capt.* 1015: TYNDARUS: quid huius filium? PHILOCRATES: intus eccum fratrem germanum tuom.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Κι ο γιος του; ΦΙΛΟΚΡΑΤΗΣ: Να τος, μέσα, ο ἀδερφός σου!

μόλις έμαθε αποκαλύπτοντας πως θυμάται αμυδρά πως ο πατέρας του ονομαζόταν Ηγίων.¹⁹⁹

Γενικότερα, οι σκηνές της αναγνώρισης στα δύο υπό εξέταση έργα παρουσιάζουν ορισμένες βασικές διαφορές ως προς τη δομή τους. Πρώτον, ο Ίωνας είναι παρών καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής και θέτει ερωτήσεις στην Κρέουσα προκειμένου να μάθει την αλήθεια για την καταγωγή του, ενώ ο Τύνδαρος εισέρχεται στη σκηνή αφότου ο πατέρας του έχει μάθει ποιος είναι και δεν παίζει ιδιαίτερα ενεργό ρόλο στην όλη διαδικασία.²⁰⁰ Δίδεται λοιπόν μεγαλύτερη έκταση και έμφαση στην αναγνώριση από την πλευρά του γονέα σε σχέση με τον Ίωνα. Παράλληλα, όσον αφορά το πρόσωπο που αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή (Φιλοκράτης και Αθηνά αντίστοιχα), παρατηρούμε πως στην περίπτωση των *Captivi* όλη η διαδικασία της αναγνώρισης στηρίζεται πάνω του, ενώ στον Ίωνα η Αθηνά παρεμβαίνει απλώς για να επιβεβαιώσει την θεϊκή καταγωγή του Ίωνα και για να μεταφέρει την προφητεία για τους απογόνους του Ξούθου και της Κρέουσας και όχι για να υποβοηθήσει την αναγνώριση μεταξύ μητέρας και γιου.

Η διαφορά των δύο αυτών έργων σε σχέση με τα προηγούμενα έγκειται στο γεγονός πως η αναγνώριση και η άρση των παρεξηγήσεων αποτελούν τη λύση του δράματος, εν αντιθέσει προς την *Ελένη* και τις *Bacchides*, όπου υφίστανται και άλλα εμπόδια για τους ήρωες.

Συνοψίζοντας, στον Ίωνα και στους *Captivi*, οι κοινοί τόποι δεν σταματούν απλώς σε ένα μοτίβο επανένωσης του γονιού με το χαμένο παιδί του. Εξετάζοντας προσεκτικά τα δύο έργα, διακρίνουμε μια κοινή βασική δομή στον τρόπο που εκτυλίσσεται η πλοκή. Πρώτον, έχουμε έναν πρόλογο, μέσω του οποίου περιγράφεται τόσο η παρούσα κατάσταση των ηρώων όσο και η απομάκρυνση του παιδιού από τον γονέα στο αφηγηματικό παρελθόν. Εν συνεχεία βλέπουμε τους γονείς των δύο έργων να συναντούν τυχαία τα χαμένα τους παιδιά επιδιώκοντας κάτι διαφορετικό. Στο σημείο αυτό μια ψευδής ή μη ολοκληρωμένη αναγνώριση οδηγεί σε σφοδρή σύγκρουση μεταξύ γονέων και παιδιών, οι συνέπειες της οποίας αγγίζουν τα όρια της τραγικότητας. Τέλος, με την παρέμβαση ενός –είτε εντός είτε εκτός εισαγωγικών–

---

¹⁹⁹ *Capt.* 1023-4: TYNDARUS: nunc edepol demum in memoriam regredior, audisse me/ quasi per nebulam, Hégionem meum patrem vocarier.

ΑΠΟΔΟΣΗ: ΤΥΝΔΑΡΟΣ: Μα τον Πολυδεύκη, επιτέλους, κάνοντας αναδρομή στη μνήμη μου, ακούω, σαν μέσα από σύννεφο, πως ο πατέρας μου λεγόταν Ηγίων.

²⁰⁰ Η Leach (1969: 293) επίσης αναφέρει πως ο Τύνδαρος δεν παίζει κάποιο ρόλο στην ανακάλυψη της ταυτότητάς του.

από μηχανής θεού επιτυγχάνεται η αναγνώριση ανάμεσα στον γονέα και το χαμένο παιδί, μια αναγνώριση η οποία ταυτίζεται με τη λύση του δράματος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Φτάνοντας στο τέλος της παρούσας μελέτης δύο περιπτώσεων πλαυτιανής κωμωδίας, συμπεραίνουμε πως, παρά το γεγονός πως σώζονται ελληνιστικά πρότυπα, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τις θεματικές και δομικές ομοιότητες μεταξύ των έργων του Ευριπίδη και του Πλαύτου (ιδίως στην περίπτωση του *Ίωνα* και των *Captivi*). Όπως έχει παρατηρηθεί και από προγενέστερους μελετητές, ο Πλάυτος αξιοποιεί με αρκετή ελευθερία τα θέματά του. Συνεπώς δεν αποκλείεται στα υπό εξέταση έργα να υπήρξαν περισσότερα του ενός πρότυπα.

Στα τέσσερα έργα που μας απασχόλησαν εξετάσαμε κυρίως το μοτίβο της σύγχυσης ταυτοτήτων και τη λειτουργία του μέσα στην πλοκή των έργων. Το μοτίβο αυτό παίρνει δύο μορφές: αυτήν της σύγχυσης που προκύπτει εξαιτίας της τύχης ή κάποιου θεϊκού σχεδίου καθώς και τη μορφή του τεχνάσματος, της εκούσιας δηλαδή παραποίησης της ταυτότητας από τα ίδια τα πρόσωπα. Σε όλα τα έργα εντοπίζουμε και τις δύο μορφές σύγχυσης ταυτοτήτων, οι οποίες επιφέρουν διαταραχές στις σχέσεις μεταξύ των προσώπων και ενίοτε οδηγούν στην απόδραση ορισμένων προσώπων από μια δύσκολη κατάσταση.

Παράλληλα, εξετάζοντας μικροσκοπικά ορισμένες σκηνές ως *mirror scenes* και σε ορισμένες περιπτώσεις κάποιους *mirror characters*, διαπιστώσαμε πως οι κοινοί τόποι στη δομή των έργων βρίσκονται σε συγκέντρωση και σε δομική και λειτουργική παραλληλία. Εκτός αυτού, ομοιότητες εμφανίζονται όχι μόνο στα ζεύγη *Έλένη-Bacchides* και *Ίων-Captivi*, αλλά και στα ζεύγη *Έλένη-Captivi* και *Ίων-Bacchides*. Η επικοινωνία που παρατηρήσαμε μεταξύ των παραπάνω έργων του Ευριπίδη και του Πλαύτου επιβεβαιώνει για μία ακόμα φορά την επιβίωση των καινοτομιών του πρώτου στις θεματικές και στα μοτίβα μεταγενέστερων δραματουργών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abel, K. (1955), *Die Plautusprologe*, Δ.Δ., Frankfurt
- Allan, W. (2008), *Euripides Helen*, Cambridge New York, Cambridge University Press
- Anderson, W. S. (1993), *Barbarian Play: Plautus' Roman Comedy*, Toronto, University of Toronto Press
- Barsby, J. (2008), *Plautus Bacchides*, Eastbourne, Aris & Phillips Classical Texts
- Barrios-Lech, P. (2017), "Tyndarus' Bilingual Pun and the Ambiguities of Plautus' *Captivi*", *Classical Philology* 112, No 2, 253-267
- Burnett, A. P. (1968), «Euripides "Helena" – Eine Ideen-Komödie», Schwinge, E.R., *Euripides*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft
- Conacher D.J. (1967), *Euripidean Drama: Myth, Theme and Structure*, Toronto, University of Toronto Press
- Croiset, A., Croiset, M. (1938), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας* (Μτφρ.: Πουρνάρας Α.Ι.), Τόμος 1^{ος}, Αθήνα, Επιστημονική Εταιρεία των ελληνικών γραμμάτων Πάπυρος
- De Romilly, J. (1997), *Η νεοτερικότητα του Ευριπίδη* (Μτφρ.: Στασινοπούλου-Σκιαδά, Α.), Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα
- Dunn, F. M. (1996), *Tragedy's End: Closure and Innovation in Euripidean Drama*, New York, Oxford University Press
- Easterling, P.E. – Knox, B.M.W. (2005), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, Δημ. Ν. Παπαδήμας

- Fontaine, M. (2010), *Funny Words in Plautine Comedy*, New York, Oxford University Press
- Goldberg, S.M. (1990), «Act to action in Plautus “Bacchides”», *Classical Philology* 85, No 3, 191-201
- Gomme, A.W., Sandbach, F.H. (1973), *Menander: A commentary*, Oxford, Oxford University Press
- Grimal, P. (1986), *Rome: La littérature et l'histoire*, Tome I, École Française de Rome, Palais Farnèse
- Grube, G. M. A. (1961), *The Drama of Euripides*, London, Methuen & CO. LTD, Barnes & Noble Books
- Hallidie, A. R. S. (1965), *The Captivi of T. Maccius Plautus*, London, Macmillan & Co LTD
- Handley, E.W. (1968), *Menander and Plautus: A study in comparison*, London, H.K. Lewis & Co
- Hough, J.N. (1942), «The Structure of the Captivi», *American Journal of Philology* 63, σσ.: 26-37
- Hueffner, F. (1894), *De Plauti Comoediarum Exemplis Atticis*, Δ.Δ., Göttingen, W.F. Kaestner
- Kannicht, R. (1969), *Euripides Helena*, Band II, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag
- Kenney, E.J., Clausen, W.V. (1999), *Ιστορίας της Λατινικής Λογοτεχνίας* (μτφρ.: Πίκουλα, Θ., Σιδέρη-Τόλια, Α., επιμέλεια: Στεφάνη Α.), Αθήνα, Δημ. Ν. Παπαδήμας

- Kitto, H.D.F. (1985), *Η αρχαία ελληνική τραγωδία* (μτφρ: Ζενάκος, Λ.), Αθήνα, Δημ. Ν. Παπαδήμας
- Knox, B. (2001), «Euripidean Comedy» στο Segal, E., *Oxford Readings in Menander, Plautus and Terence*, Oxford, Oxford University Press, σσ.: 3-24
- Konstan, D. (1976), «Plautus' *Captivi* and the ideology of the ancient city-state», *Ramus* 5, 2, 76-91
- Krysiniel-Jozefowicz, B. (1954), «A reconstruction of the original of the *Captivi*», *Eos* 47, 159-169
- Lindsay, W. M. (1904), *T. Macci Plauti Comoediae*, Τόμος Ι, Oxonii, Typographeo Clarendoniano
- Lindsay, W. M. (1921), *T. Macci Plauti: Captivi*, Oxford, Clarendon Press
- Leach, E.W. (1969), «Ergasilus and the ironies of the *Captivi*», *Classica at Mediaevalia* 30, σσ.: 263-96
- Lesky, A. (1981), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας* (μτφρ.: Τσοπανάκης, Α.), Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη
- Lesky, A. (2000), *Η τραγική ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων*, τόμος Β' (μτφρ.: Χουρμουζιάδης, Ν. Χ.), Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- Montanari, F. (2008), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας* (Μτφρ.: Κουτράκης, Σ., Κουκουζίκα, Δ., Σιββά, Κ.), Θεσσαλονίκη, University Studio Press
- Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη, Σ. (2002), *Ευριπίδης Ελένη*, Αθήνα, Dian Books
- Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη, Σ. (2002), *Ευριπίδης Ίων*, Αθήνα, Dian Books

- Murray, G. (1913), *Euripidis Fabulae*, Τόμος II, Oxonii, Typographeo Clarendoniano
- Murray, G. (1913), *Euripidis Fabulae*, Τόμος III, Oxonii, Typographeo Clarendoniano
- Murray, G. (1964), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας* (Μετάφραση και εμπλουτισμός βιβλιογραφικών σημειώσεων: Μενάρδος, Σ.), Αθήνα, Δημ. Ν. Παπαδήμα
- Nixon, P. (1916), *Plautus : in five volumes ; with an English translation by Paul Nixon*, Τόμος I, London, William Heinemann Cambridge
- Owen, A.S. (1957), *Euripides Ion*, Oxford, Oxford University Press
- Pattichis, P. L. (1961), *Euripides' Helen and the Romance Tradition*, New York, Columbia University
- Παττίχης, Π.Λ. (1978), *Ευριπίδου Ελένη: Εισαγωγή-Κείμενον-Μετάφρασις-Κριτικόν υπόμνημα-Σχόλια*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών
- Philippides, K. (2014), «The parallel “two plays” in Plautus’ *Captivi*: A Dramatological Reading of the Comedy» στο Perysinakis, I.N., Karakasis E., *Plautine Trends: Studies in Plautine Comedy and its Reception – Festschrift in honour of Prof. D.K. Raios*, Berlin, De Gruyter
- Primer, A. (1984), *Handlungsgliederung in Nea und Palliata: Dis Exapaton und Bacchides*, Wien, Österreichischen Akademie der Wissenschaften
- Ράιος, Δ.Κ. (2019), *Λατινική Κωμωδία: Πλάτου Μέναιχοι*, Ιωάννινα, Carpe Diem
- Rivier, A. (1975), *Essai sur le tragique d' Euripide*, Paris, Diffusion de Boggard

Sandbach, F.H. (1972), *Menandri Reliquiae Selectae*, Oxford, Oxford University Press

Thalman, W.G. (1996), «Versions of slavery in the *Captivi* of Plautus», *Ramus* 25, 2, 112-145

Viljoen, G. van N. (1963), «The Plot of the “*Captivi*” of Plautus», *Acta Classica* 6, 38-63

Von Albrecht, M. (1997), *Ιστορία της Ρωμαϊκής Λογοτεχνίας*, τόμος 1^{ος} (επιμέλεια: Νικήτας, Δ.Ζ.), Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Von Wilamowitz-Moellendorff, U. (1926), *Euripides Ion*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung

Wright, J. (1971), «Plautus Bacchides 525», *The Classical Quarterly* 21, 2, 440-441